

BOM-RAPPORT 10

**PROJECT 'BESCHERMING OP MAAT', ARCHEOLOGISCH PROJECT IN HET KADER VAN DE
BIJDRAGENREGELING BODEMBESCHERMINGSGEBIEDEN FRYSLÂN**

RAAP-RAPPORT 239

PROVINCIE FRYSLÂN

**DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-
SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE
(GROEP 16C), GEMEENTEN
FRANEKERADEEL EN MENALDUMADEEL**

**WAARDEREND ARCHEOLOGISCH
ONDERZOEK**

**ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK NAAR DE
TERREINEN 5G-103, 5G-104, 5G-105, 5G-106,
5G-108, 5G-109, 5G-F, 5G-G EN 5H-14**

dr. G.J. de Langen, T.M. Perger, drs. S. Wentink & drs. M.H. Wispelwey

RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam

© Stichting RAAP, 1999

ISSN 0925-6229

SAMENVATTING

In opdracht van de Provincie Fryslân, deels mede op verzoek van de gemeente Franekeradeel, heeft archeologisch adviesbureau RAAP een archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C). Het onderzoek is een onderdeel van het project Bescherming op Maat (BOM-project) dat in het kader van de Bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden / Gebiedsgericht Milieubeleid thans in Fryslân door RAAP wordt gerealiseerd.

Het omvangrijke BOM-project behelst een kwaliteitsbepalend onderzoek van een groot aantal archeologisch waardevolle terreinen met het doel te komen tot een verbetering van de bescherming van het Friese bodemarchief. Daartoe zijn allereerst de terreinen die staan vermeld op de AMF naar aard en waarde gerangschikt. In totaal zijn dertien soorten terreinen (groepen) onderscheiden, waaronder terpen. De groep terpen is opgesplitst in twaalf archeologisch-landschappelijke groepen (de groepen 13-24); sommige terpengroepen zijn weer verder opgesplitst (alfabetische aanduiding, zoals in dit geval groep 16C). Vervolgens wordt in afzonderlijke rapporten per groep voor ieder terrein aangegeven hoe en via welke stappen de bescherming 'op maat' kan worden gerealiseerd. De opzet van het gehele BOM-project en de gehanteerde begrippen en afkortingen worden toegelicht in RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

Voor het onderhavige onderzoek, dat midden 1994 is gestart, zijn in totaal negen terreinen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate onderzocht en in kaart gebracht (zie Kaartbijlage 1). Het onderzoek heeft uit de volgende onderdelen bestaan: visuele inspectie, archiefonderzoek, booronderzoek, hoogtemetingen, planologisch onderzoek, metaaldetectie en veldkartering.

Alle onderzochte (AMF-)terreinen zijn terpen of terpdelen. AMF-terrein 5G-103 omvat tevens een verhoogde akker. De meeste terreinen of althans de oorspronkelijke, volledige terpen zijn deels ook verhoogde boerderijplaats (5G-103, 5G-106 en 5G-109) of daarmee te associëren (naastgelegen) zoals 5G-105, 5G-F en 5H-14. Eén AMF-terrein is ook dorpsgebied (5G-103). Naast drie AMF-terreinen (5G-103, 5G-106 en 5H-14) heeft een stins en/of state gestaan. Het onderzoek heeft uitgewezen dat alle onderzochte terreinen archeologisch waardevol zijn, met uitzondering van AMF-terrein 5G-109. Voor deze acht waardevolle terreinen wordt aanbevolen te streven naar een optimaal behoud, door alle denkbare vormen van aantasting tot een minimum te beperken of te voorkomen.

De waarde van deze acht terreinen is dusdanig hoog, dat aan hun bescherming een hoge prioriteit dient te worden gegeven, zeker wanneer hun kwetsbaarheid wordt verdisconteerd. Om hun grote kwetsbaarheid moeten met name worden genoemd de AMF-terreinen 5G-104, 5G-105, 5G-106 en 5G-108 alsmede de terreinen 5G-F en 5G-G. Deze terreinen zijn als akkerland in gebruik en aantoonbaar onderhevig (geweest) aan aantasting. Met name de reeds uitgevoerde dan wel onverhoopte toekomstige schaalvergroting zal grote nadelige gevolgen (kunnen) hebben.

De bescherming van de onderzochte terreinen is thans niet optimaal en behoeft verbetering. Per terrein worden daartoe specifieke aanbevelingen gedaan in de catalogus (Hoofdstuk 3). Maatregelen voor een beter behoud en beheer zouden overigens niet alleen gericht moeten zijn op de afzonderlijke terreinen, maar ook op hun omgeving: de waarde van het geheel is groter dan de som der delen. Zo is elk archeologisch terrein onderdeel van een groter geheel: de terreinen vormen samen de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate. Breder gezien is de archeologie slechts één van de componenten die het gebied vormen. Naast archeologische aspecten bepalen ook (cultuur-)landschappelijke en cultuurhistorische elementen (zoals karakteristieke

verkaveling, een enkele verhoogde akker, boerderijplaatsen, voormalige stins- en/of stateterreinen, het dorp Zweins en de stad Franeker) het beeld van de omgeving.

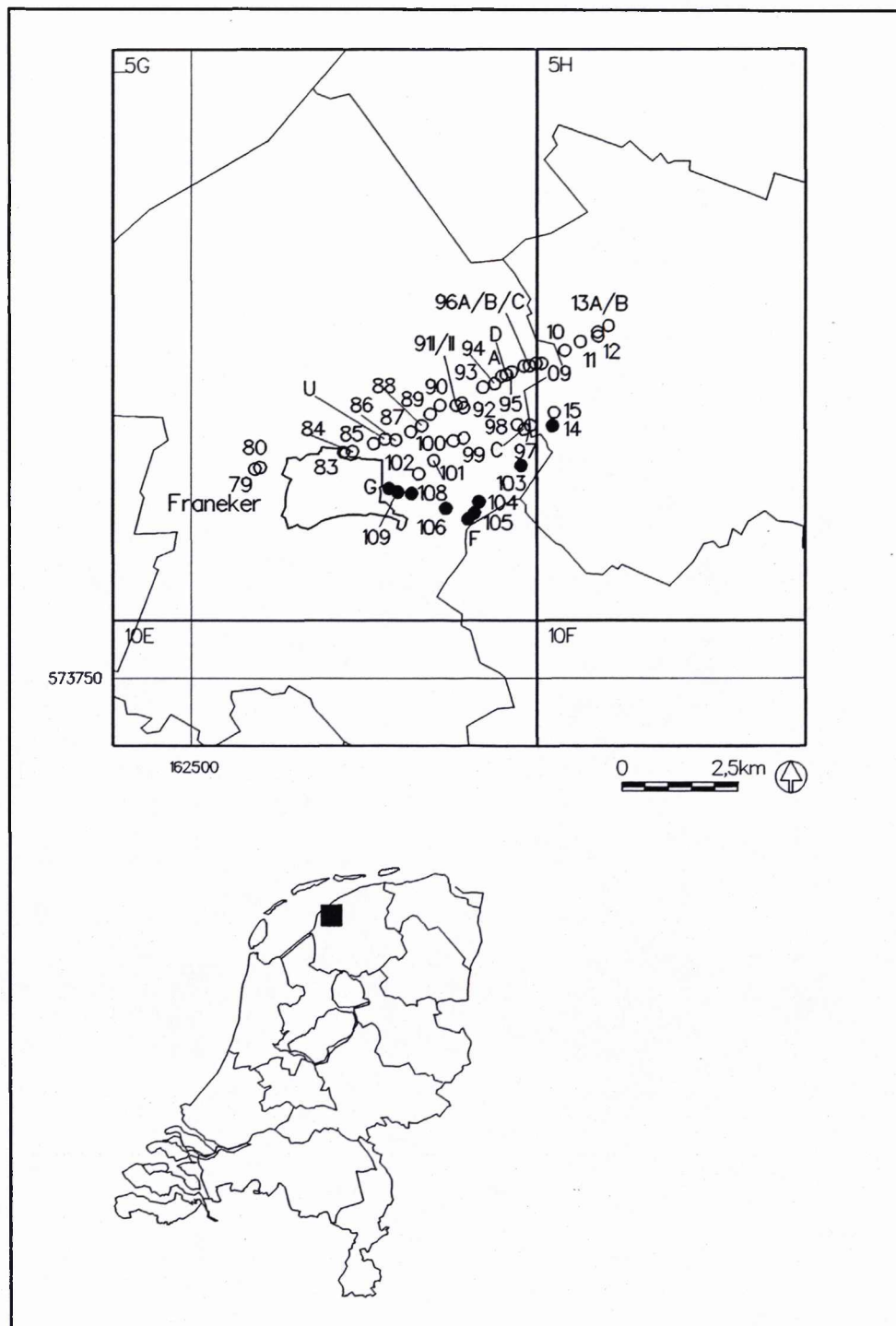
Het is daarom belangrijk om bij de ontwikkeling en praktische uitvoering van beleid en bij het geven van voorlichting een integrale aanpak voor te staan (zie Hoofdstuk 4).

INHOUD

SAMENVATTING	1
1 INLEIDING	7
1.1 HET BOM-PROJECT EN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE	7
1.2 LEESWIJZER	7
2 DE ARCHEOLOGIE EN BESCHERMING VAN GROEP 16C	9
2.1 LIGGING, VORM EN VOORKOMEN VAN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE	9
2.2 DE ARCHEOLOGIE VAN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE	10
2.3 BEDREIGING EN BESCHERMING VAN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE	11
3 CATALOGUS GROEP 16C	13
3.0 TOELICHTING	13
3.1 CATALOGUSNUMMER: 1 (5G-103)	13
3.1.1 <i>Algemeen</i>	13
3.1.2 <i>Visuele inspectie</i>	15
3.1.3 <i>Archiefonderzoek</i>	16
3.1.4 <i>Hoogtemetingen</i>	18
3.1.5 <i>Booronderzoek</i>	23
3.1.6 <i>Planologie A</i>	26
3.1.7 <i>Planologie B</i>	27
3.2 CATALOGUSNUMMER: 2 (5G-104)	29
3.2.1 <i>Algemeen</i>	29
3.2.2 <i>Visuele inspectie</i>	31
3.2.3 <i>Archiefonderzoek</i>	32
3.2.4 <i>Hoogtemetingen</i>	33
3.2.5 <i>Booronderzoek</i>	37
3.2.6 <i>Planologie A</i>	38
3.2.7 <i>Planologie B</i>	39
3.3 CATALOGUSNUMMER: 3 (5G-105)	41
3.3.1 <i>Algemeen</i>	41
3.3.2 <i>Visuele inspectie</i>	44
3.3.3 <i>Archiefonderzoek</i>	45
3.3.4 <i>Hoogtemetingen</i>	45
3.3.5 <i>Booronderzoek</i>	49
3.3.6 <i>Planologie A</i>	51
3.3.7 <i>Planologie B</i>	52
3.4 CATALOGUSNUMMER: 4 (5G-106)	53
3.4.1 <i>Algemeen</i>	53
3.4.2 <i>Visuele inspectie</i>	55
3.4.3 <i>Archiefonderzoek</i>	56
3.4.4 <i>Hoogtemetingen</i>	58
3.4.5 <i>Booronderzoek</i>	60
3.4.6 <i>Planologie A</i>	61
3.4.7 <i>Planologie B</i>	62

3.5	CATALOGUSNUMMER: 5 (5G-108)	64
3.5.1	<i>Algemeen</i>	64
3.5.2	<i>Visuele inspectie</i>	66
3.5.3	<i>Archiefonderzoek</i>	67
3.5.4	<i>Hoogtemetingen</i>	68
3.5.5	<i>Booronderzoek</i>	71
3.5.6	<i>Planologie A</i>	73
3.5.7	<i>Planologie B</i>	74
3.6	CATALOGUSNUMMER: 6 (5G-109)	75
3.6.1	<i>Algemeen</i>	75
3.6.2	<i>Visuele inspectie</i>	77
3.6.3	<i>Archiefonderzoek</i>	78
3.6.4	<i>Booronderzoek</i>	79
3.6.5	<i>Planologie A</i>	81
3.6.6	<i>Planologie B</i>	82
3.7	CATALOGUSNUMMER: 7 (5G-F)	83
3.7.1	<i>Algemeen</i>	83
3.7.2	<i>Visuele inspectie</i>	85
3.7.3	<i>Archiefonderzoek</i>	86
3.7.4	<i>Booronderzoek</i>	89
3.7.5	<i>Planologie A</i>	90
3.7.6	<i>Planologie B</i>	91
3.8	CATALOGUSNUMMER: 8 (5G-G)	93
3.8.1	<i>Algemeen</i>	93
3.8.2	<i>Visuele inspectie</i>	95
3.8.3	<i>Archiefonderzoek</i>	96
3.8.4	<i>Hoogtemetingen</i>	101
3.8.5	<i>Booronderzoek</i>	101
3.8.6	<i>Planologie A</i>	102
3.8.7	<i>Planologie B</i>	103
3.9	CATALOGUSNUMMER: 9 (5H-14)	105
3.9.1	<i>Algemeen</i>	105
3.9.2	<i>Visuele inspectie</i>	107
3.9.3	<i>Archiefonderzoek</i>	108
3.9.4	<i>Hoogtemetingen</i>	109
3.9.5	<i>Booronderzoek</i>	112
3.9.6	<i>Planologie A</i>	113
3.9.7	<i>Planologie B</i>	114
4	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	115
4.1	ALGEMEEN	115
4.2	CONCLUSIES	115
4.3	AANBEVELINGEN	117
	LITERATUUR	122
	BOM-RAPPORTEN	124
	VERKLARENDE WOORDENLIJST	126
	OVERZICHT VAN FIGUREN	127
	OVERZICHT VAN (KAART-) BIJLAGEN	129

BIJLAGE 1: VERANTWOORDING	130
BIJLAGE 2: ARCHEOLOGISCHE TIJDSCHAAL	131
BIJLAGE 3: LEGENDA BIJ DE PROFIELEN VAN DE BOORRAAIEN	132
BIJLAGE 4: LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	132

Figuur 1: Ligging van de terreinen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverdi-Zweins-Wobbemastate (groep 16C: zwarte stippen) binnen groep 16; inzet: ligging in Nederland (zwart blokje).

1 INLEIDING

1.1 HET BOM-PROJECT EN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE

Het archeologische onderzoek naar de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C; Fig. 1) werd uitgevoerd in opdracht van de Provincie Fryslân, deels mede op verzoek van de gemeente Franekeradeel. Het onderzoek is uitgevoerd als onderdeel van het project *Bescherming op Maat* (BOM-project) dat thans in Fryslân door archeologisch adviesbureau RAAP wordt gerealiseerd.

Het omvangrijke BOM-project behelst een kwaliteitsbepalend onderzoek van een groot aantal archeologisch waardevolle terreinen, met het doel te komen tot verbetering van de bescherming van het Friese bodemarchief. Daartoe zijn allereerst de terreinen die staan vermeld op de AMF naar aard en waarde gerangschikt. In totaal zijn dertien soorten terreinen (groepen) onderscheiden, waaronder terpen. De groep terpen is opgesplitst in twaalf archeologisch-landschappelijke groepen (de groepen 13-24); sommige terpengroepen zijn weer verder opgesplitst (alfabetische aanduiding, zoals in dit geval groep 16C). Vervolgens wordt in afzonderlijke rapporten per groep voor ieder terrein aangegeven hoe en via welke stappen de bescherming 'op maat' kan worden gerealiseerd. De opzet van het gehele BOM-project en de gehanteerde begrippen en afkortingen worden toegelicht in RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

Het veldwerk op de terreinen heeft plaatsgevonden in september 1992, juli en november 1994 en januari en september 1995. Het bestond uit visuele inspectie, hoogmetingen, booronderzoek, metaaldetectie en veldkartering. In september 1992, juli en november 1994 en in januari en september 1995 zijn de veldwerkgegevens uitgewerkt. Archiefonderzoek vond plaats in augustus en september 1994 en planologisch onderzoek in juni 1996.

1.2 LEESWIJZER

Hoofdstuk 2 bevat een korte inleiding tot de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate. Voor een meer algemene inleiding, die betrekking heeft op het Friese bodemarchief in algemene zin, wordt verwezen naar RAAP-rapport 75.

De catalogus vormt de hoofdmoot van het rapport (Hoofdstuk 3). Aan elk afzonderlijk terrein is een apart catalogusnummer (een aparte paragraaf) gewijd. Elk catalogusnummer begint met een algemene subparagraaf over het onderzochte terrein. Hierin zijn ondermeer opgenomen een algemene beschrijving van het terrein (rubriek 18), conclusies aangaande de huidige waarde van het terrein (rubriek 19) en aanbevelingen met betrekking tot de bescherming van het terrein en de omvang van het te beschermen gebied (rubrieken 21 en 22). De verschillende waarnemingen die op een terrein zijn verricht, worden elk onder een eigen subparagraaf besproken. De verslagen van de waarnemingen zijn opgedeeld in vaste rubrieken. De meeste rubrieken hebben betrekking op administratieve gegevens, spreken voor zich en worden hier niet nader verklaard (zie voor toelichting RAAP-rapport 75). Zij worden gevolgd door een algemene beschrijving van de desbetreffende waarneming en de conclusie. De verslagen van de waarnemingen zijn afzonderlijk van elkaar geschreven en kunnen elkaar in een enkel geval tegenspreken. De op de terpen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate uitgevoerde metaaldetectie en veldkarteringen worden niet in dit rapport beschreven, maar in de RAAP-rapporten 298 (De Langen & Hommes, 1998) en 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998).

Het rapport wordt afgesloten met de conclusies en aanbevelingen (Hoofdstuk 4). RAAP-rapport 75 geeft hierop een nadere toelichting.

De literatuurlijst is onderverdeeld in twee delen: de literatuur en kaarten gerangschikt naar auteur en de BOM-rapporten gerangschikt naar RAAP-rapportnummer. Dit is gedaan omdat in de tekst naar de BOM-rapporten wordt verwezen met RAAP-rapportnummers.

In Bijlage 1 is als verantwoording een lijst opgenomen van de personen die namens archeologisch adviesbureau RAAP hebben meegewerkt aan de totstandkoming van dit rapport. Als Bijlage 2 is een archeologische tijdschaal opgenomen. Bijlage 3 betreft de legenda bij de boorprofielen die in elk catalogusnummer zijn opgenomen in de paragraaf 'booronderzoek', tenminste wanneer op het desbetreffende terrein ook daadwerkelijk booronderzoek is verricht. Bijlage 4 betreft een lijst van (vooral in de catalogus) gebruikte afkortingen. De Bijlagen 3 en 4 zijn opgenomen als een 'uitklappagina', zodat deze tijdens het lezen naast de tekst kan worden gebruikt.

Kaartbijlage 1 is als losse bijlage bij dit rapport gevoegd. Deze kaart hoort tevens bij de RAAP-rapporten 208 en 238 (resp. De Lange e.a., 1999a & 1999b).

2

DE ARCHEOLOGIE EN BESCHERMING VAN GROEP 16C

2.1 LIGGING, VORM EN VOORKOMEN VAN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE

De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate en de andere terpen van groep 16 (Fig. 1) liggen ten zuiden van de terpenreeks Wijnaldum-Berlikum (groep 15; RAAP-rapporten 182, 183 en 187; resp. De Langen e.a., 1997a, 1997b & 1997c) en de gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel. De terpenreeks Wijnaldum-Berlikum raakte bewoond in de tweede eeuw na Chr. De jongste terpenreeks van groep 16, te weten de terpenreeks Westerend-Schalsum-Peins-Slappeterp (groep 16A: RAAP-rapport 208; De Langen e.a., 1999a) dateert uit het begin van de jaartelling. Beide andere groepen van groep 16, te weten de terpengroep van Schingen (groep 16B: RAAP-rapport 238; De Langen e.a., 1999b) en de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate zijn iets ouder. Verder zuidelijk zijn de terpen nog ouder. Dit wijst erop dat de ouderdom van de verschillende terpenreeksen in Noord-Westergo in directe relatie staat met de geleidelijke natuurlijke aanwas van de kwelder.

De vorming van de kwelderwal (een langgerekte verhoging aan een oude kustlijn) van groep 16A betekende de voltooiing van de natuurlijke dichtslibbing van het oude Boorne-estuarium, waaraan de kwelderwallen uit de Midden IJzertijd liggen. Het is waarschijnlijk dat ook de terpen van de terpengroep van Schingen (groep 16B) op een kwelderwal liggen. Dit kan worden afgeleid uit de rangschikking van de terpen in een rij en de aanwezigheid van een strook iets zandige klei ter hoogte van Schingen en in het verlengde van de rij. Het ontstaan van deze (lage) kwelderwal moet hebben plaatsgevonden in een tussenstadium van dichtslibbing van het estuarium. Groep 16C is iets ouder dan groep 16B, tenminste wanneer het juist is dat groep 16C doorloopt van Lankum tot aan Wobbemastate. Dit gebogen of soepel geknikte traject, waarschijnlijk eveneens dat van een kwelderwal, volgt nog duidelijk de vorm van het estuarium. Groep 16B neemt dan een middenpositie in tussen 16C en 16A, waarvan de terpen al op een rechte kwelderwal liggen. De ligging op een mogelijke kwelderwal verleent de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate, die zelf al een grote *archeologische* waarde heeft, tevens een *landschappelijke* waarde.

Dankzij de kaarten van Eekhoff (1851 en 1852), Halbertsma (1963) en de bodemkaart (Stiboka, 1976) is het mogelijk de meeste terpen van de terpenreeks Lankum-Salverd-Zweins-Wobbemastate aan te wijzen. Wanneer de zojuist geschetste geomorfologische ontwikkeling juist is en groep 16C inderdaad het grootste deel van de oude Boornemonding afsluit, zijn de terpen van Lankum, te weten die van Groot Lankum en Klein Lankum (ook wel Liolaterp), de meest westelijke terpen van de reeks. Ten westen van Franeker lag een langgerekte terp en de terp van Franeker zelf kan, naar het oosten toe gerekend, de eerstvolgende terp van de reeks zijn geweest. De Franeker terp (later de kern van de stadsterp) overbrugt de afstand tussen de westelijke terpen en die naast de Liautastate. Deze terpen staan op de kaart van Eekhoff, met uitzondering van die van Franeker die door Halbertsma wordt toegevoegd. Ook de westelijke terp van Oud Sjaerdama (5G-G) wordt op beide kaarten nog weergegeven, maar de oostelijke (5G-109) staat alleen op de bodemkaart. Salverd staat vermeld op de kaart van Halbertsma en de bodemkaart. De terpen 5G-F en 5G-104, de terp naast Kingmastate en de terp Zweins (5G-103) staan op de kaart van Eekhoff. Halbertsma voegt daar 5G-105, de terp van Kingum en Wobbemastate (5H-14) aan toe. AMF-terrein 5G-108 wordt door geen van de kaarten als een terp aangemerkt. Er is met deze terpen nog niet een doorlopende terpenreeks gereconstrueerd: zo is er een onderbreking tussen 5G-109 en Salverd (5G-106) en ligt Wobbemastate op enige afstand van Zweins. Het niet uitgesloten dat er op deze 'lege' trajecten nu nog onbekende terpen liggen of hebben gelegen. Nader onderzoek in het veld zou dat moeten uitmaken. Het is echter ook mogelijk dat de kwelderwal niet

aaneengesloten is: het gebogen traject wijst hier mogelijk op. Wanneer inderdaad mocht blijken dat de terpenreeks 16C op afzonderlijke stukken kwelderwal ligt, dan is 16C niet alleen op grond van de ouderdom, maar ook op grond van de vorm te beschouwen als een overgangstype tussen de oudere (kleinere) wallen van groep 17 (zeker van de wallen die in de oude Boorne-monding liggen) en de jongere van groep 16A, met een grote lengte en een recht verloop.

Voor de terpen van de reeks geldt dat hun afzonderlijke vorm niet zo duidelijk uit de verkaveling naar voren komt als dat bij sommige andere terpenreeksen wel het geval is. Door het minder vaak voorkomen van de karakteristieke terpsloot komen de gebogen sloten op enige afstand van de terpen meer in beeld. Deze lopen slechts over een beperkte afstand door. Hierdoor en door hun richting lijken ook deze sloten te wijzen op een opdeling van de terpenreeks van 16C. De sloten rond 5G-F, 5G-105 en 5G-104 zijn niet alleen opvallend. Zij lijken 5G-F zelfs te omsluiten en af te zonderen van de westelijke voortzetting van de reeks. Hoewel enkele fraaie verkavelingspatronen tot op heden bewaard zijn gebleven, is zoals elders al eerder moest worden vastgesteld ook hier sprake van voortschrijdende schaalvergroting. Het verlies is met name in de uitbreiding van Franeker groot. Vanwege dit cultuurlandschappelijke kader en omdat ze over het algemeen goed zichtbaar zijn, hebben de onderzochte terpen van groep 16C een *cultuurlandschappelijke waarde*

In de Volle Middeleeuwen, vanaf de late 9^e/10^e eeuw, schoven bepaalde boerderijplaatsen naar de rand van de terpen. Een enkele boerderijplaats werd zelfs op enige afstand van de terpenreeks aangelegd. Eveneens in de Volle Middeleeuwen ontstond het dorp Zweins en de prestedelijke kern van Franeker. In de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd werd bij verschillende terpen van groep 16C een stins en/of state opgericht. Het dorp, de prestedelijke kern van Franeker (evenals de latere uitbreidingen), de (verdwenen) stinzen en staten en de boerderijplaatsen verlenen de meeste terpen van groep 16C een *cultuurhistorische waarde*.

2.2 DE ARCHEOLOGIE VAN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE

In het werk van Boeles (1951) speelt de terpengroep geen rol van betekenis. De belangrijkste vondst die Boeles noemt, zijn de sceatta's afkomstig uit 'de hoge terp aan de vaart naar Harlingen ten westen van Franeker', door hem verder aangeduid als de sceatta's van Franeker. Op geen van de terpen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate is in het verleden systematisch archeologisch veldwerk verricht, noch in de vorm van een opgraving, noch in de vorm van systematische veldkarteringen. Veel archeologisch onbekende terpen komen de laatste jaren steeds duidelijker in beeld. Dit is voor een belangrijk deel aan de introductie van de metaaldetector te danken. Dit geldt in enige mate ook voor de terpen van groep 16C. In het werk van Zijlstra (1990-94) zijn de terpen van Franeker (stadsterp?) en omgeving (zoals bij de watertoren), Salverd en vooral Zweins met vondsten vertegenwoordigd. Ook het systematische archiefonderzoek naar oudere aardewerkvondsten door Taayke (1990) en Knol (1993) brengt groep 16C beter in beeld. Taayke noemt overigens alleen vondsten van andere terpen van groep 16C dan die welke in het kader van dit onderzoek zijn onderzocht. Zo behandelt hij vondsten van de terpen gelegen tussen de AMF-terreinen 5G-103 en 5G-104, te weten die van Kingum en die bij Kingmastate. Zijn studie is echter vooral van belang voor de westelijke helft van de reeks, met name de terp van Franeker, de terpen direct ten westen van de stad en de terpen van Groot en Klein Lankum. Deze betekenis heeft ook het werk van Knol. Deze noemt vondsten van de Franeker stadsterp en van Groot en Klein Lankum. De enige overlap met onderhavige studie betreft informatie over de terp van Salverd (AMF-terrein 5G-106). Naar de extra vindplaatsen die door Taayke en Knol worden genoemd, is nader onderzoek nodig. De recente veldverkenningen die op de negen terreinen van groep 16C zijn uitgevoerd, voegen aan de spaarzame oudere vondsten belangrijke nieuwe toe (De

Langen & Nierstrasz, 1998). Al met al is al wel duidelijk dat de bewoning op de terpen van groep 16C in de eerste of mogelijk zelfs tweede eeuw voor de jaartelling moet zijn begonnen. Waarschijnlijk waren ze na een onderbreking in de Volksverhuizingstijd sinds de Merovingische tijd weer bewoond.

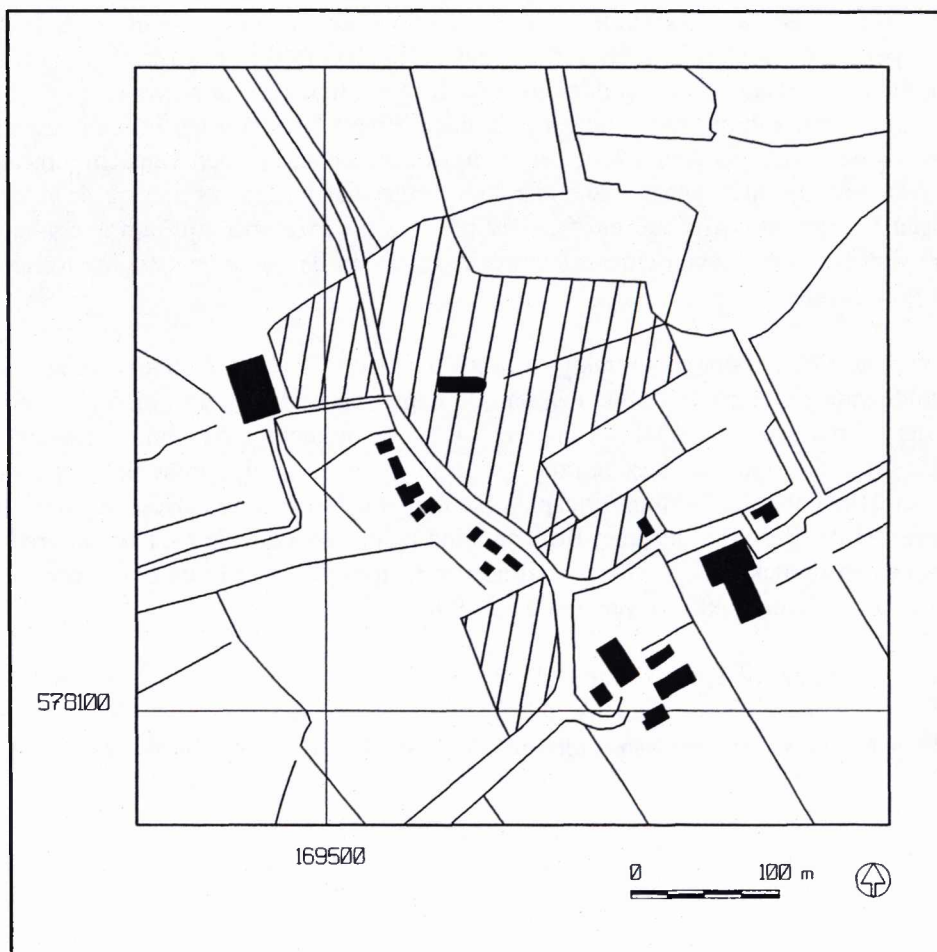
De huidige archeologische gegevens over de Friese terpen verduidelijken dat de vroeg-middeleeuwse situatie heel anders was dan de laat-middeleeuwse. In de Vroege Middeleeuwen bevonden de nederzettingen zich bovenop de terpen. Ze bestonden uit meerdere gebouwen en hadden in hoofdzaak een agrarische bestemming, zij het dat ze ook ruimte boden voor dienstverlening en ambachtelijke activiteiten. In de Late Middeleeuwen daarentegen waren de centrale delen van de terpen over het algemeen verlaten. De oorspronkelijke, samengestelde boerenederzettingen hadden zich opgesplitst in enkelvoudige boerenbedrijven die gespecialiseerd waren in landbouw. Deze stonden aan de rand van de terpen of zelfs op enige afstand ervan. Arbeid, diensten en nijverheid waren verplaatst naar nieuw ontstane bewoningskernen, geschaard rond een kerk. De beschikbare gegevens maken duidelijk dat deze ingrijpende veranderingen aan het begin van de Volle Middeleeuwen of vlak erna moeten zijn ingezet (vgl. ook De Langen en Noomen, 1996a & 1996b). Het is op grond van dit model zonneklaar dat met name het ontstaan en de groei van Franeker enorme gevolgen voor de bewoning op de nabije terpen moet hebben gehad.

2.3 BEDREIGING EN BESCHERMING VAN DE TERPENREEKS LANKUM-FRANEKER-SALVERD-ZWEINS-WOBBEMASTATE

Het blijkt dat de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate in de periode van de commerciële terpaafgravingen (waarin terpaarde als meststof en bodemverbeteraar werd gewonnen) en de daaropvolgende periode behoorlijk is aangetast. De terpen in de westelijke helft van de reeks zijn slachtoffer geworden van afgraving en vooral overbouwning. Nader onderzoek naar hun huidige staat is gewenst. In de oostelijke helft (gerekend van af 5G-G) vielen ook slachtoffers. Daar werden in ieder geval 5G-106, 5G-F en de terp van Zweins voor een deel afgegraven. De terpen van Kingum en Kingmastate zijn niet recentelijk onderzocht, maar het feit dat ze niet op de AMF zijn geplaatst, doet het ergste vrezen. 5G-109 moet in meer recente tijd zijn geëgaliseerd. Van geen van de overgebleven terrein kan gezegd worden dat ze de laatste jaren ongeschonden zijn doorgekomen.

Op papier is de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate onvoldoende beschermd: slechts één van de negen onderzochte terreinen (het terrein dat in Menaldumadeel ligt: AMF-terrein 5H-14) wordt ingevolge de Monumentenwet als archeologisch monument beschermd. Dit terrein wordt om zijn archeologische waarde ook via het gemeentelijke Bestemmingsplan Buitengebied beschermd. Bescherming via het gemeentelijke Bestemmingsplan Buitengebied geldt ook voor de meeste onderzochte terreinen in Franekeradeel, althans dat advies is door RAAP aan de gemeente Franekeradeel verstrekt (De Langen e.a., 1996).

Ten tijde van het onderzoek waren de terreinen 5G-104, 5G-105, 5G-106, 5G-108, 5G-F en 5G-G als akkerland in gebruik. Algemene gegevens tonen aan dat ploegen voor terpen nadelig is en op den duur kan leiden tot het geheel verdwijnen van een terp.

Figuur 2: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-103 volgens de AMF.

3 CATALOGUS GROEP 16C

3.0 TOELICHTING

In deze catalogus wordt aan elk afzonderlijk terrein binnen groep 16C een catalogusnummer gewijd. Binnen de groep wordt de volgorde van de Archeologische Monumentenkaart Friesland (AMF) aangehouden.

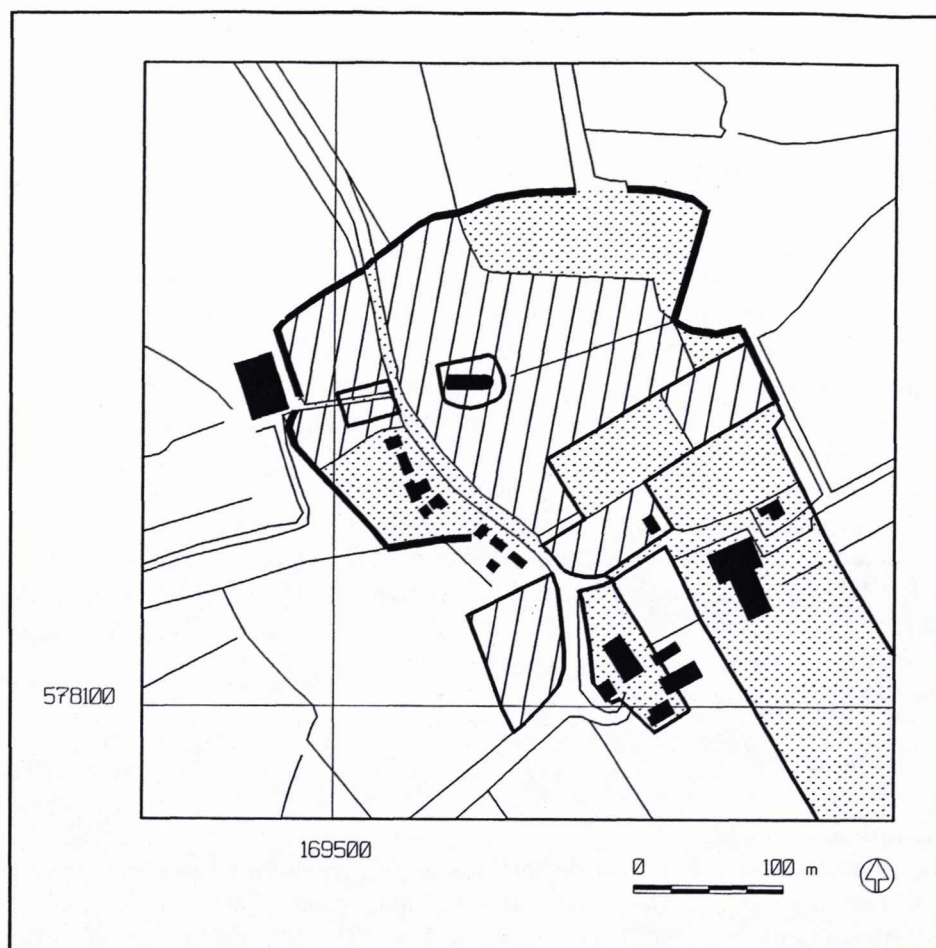
Ieder catalogusnummer (in totaal negen) begint met een algemene subparagraaf over het onderzochte terrein. Vervolgens worden de verschillende waarnemingen die op het terrein zijn verricht elk onder een eigen subparagraaf besproken. De verslagen van de waarnemingen zijn opgedeeld in (twaalf) vaste rubrieken. De meeste rubrieken hebben betrekking op administratieve gegevens, spreken voor zich en worden hier niet nader verklaard. Zie voor een uitgebreide toelichting RAAP-rapport 75. Zij worden gevolgd door een algemene beschrijving en de conclusie van de desbetreffende waarneming.

De verslagen van de waarnemingen zijn afzonderlijk van elkaar geschreven en kunnen elkaar in een enkel geval tegenspreken. De op de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate uitgevoerde metaaldetectie en veldkarteringen worden niet in dit rapport besproken, maar in de RAAP-rapporten 298 (De Langen & Noomen, 1998) en 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998).

3.1 CATALOGUSNUMMER: 1 (5G-103)

3.1.1 Algemeen

1. **Objectnummer:** 5G-103
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-ch. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 2. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.1.7 (zie ook § 3.1.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 169.637/578.360
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1-10 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel)
7. **Plaats:** Zweins (Sweins)
8. **Toponiem:** Zweins (AMF, Halbertsma), Heerma State (Halbertsma)
9. **Concordantie:** Halbertsma (Zweins, Heerma State)
10. **Geomorfologie:** kwelderwal
11. **Bodemtype:** T, aan zuidzijde begrensd door Mn15A, aan west- en noordzijde door Mn25A (toevoeging 'afgegraven') en aan de oostzijde door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** het AMF-terrein beslaat een groot gedeelte van het terpdorp Zweins. Delen van het terrein bereiken een aanzienlijke hoogte (met name het centrum, met kerk en kerkhof), de meeste delen liggen echter beduidend lager. Vooral de gedeelten ten zuiden, zuidoosten en direct ten westen van het centrale gedeelte vallen op door hun lage ligging. Het meest zuidwestelijke deel van het AMF-terrein bestaat uit een lichte, doch duidelijke verhoging die enigszins geïsoleerd lijkt te liggen van de overige delen van het terrein.
Op grond van de ter beschikking staande gegevens kan verondersteld worden dat het object zich op een licht verhoogde, zuidwest-noordoost georiënteerde rug (kwelderwal?) bevindt.
13. **NAP-hoogte:** 3,18 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland + bebouwing (juli 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp), verhoogde akker, (verhoogde) boerderijplaats, dorpsgebied en stateterrein
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van verhoogde akker: Middeleeuwen

Figuur 3: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-103 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.

17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 3
18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Op de terp bevindt zich een kerk met kerkhof. Aan de zuidwestelijke punt van de terp ligt een verhoogde akker. Aan de zuidoostelijke zijde overlapt de uitleg van de voormalige state Heerma waarschijnlijk nog net een gedeelte van de terp. Ten westen van de Heerma-state bevindt zich een al dan niet verhoogde boerderijplaats. De (voormalige) westrand van de terp is voor een groot deel bebouwd. Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat de terp van Zweins oorspronkelijk een zeer hoge archeologische waarde had en dat tenminste de hogere delen van het AMF-terrein nog steeds archeologisch waardevol zijn. Uit de aanwezigheid van het kerkhof met kerk, de (naastgelegen) voormalige state, de (verhoogde) boerderijplaats en de overige (voormalige) bebouwing blijkt dat Zweins een echt terpdorp is (geweest). De terp is gedeeltelijk afgegraven. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de mogelijke waarde van het terrein. Op grond van de hoogtelijnenkaart kan worden aangenomen dat het AMF-terrein niet de volledige terp maar wel het grootste en belangrijkste deel ervan omvat. Mogelijk heeft de terp een uitloper in noordoostelijke richting gehad en vermoedelijk ligt een deel van de (voormalige) westrand van de terp buiten het AMF-terrein. Waarschijnlijk bevindt het meest zuidwestelijke deel van het AMF-terrein zich buiten de eigenlijke terp, mogelijk geldt dit ook voor het state-terrein en de (verhoogde) boerderijplaats. Uit de hoogtemetingen blijken duidelijk de gevolgen van de afgravingen: er zijn grote hoogteverschillen aanwezig. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat AMF-

terrein 5G-103 archeologisch waardevol is, al moest ook worden geconcludeerd dat de verschillende percelen onderling niet gelijkwaardig zijn. Het onbebouwde (niet op de AMF geregistreerde) deel van de westrand blijkt geen archeologische lagen meer te bevatten: deze zijn waarschijnlijk door afgraving geheel verdwenen. Het noordwestelijke deel bevat nog wel duidelijk ongestoorde, zij het licht getinte terplagen. De top van deze terplagen is echter aangetast en lijkt geen archeologische waarde (meer) te hebben. Een groot deel van de oostelijke kant van het AMF-terrein bevat geen archeologisch waardevolle lagen meer. De aangetroffen antropogene lagen hebben er een sterk amorf karakter en lijken van geringe betekenis te zijn. Mogelijk is de terp hier deels afgegraven. Alleen het centrale deel rond het kerkhof heeft nog een duidelijke archeologische waarde: hier is een gelaagd, donker getint en vondstrijk terpaardepakket aangetroffen. Het gedeelte van het AMF-terrein dat tegenwoordig door de ijsbaan in beslag wordt genomen, lijkt geen archeologische waarde meer te hebben: het is volledig afgegraven. Te verwachten is dat alleen de vullingen van zeer diep ingegraven sporen nog aanwezig zullen zijn (iets dergelijks geldt ook voor de andere afgegraven en verstoorde delen). Het perceel ten zuiden van de ijsbaan bevat daarentegen nog wel ongestoorde terplagen, deze zijn evenwel vrij licht van tint en tamelijk vondstarm. Een deel van het voormalige state-terrein (in maximale omvang) bevond zich daarmee waarschijnlijk nog op de terp(rand). Het meest zuidwestelijke deel van het AMF-terrein bevat een antropogeen pakket dat geheel schoon, vondstloos en sterk homogeen is. Vermoedelijk betreft het een perceel dat al lange tijd in gebruik is geweest als akker.

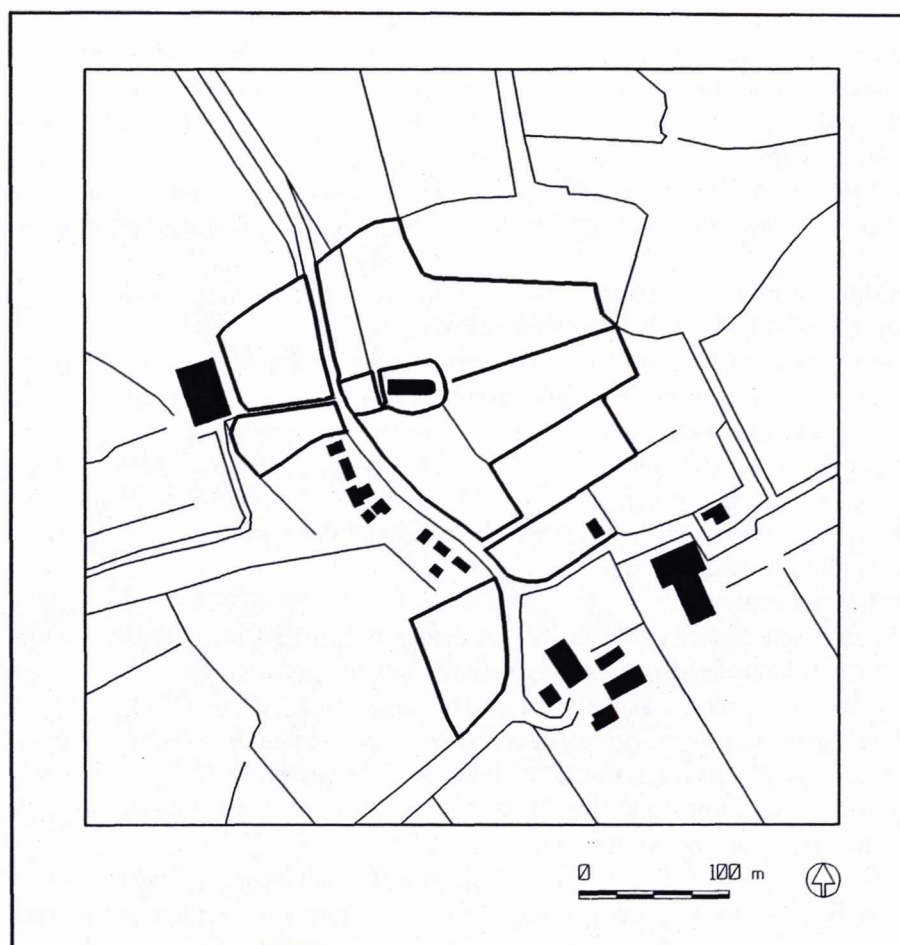
Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-103 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Dankzij de (voormalige) aanwezigheid van kerkhof met kerk, (verhoogde) boerderijplaats, state-terrein en andere bebouwing (Zweins is een echt terpdorp) heeft dit terrein ook een duidelijke cultuurhistorische waarde. Aan het terrein, dat goed zichtbaar is, kan tevens een landschappelijke waarde worden toegekend.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein en het terrein om met name landschappelijke redenen iets te vergroten.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 153-154) om AMF-terrein 5G-103 in aangepaste vorm (groter) op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'.
 Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het vergrote terrein de status van monument te verlenen.
 Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op het grootste deel van de terp kan worden gecontinueerd.
 De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-103 te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 3, vergelijk Fig. 2 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).
23. **Literatuur:** –

3.1.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.

6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** grasland + bebouwd
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein bestaat uit de oude kern van het dorp Zweins. De zichtbaarheid van de verschillende delen is wisselend (van redelijk tot goed). De bereikbaarheid is goed. De ligging zoals aangegeven op de AMF is correct.
Foto: rol 9-20, naar het zuidoosten.
11. **Vondsten:** -
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een terrein met een waarschijnlijk per deelgebied wisselende archeologische waarde. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

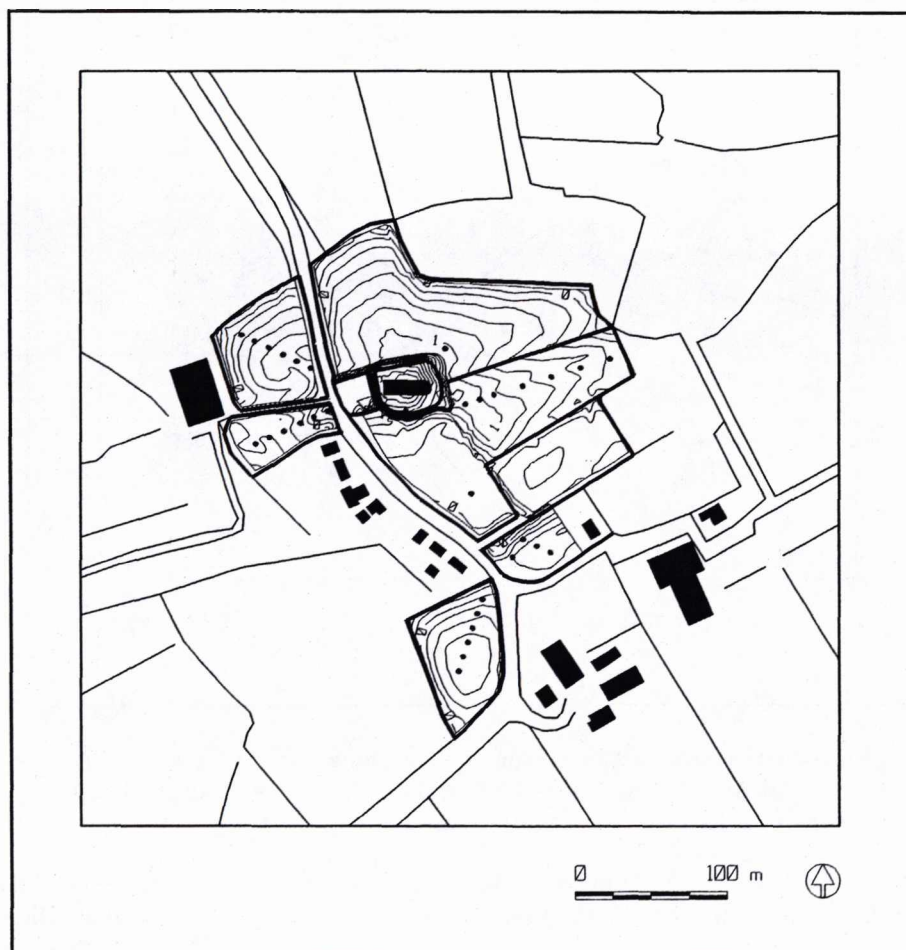

Figuur 4: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-103.

3.1.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 30 juni 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 30 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland (GPA)

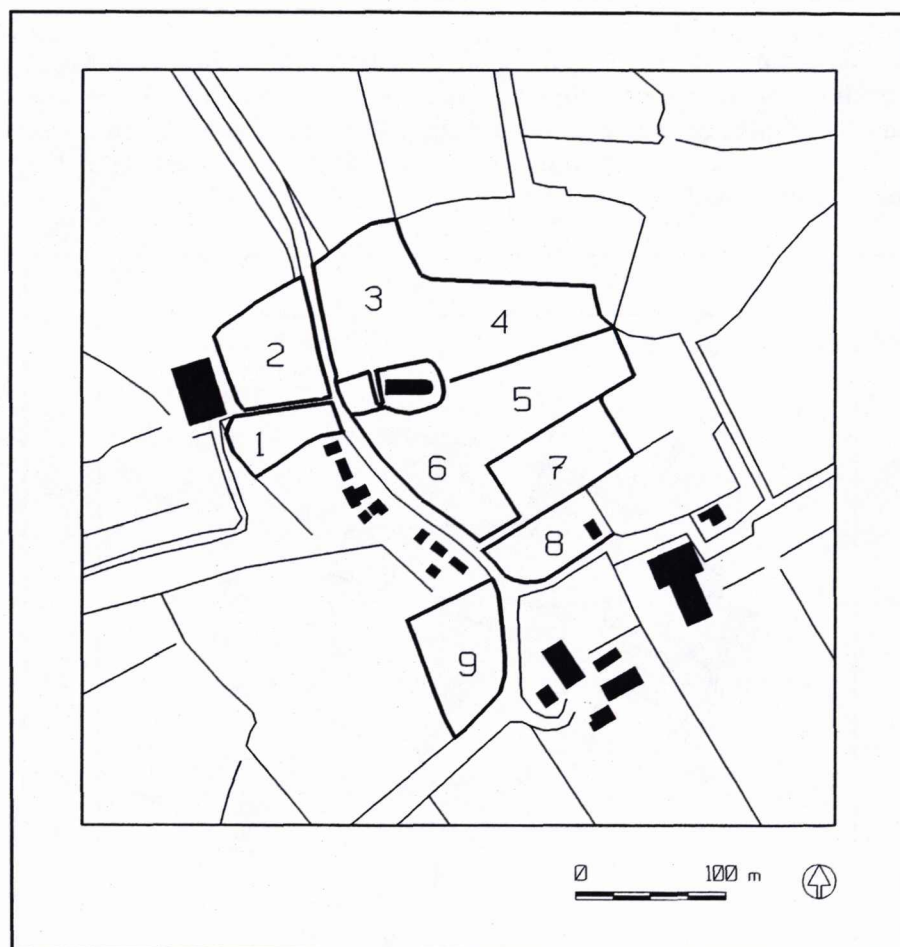
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein 5G-103 omvat een groot deel van de dorpsterp Zweins. De bodemkaart (Stiboka, 1976) geeft het gehele dorp als terp aan, waarbij de kerk min of meer in het midden van de terp staat. Het westelijke deel van de terp is bebouwd. De graslanden die rondom de kerk liggen, zijn opgenomen op de AMF. Eekhoff geeft rond de kerk een duidelijke verhoging aan. De HAF (1929) geeft alleen de kerk als verhoging weer. Het zuidwestelijke deel van het AMF-terrein lijkt zich, afgaand op de bodemkaart, buiten de terp te bevinden. Wat de verkaveling binnen het AMF-terrein betreft, hebben zich in de loop van de eeuwen slechts summiere veranderingen voorgedaan (Fig. 4). De KAF (1826-27) geeft even ten noordwesten van de kerk en direct oostelijk van de weg een extra perceel weer. Op de andere kaarten komt dit perceel niet meer voor. Ten zuidoosten van de kerk loopt bij de HAF (1929) een perceelsscheiding die aansluit op de huidige verkaveling. Waarschijnlijk komt deze opdeling overeen met de grens die op de GPA (1979/82) als een steilkant wordt aangegeven. De steilkant is het gevolg van het afgraven van het perceel dat tussen deze perceelsgrens en de weg ligt. Tijdens een veldcontrole door de ROB in 1973 werd vermeld dat de percelen rondom de kerk hetzij gedeeltelijk afgegraven, hetzij verlaagd waren. De verlaagde percelen zouden nog geleidelijk oplopen naar de kerk, aldus de ROB.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** een groot deel van de dorpsterp van Zweins is een Meldingsgebied. De terreinen die hiertoe behoren, liggen voornamelijk rondom de kerk. Het zuidwestelijke deel van het AMF-terrein lijkt net buiten de terp te liggen. Een aantal percelen is geheel of gedeeltelijk afgegraven. De verkaveling binnen het AMF-terrein heeft in de loop van de tijd slechts kleine veranderingen ondergaan.

Figuur 5: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-103 en de plaats van de boringen.

3.1.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 13 juli 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 juli 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** tijdens het hoogtemeten bleek sprake te zijn van een dusdanig gevarieerd reliëf (Fig. 5, 7 en 8), dat aan de onderscheiden percelen en perceelsdelen aparte nummers zijn toegekend (Fig. 6). Met uitzondering van terrein 9 behoren alle terreinen tot de terp van Zweins, zoals deze wordt aangegeven door de bodemkaart (Stiboka, 1976). De terreinen 1 en 7 vallen buiten het officiële AMF-terrein.

Figuur 6: Topografische situatie en de nummers van de percelen en perceelsdelen zoals genoemd bij de beschrijving van het booronderzoek op AMF-terrein 5G-103.

Terrein 1: dit perceel is afgegraven en ligt daardoor beduidend lager dan de weg. Op de oostelijke helft van het perceel is zeer recentelijk (slat)grond opgebracht. Hierdoor zijn de metingen in dit deel niet representatief. De hoogte in dit perceel varieert van 0,50 m +NAP aan de oostzijde tot 0,50 m -NAP aan de westzijde. In het westelijk deel van het terrein liggen een paar greppels die noord-zuid georiënteerd zijn. Deze greppels zijn niet ingemeten. Aan de oost- en noordzijde bevindt zich een steilkant. De steilkant aan

de noordzijde neemt naar het westen in hoogte af en komt op een gelijk niveau met het perceel uit. De hoogte komt overeen met de hoogte weergegeven op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa.

Terrein 2: op dit perceel ligt het hoogste punt in de zuidoosthoek, tussen de weg en de oprit naar een boerderij. Van hieruit waaiert de hoogtelijnen naar het westen en noorden uit. Het hoogste punt ligt op 0,85 m +NAP. Langs de randen van de sloot in de noordwesthoek bedraagt de hoogte slechts 0,60 m -NAP. Aan het verloop van de hoogtelijnen is duidelijk te zien dat dit perceel bij de oorspronkelijke terp hoort. De hoogtelijnen zetten zich immers voort naar en op de aangrenzende terreinen. Het zuidelijke deel van het perceel is vlak: hier ontbreekt de zacht glooiende helling die op de rest van het perceel is waar te nemen. Mogelijk is hier een gedeelte afgevlakt.

Terrein 3: de hoogtelijnen van dit perceel sluiten mooi aan bij die van terrein 2. Aan de hand van de hoogtelijnen van beide percelen is af te leiden dat de noordelijke sloot waarschijnlijk overeenkomt met de voormalige terpsloot. In het noordelijke deel bedraagt de hoogte 0,80 m -NAP. De hoogte neemt in de richting van de kerk geleidelijk toe en bedraagt het dichtst bij de kerk ruim 1,0 m +NAP. De sloot die aan de oostzijde langs het perceel ligt, onderbreekt het verloop van de hoogtelijnen. Vermoedelijk heeft de terp meer naar het oosten doorgelopen.

Terrein 4 en 5: door de ligging van de twee percelen is het makkelijk de resultaten van de hoogtemetingen te combineren. Op de scheiding van de beide percelen ligt een grote depressie. Op het noordelijke deel van terrein 5 bevinden zich (opgehoogde) volkstuintjes. De hoogte van beide terreinen varieert van enkele decimeters -NAP in het oostelijke deel op tot ruim 1,0 m +NAP in het westelijke deel. Het westelijke deel grenst aan de kerk. Uit het verloop van de hoogtelijnen op de terreinen 3, 4 en 5 is af te leiden dat de terp, zoals op grond van de vorm van terrein 3 reeds werd vermoed, inderdaad verder naar het noordoosten heeft doorgelopen. Aan de zuidzijde van terrein 5 loopt ook een depressie. Deze vormt de scheiding tussen de terreinen 5 en 7. De scheiding tussen de terreinen 5 en 6 wordt gevormd door een steilkant.

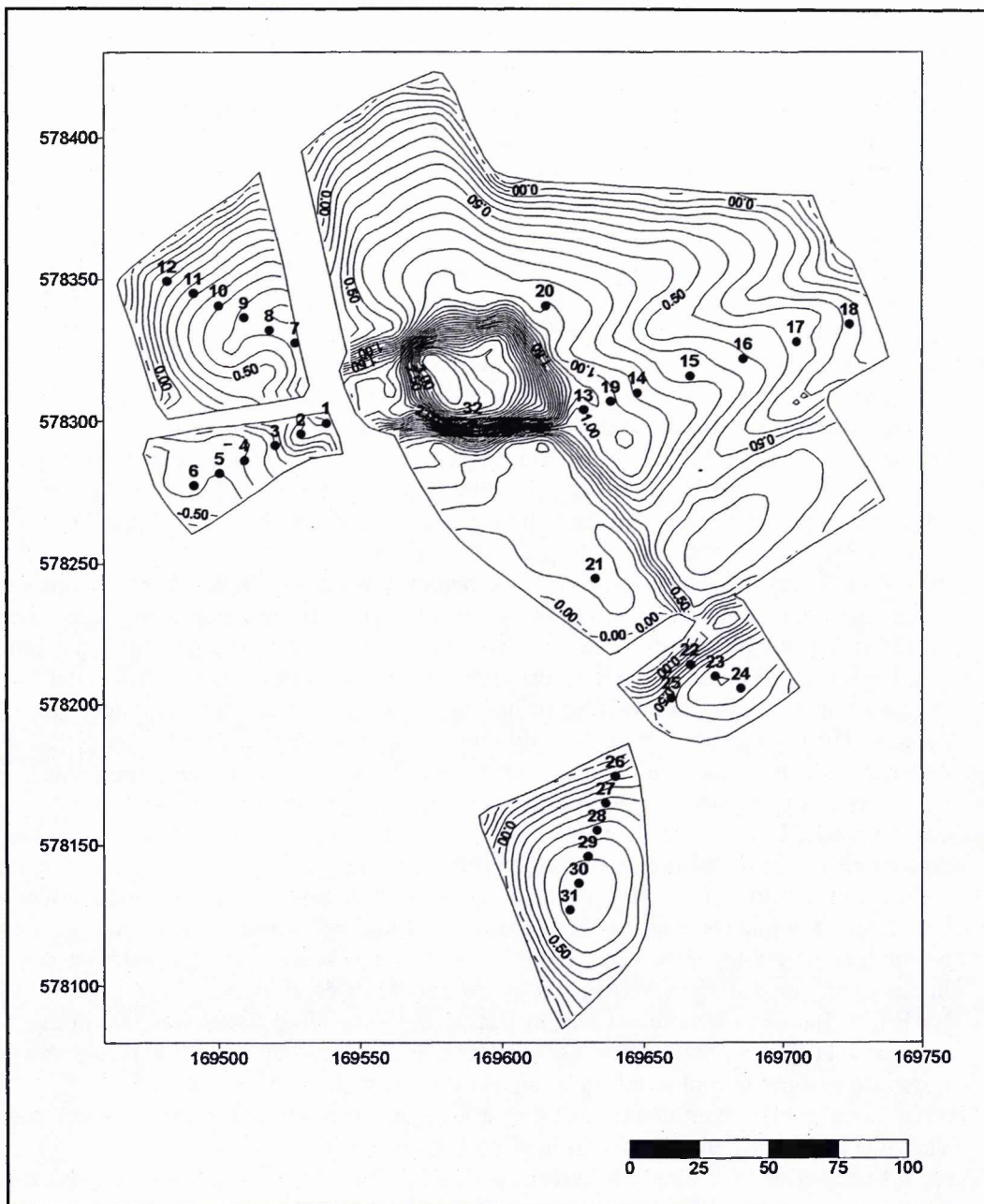
Terrein 6: dit terrein is flink afgegraven en doet in de winter dienst als ijsbaan. Aan de hoogtelijnen is goed te zien dat het grootste deel van het terrein vlak is. Aan de noordzijde (direct tegen de kerk) loopt het terrein een beetje op. Hier bedraagt de hoogte gemiddeld 0,75 m +NAP, terwijl de hoogte in de zuidelijke helft rond 0,0 m NAP ligt. Het centrum van het terrein ligt op 0,35 m +NAP. Deze waarden komen overeen met die van de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa. De oostzijde van het terrein wordt gekenmerkt door een steilkant.

Terrein 7: dit perceel doet momenteel dienst als kaatsbaan. Hierdoor is het terrein nogal vlak. De hoogte schommelt tussen 0,65 en 0,85 m +NAP.

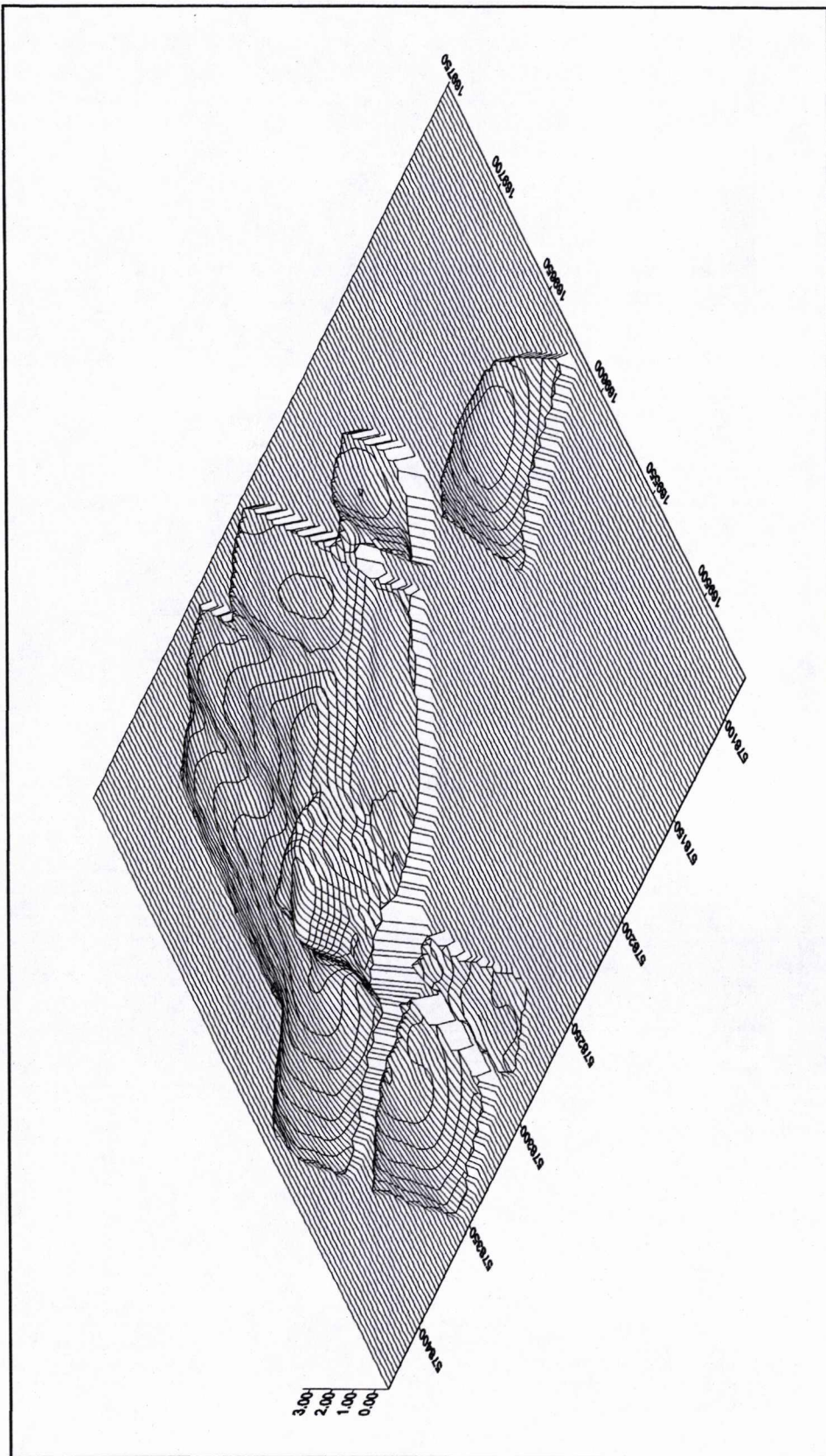
Terrein 8: vanaf de weg loopt dit perceel geleidelijk naar het noordoosten op (maximale hoogte: 0,80 m +NAP). Langs de oprit naar de kaatsbaan (terrein 7) ligt het laagste deel van het perceel (0,40 m -NAP). Mogelijk heeft dit lage gedeelte deel uitgemaakt van het afgegraven deel, dat nu door de ijsbaan wordt ingenomen. Het opwerpen van de toegangsweg naar de kaatsbaan heeft dit lage gedeelte vervolgens afgesneden. De noordelijke rand van terrein 8 zou daarmee het vervolg aangegeven van de steilkant en daarmee van het afgegraven deel van de terp.

Terrein 9: dit terrein ligt in de bocht van de weg. Het perceel ligt bol met de top ongeveer in het midden. Naar de randen loopt de helling geleidelijk af. Het perceel heeft een maximale hoogte van 0,75 m +NAP. Het laagst gemeten punt bevindt zich langs de noordzijde van het perceel (0,30 m -NAP). Aan het verloop van de hoogtelijnen is niet af te leiden of dit perceel bij de oorspronkelijke terp heeft gehoord.

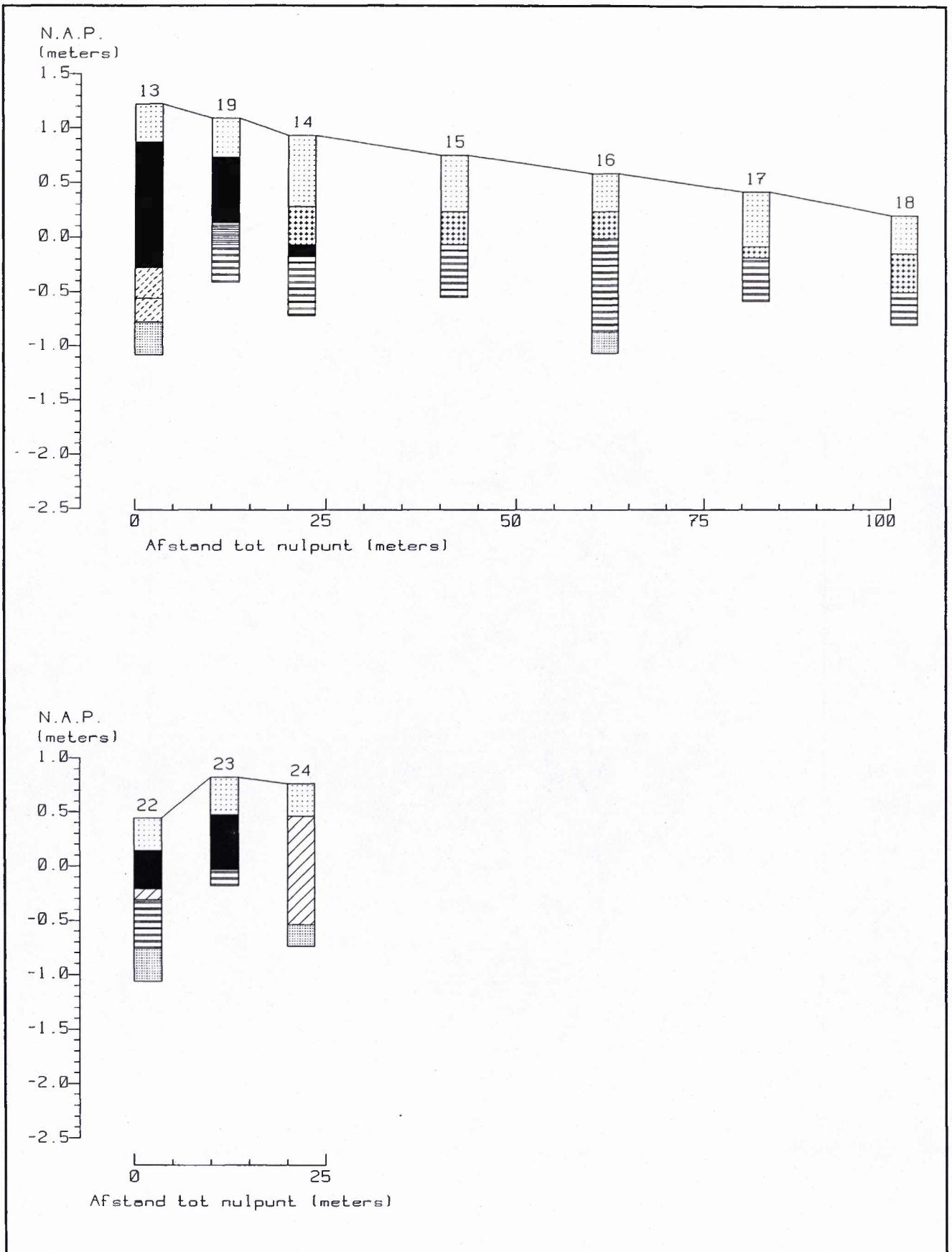
De kerk, die gezien de hoogtelijnen van de afzonderlijke terreinen in het centrum van de oorspronkelijke terp ligt, is tot nu toe buiten beschouwing gelaten. De kerk staat echter op het hoogste punt in de omgeving (3,50 m +NAP). Hiermee steekt de kerk ver uit boven de eerder besproken terreinen. Het is dan ook verleidelijk te veronderstellen dat de omliggende percelen in meer of mindere mate zijn afgegraven. Het komt echter vaker voor dat een kerkhof duidelijk hoger ligt dan de omringende terp. Rondom de kerk bevindt zich een hoge steilkant.

Figuur 7: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-103 met daarin de boorpunten.

Figuur 8: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-103, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

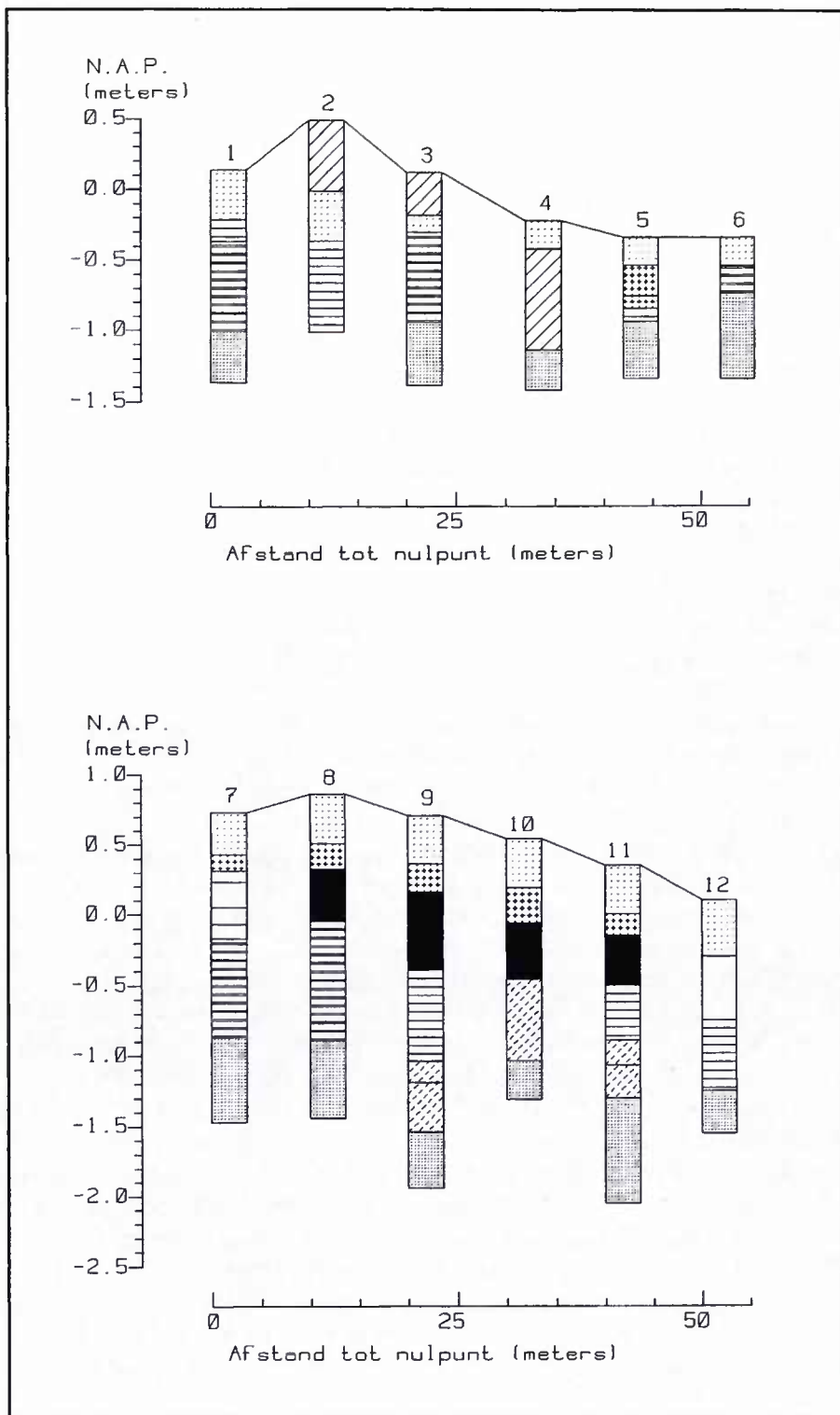
Figuur 9: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op AMF-terrein 5G-103 (zie Bijlage 3).

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** de kerk van het dorp Zweins staat vermoedelijk op het hoogste punt van de oorspronkelijke terp. Rond deze kerk ligt nu een zeer hoge steilkant. Op het oog lijken de omliggende percelen in de loop van de jaren gedeeltelijk of geheel te zijn afgegraven. Dit laatste is zeker het geval voor de terreinen 1 en 6. Gezien het verloop van de hoogtelijnen zijn de terreinen 2, 3, 4 en 5 het minst verstoord. De terreinen 8 en 9 lijken buiten het voormalige terpareaal te vallen. Gezien het verloop van de hoogtelijnen van de terreinen 3, 4 en 5 mag verondersteld worden dat de oorspronkelijke terp zich meer naar het noordoosten heeft uitgestrekt.

3.1.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juli 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 juli 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein en over het laaggelegen deel tegenover de kerk zijn in totaal 32 boringen gezet (Fig. 5, 7, 9, 10 en 11). Op de losse boringen B20, B21, B25 en B32 na zijn de boringen verdeeld over vijf raaien.
Raai 1 (B01–B06: Fig. 9) is uitgezet om perceel tegenover de kerk (Fig. 6: terrein 1) te controleren op de aanwezigheid van archeologische lagen. Dit perceel ligt laag ten opzichte van de directe omgeving en heeft het in tegenstelling tot de delen van het AMF-terrein vrijwel geen helling. Het oostelijke gedeelte van dit perceel is onlangs met slatgrond opgehoogd (zie B02 en B03). In geen van de boringen zijn aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van ongestoorde archeologisch waardevolle lagen. Zelfs in B01 (het dichtst bij de kern van de terp) ligt de bouwvoor (scherp begrensd) direct op de natuurlijke ondergrond. In B04 bevindt zich onder de bouwvoor een slap, verrommeld pakket, dat op het onderliggende wadzand rust. In B05 werd een rest vrij homogene terpaarde aangeboord, die zich echter niet meer in de oorspronkelijke context leek te bevinden.
Raai 2 bestaat uit B07–B12 (Fig. 9) en bevindt zich op het noordwestelijke deel van het AMF-terrein (Fig. 6: terrein 2). Dit perceel ligt aanmerkelijk hoger dan terrein 1. In B07–B11 zijn dan ook nog duidelijke ongestoorde terplagen aangeboord. Opvallend is de lichte tint van de lagen en het feit dat ze vrij vondstarm zijn. Vooral in B07 en B08 is dit het geval. Mogelijk bestaat het terpaardepakket in B07 slechts uit een zeer schone ophoging. Hellingafwaarts neemt de rijkdom aan vondsten toe. Onder het terpaardepakket in B09 en B11 bevindt zich een zeer schone, duidelijk gelaagde zavelige afzetting, die de vullingen van twee sporen afdekt. Mogelijk is hier een overspoelings-sediment aangeboord. Eenzelfde sediment lijkt zich in B12 te bevinden. In vrijwel de gehele raai (behalve B12) bevindt zich onder de bouwvoor een sterk amorf archeologisch pakket, dat bestaat uit gehomogeniseerde terplagen. De terplagen rusten op een sterk gelaagd natuurlijk sediment (afwisseling van kleiige en zandige lenzen), dat het (wad)zand afdekt. Dit beeld komt overeen met dat uit raai 1.
Raai 3 (B13–B19) geeft een indruk van de opbouw van het oostelijke deel van het AMF-terrein (Fig. 10 en Fig. 6: terrein 5). Alleen in B13, B14 en B19 zijn ongestoorde terplagen aangetroffen. In B14 bevindt zich op het gelaagde, donker getinte en vondstrijke terpaardepakket een amorf pakket, dat ook in de overige boringen van deze raai (B15–B18) is waargenomen. In deze laatste boringen bevinden zich echter onder dit amorfe pakket geen ongestoorde terplagen meer. In B20 (iets noordelijker gelegen) is

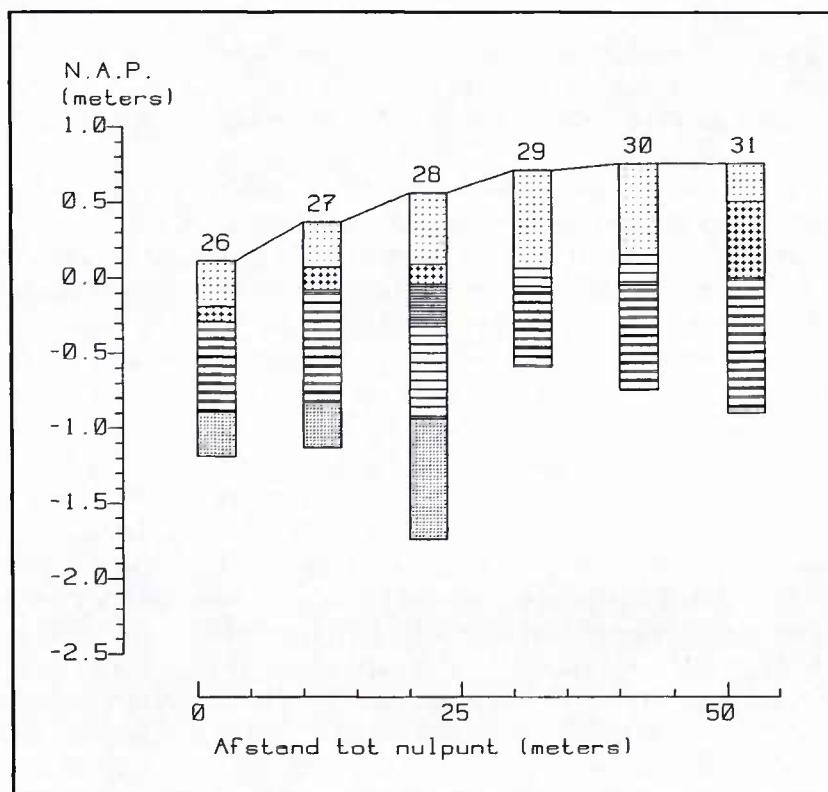

Figuur 10: Profielen van de boorraaien 3 en 4 op AMF-terrein 5G-103 (zie Bijlage 3).

nog 0,50 m terpaarde aangetroffen. De gegevens wijzen erop dat de basis van het terpaardepakket zich rond 0,00 m NAP bevindt. Dit komt globaal overeen met de overige raaien. Onder dit niveau kunnen zich natuurlijk nog de vullingen van sporen bevinden, die diep in de natuurlijke ondergrond zijn ingegraven (bijv. B13).

De diep gelegen ijsbaan is aan de hand van één boring (B21, Fig. 6: terrein 6) onderzocht. Tot 1,50 m -Mv werd een sterk verrommeld pakket aangeboord, dat baksteenbrokjes bevat. Deze boring geeft aan dat het terrein in ieder geval op deze lokatie tot bijna 1,00 m onder de terpvoet verstoord is.

Het perceeltje dat direct zuidelijk van de ijsbaan ligt (Fig. 6: terrein 8), is aan de hand van B25 en raai 4 (B22-B24: Fig. 10) onderzocht. In B22, B23 en B25 werd een duidelijk gelaagd, vrij licht getint en vrij vondstarm terpaardepakket aangeboord. In B24 werd tot 1,30 m -Mv een recent verrommeld pakket aangeboord dat direct op de natuurlijke ondergrond rust (zand).

Figuur 11: Profiel van boorraai 5 op AMF-terrein 5G-103 (zie Bijlage 3).

Het karakter van het meest zuidelijk gelegen perceel (Fig. 6: terrein 9) is bepaald aan de hand van raai 5 (B26-B31: Fig. 11). In geen van de boringen is een duidelijk terpaardepakket aangeboord. In B26-B28 bevindt zich tussen de bouwvoor en de natuurlijke ondergrond een dunne antropogeen beïnvloede laag, die echter slechts bestaat uit de omgezette top van het onderliggende sediment. Hellingopwaarts verdikt de humeuze bovengrond zich sterk (van 0,30 tot 0,80 m). Een onderscheid tussen bouwvoor en een eventueel archeologisch pakket hieronder kon niet gemaakt worden. Alleen in B31 bevindt zich onder de bouwvoor een duidelijk te onderscheiden archeologisch pakket. Dit is echter sterk homogeen en bevat in de top mortelbrokken. Verder zijn in dit pakket geen vondsten aangetroffen.

Om de boringen te kunnen vergelijken met de (bij benadering) originele hoogte van de terp is op het kerkerrein B32 gezet. Hier werd tot 0,60 m een met grind, mortel en puin vermengd pakket aangeboord. Hieronder bevindt zich een zeer fraai opgebouwd en vondstrijk terpaardepakket met een totale dikte van circa 2,75 m.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sterk gelaagd sediment (afwisseling van kleiige en zandige lenzen), dat op (wad)zand rust. De overgang tussen beide sedimenten bevindt zich tussen 0,75 en 1,25 m -NAP. De top van het natuurlijk sediment heeft ter plaatse van het terpterrein een sterk wisselend karakter. In het noordwesten (B12) bereikt de top een hoogte van 0,75 m -NAP. In B19, nabij het centrum van de kerk, werd de top van de natuurlijke sedimenten op 0,10 m +NAP vastgesteld.

11. Vondsten:

B05-01: twee wandfragmenten handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B10-02: wandfragment kogelpot;

B21-03: wandfragment kogelpot (met bezemveeg);

B32-04: wandfragment kogelpot.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van raai 1 blijkt dat het laaggelegen deel geen archeologische lagen meer bevat. Deze zijn waarschijnlijk door afgraving geheel verdwenen. Wanneer de top van de natuurlijke afzettingen in deze raai wordt vergeleken met de basis van de terplagen in raai 2, dan blijkt deze enige decimeters lager te liggen. Voor de aanwezigheid van een terpzool of dieper ingegraven sporen zijn geen aanwijzingen aangetroffen. Het noordwestelijke deel (raai 2) bevat duidelijk ongestoorde terplagen. De top van de terplagen is echter aangetast en lijkt zijn waarde voor archeologisch onderzoek verloren te hebben. De aanwezigheid van een natuurlijk sediment dat de spoorvullingen in B09 en B11 afdekt, kan op een breuk in de bewoningsgeschiedenis duiden. Uit raai 3 blijkt dat een groot deel van de oostelijke zijde van het AMF-terrein geen archeologisch waardevolle lagen meer bevat. De aangetroffen archeologische lagen hebben op het oostelijke deel van het perceel een sterk amorf karakter. Waarschijnlijk betreft het afgeschoven materiaal van de voormalige terp of terplagen die door langdurige bewerking hun oorspronkelijke opbouw verloren hebben. In beide gevallen lijkt de archeologische betekenis gering. Alleen het westelijke deel van dit perceel (ter hoogte van B13, B14 en B19) lijkt nog een duidelijke waarde te hebben. Het gedeelte van het AMF-terrein dat tegenwoordig door de ijsbaan in beslag wordt genomen, lijkt geen archeologische waarde meer te hebben. Te verwachten is dat alleen de vullingen van zeer diep ingegraven sporen nog aanwezig zullen zijn. Het zuidelijk van de ijsbaan gelegen perceel bevat daarentegen nog wel ongestoorde terplagen. Het meest zuidelijke deel bevat geen duidelijke terplagen. De hier aangetroffen archeologische laag is geheel schoon, vondstloos en sterk homogeen. Vermoedelijk betreft het een perceel dat al lange tijd in gebruik is geweest als akker.

Samenvattend kan gesteld worden dat de omvang van de archeologische lagen op de AMF niet overeenkomt met de omvang die op grond van het booronderzoek kon worden vastgesteld. De delen westelijk, noordelijk en oostelijk van de kerk bevatten nog duidelijke archeologisch waardevolle lagen, die zich echter aan de oostzijde lijken te beperken tot het westelijke deel van het perceel. Wanneer de dikte van het terpaardepakket op de rondom de kerk liggende percelen vergeleken wordt met de dikte van het pakket op het kerkterrein zelf, kan verondersteld worden dat op deze delen ruim één meter terpaarde is afgegraven. Op de ijsbaan zal dit meer dan twee meter zijn. Het zuidelijk van de ijsbaan gelegen perceel bevat nog archeologisch waardevolle lagen (zij het van geringe dikte). De ondergrond van de ijsbaan zelf is tot op grote diepte geheel verstoord. Het meest zuidelijk gelegen perceel (volgens de bodemkaart buiten het terpareaal) lijkt geen waardevolle lagen te bevatten.

3.1.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.

7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
 In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
 In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.
 In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
 In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
 Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.1.7 *Planologie B*

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarisch gebied C' tevens de bestemming 'archeologisch monument'. De bestemming 'archeologisch monument' houdt in dat er niet gebouwd mag worden en dat er een aanlegvergunning nodig is voor het ophogen, bodem verlagen, afgraven, egaliseren, diepploegen en ontginnen van gronden, het planten of rooien van opgaand houtgewas, de aanleg of het verharderen van paden en wegen, het aanbrengen van leidingen en het graven van sloten. In het nieuwe door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'.

Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.

11. **Vondsten:** –

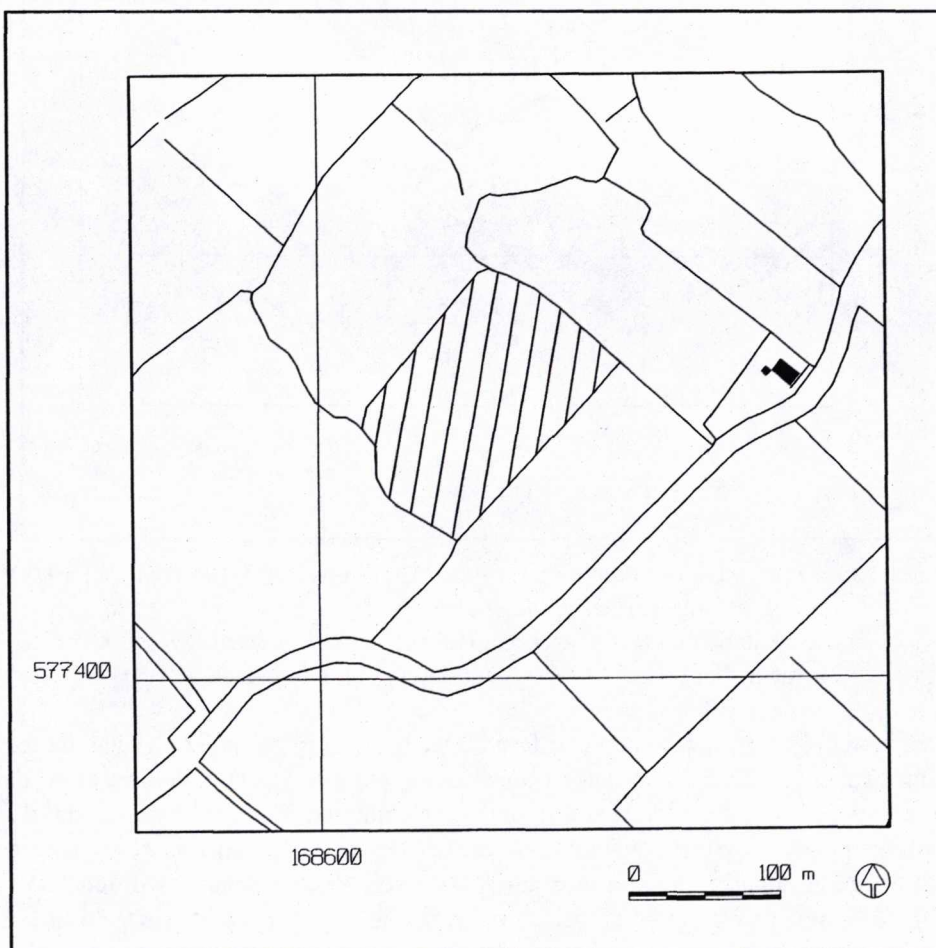
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein juist op de plankaart staat aangegeven. Wel wordt aanbevolen het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'.

Hoewel ook de rest van het gebied een archeologische waarde kan bezitten, hoeft dit niet op de plankaart gezet te worden. Wel wordt geadviseerd in geval van onomkeerbare ingrepen rekening te houden met de archeologische waarde.

3.2 CATALOGUSNUMMER: 2 (5G-104)

3.2.1 Algemeen

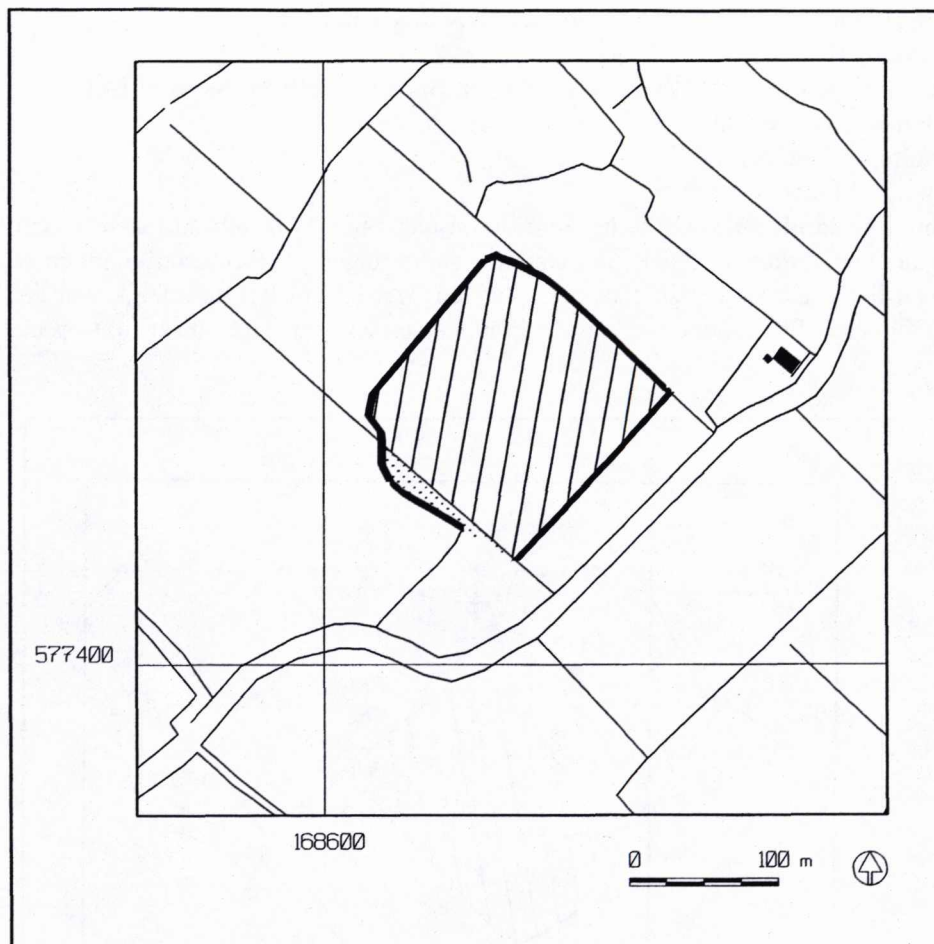
1. **Objectnummer:** 5G-104
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 12. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.2.7 (zie ook § 3.2.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 168.718/577.584
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 12-18 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker
7. **Plaats:** Zweins (Sweins)
8. **Toponiem:** Salverd-NO (AMF), Salverd (GPA), Salvart (GHPA), Salwerd (AW)
9. **Concordantie:** Halbertsma
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte
11. **Bodemtype:** gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** op en naast het AMF-terrein tekenen zich twee in redelijke staat verkerende, redelijk zichtbare verhogingen af. Beide verhogingen worden door een lichte depressie van elkaar gescheiden. Het terrein ligt noordelijk van de landschappelijk fraaie oude weg tussen Franeker en Zweins. Het object lijkt op een

Figuur 12: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-104 volgens de AMF.

zuidwest-noordoost georiënteerde licht verhoogde rug (kwelderwal?) te liggen, die zuidwestelijk van het object (ter hoogte van 5G-F: cat.nr. 7) naar het noordwesten afbuigt. Direct zuidwestelijk bevindt zich een vergelijkbaar terpterrein (5G-105: cat.nr. 3). Het object is opgenomen in een groter perceel. Van de oorspronkelijke perceelsstructuur resteert alleen een deel van de noordoostelijke begrenzing. Een gedeelte aan de zuidwestzijde van de verhoging is na de herverkaveling aan de overzijde van de sloot komen te liggen. Dit deel is geëgaliseerd.

13. **NAP-hoogte:** 1,21 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (november 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp)
16. **Datering object:** Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 13

Figuur 13: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-104 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Op grond van archiefonderzoek mag worden aangenomen dat de terp archeologisch waardevol is, ondanks het feit dat de terp recentelijk in een groter perceel is komen te liggen, daarbij en daardoor aangetast is en kwetsbaarder geworden voor de nadelige effecten van normaal agrarisch gebruik (de terp is als akker in gebruik). Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de vermoede waarde alsmede de aantasting en kwetsbaarheid. De drie waarnemingen samen maken duidelijk dat de begrenzing volgens de AMF onjuist is: de terp strekte zich verder in zuidoostelijke richting uit, ten minste tot aan

de oorspronkelijke sloot die nu als laagte zichtbaar is. De terp lijkt iets aan hoogte hebben ingeboet. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat AMF-terrein 5G-104 archeologisch waardevol is. Vooral de hogere delen bevatten nog ongestoorde terplagen. Deze zijn duidelijk gelaagd en vondstrijk. Mogelijk is ook een vondstloos geband ophogingspakket aangetoond. Aan de flanken is de terp duidelijk aangetast. Hier zijn de terplagen deels dan wel geheel gehomogeniseerd of verrommeld. Waarschijnlijk is de aantasting ontstaan bij het bewerken van het akkerperceel (ploegen) en vooral tijdens de recente herverkaveling. De flanken hebben echter nog steeds een archeologische waarde, met name omdat onder deze homogene lagen nog rijke ongestoorde spoorvullingen aanwezig zijn. Op grond van het booronderzoek kan, zeker in combinatie met de hoogtemetingen, geconstateerd worden dat de oude percelering het terpareaal nauw begrensd. Door het opheffen van deze sloten is de landschappelijke waarde van het terrein verminderd. Deze waarde en de archeologische kunnen door afploegen nog verder afnemen.

Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-104 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name de terreinen 5G-105 en 5G-F (cat.nrs. 3 en 7). Aan het terrein, dat redelijk zichtbaar is, kan tevens een landschappelijke waarde worden toegekend.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein en het terrein iets te vergroten.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 154-155) om AMF-terrein 5G-104 in aangepaste vorm (groter) op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'.
Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het vergrote terrein de status van monument te verlenen.
Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (akkerland) op de terp in grasland kan worden omgezet. Tevens wordt geadviseerd te onderzoeken of het mogelijk is de oorspronkelijke begrenzing van de terp te restaureren ten einde de kwetsbaarheid te verminderen.
De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-104 te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 13, vergelijk Fig. 12 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).
23. **Literatuur:** –

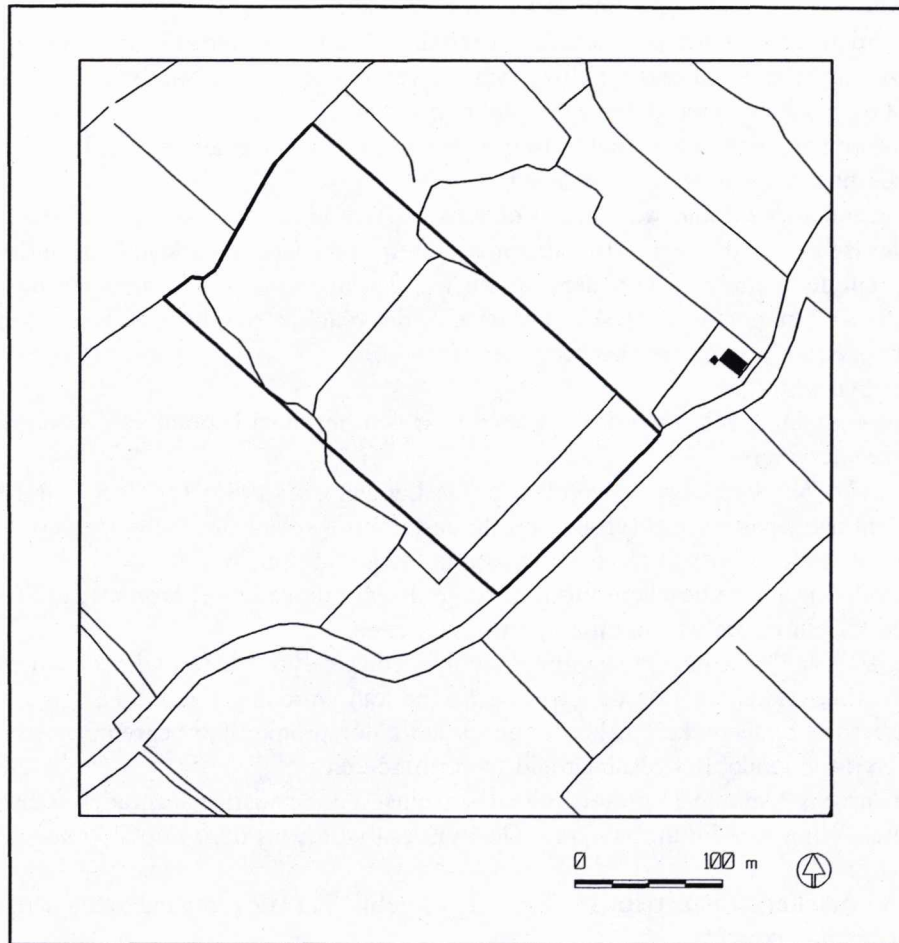
3.2.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de verhoging op het AMF-terrein is redelijk goed waarneembaar. Het terrein ligt op enige afstand van een verharde weg. De bereikbaarheid is daarmee redelijk. Het object is tegenwoordig opgenomen in een groter perceel. De ligging zoals aangegeven op de AMF is daarmee niet goed meer te controleren.

Verstoreningen aan het huidige oppervlak zijn niet waargenomen. Het gebruik als akker zal echter een verstorende invloed hebben op het bodemarchief. Tevens zal de opname in een groter perceel het archeologisch bodemarchief hebben aangetast.

Foto: rol 9-19, naar het noordoosten.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein, dat echter door de herverkaveling aan waarde heeft ingeboet. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

Figuur 14: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-104.

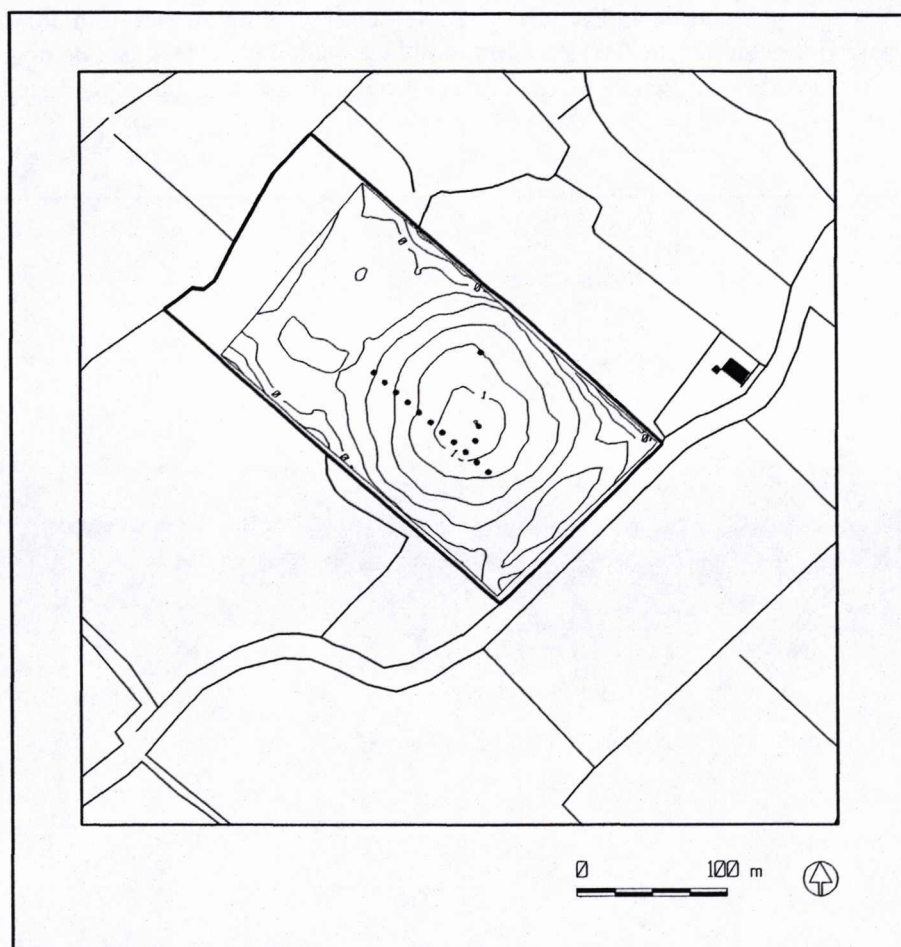
3.2.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 9 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 9 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op de plaats van AMF-terrein geeft de bodemkaart (Stiboka, 1976) geen terp aan. Dit in tegenstelling tot Eekhoff en Halbertsma, die op deze plaats wel een verhoging (terp) aangeven. De GPA (1979/82) geeft ter hoogte van de terp een hoogte van 1,30 m +NAP aan. Gezien de hoogte van de omliggende percelen

suggereert de GPA hier dus ook een terp. Deze hoogte komt overeen met de metingen van het Waterschap Noordlik Westergoa, waaruit tevens blijkt dat het gaat om een mooie ronde verhoging. Tijdens een veldcontrole in 1973 verricht door de ROB werd vermeld dat het om een terp gaat die in een gave staat verkeert. Uit onderlinge vergelijking van de KAF (1827), Eekhoff, de GHPA en de HAF (1929) blijkt dat vorm en omvang van het perceel lange tijd onveranderd gebleven zijn. Op de GPA zijn de sloten aan de noord- en zuidzijde verdwenen en blijkt het terrein opgenomen in een groter perceel en aan de westzijde afgesneden te zijn (Fig. 14). Op de FF (1989) zijn de oost- en westsloot rechtgetrokken, waardoor het een rechthoekig perceel is geworden.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het betreft een fraaie ronde verhoging: een terp die blijkbaar ten onrechte niet op de bodemkaart (Stiboka, 1976) is geplaatst. De nieuwe perceelsgrenzen verhogen het risico op aantasting; de perceelsvergroting heeft in ieder geval aan de westzijde al tot een duidelijke aantasting geleid. Door afploegen zal de terp langzaam maar zeker aan hoogte inboeten en geleidelijk aan gevlakt worden.

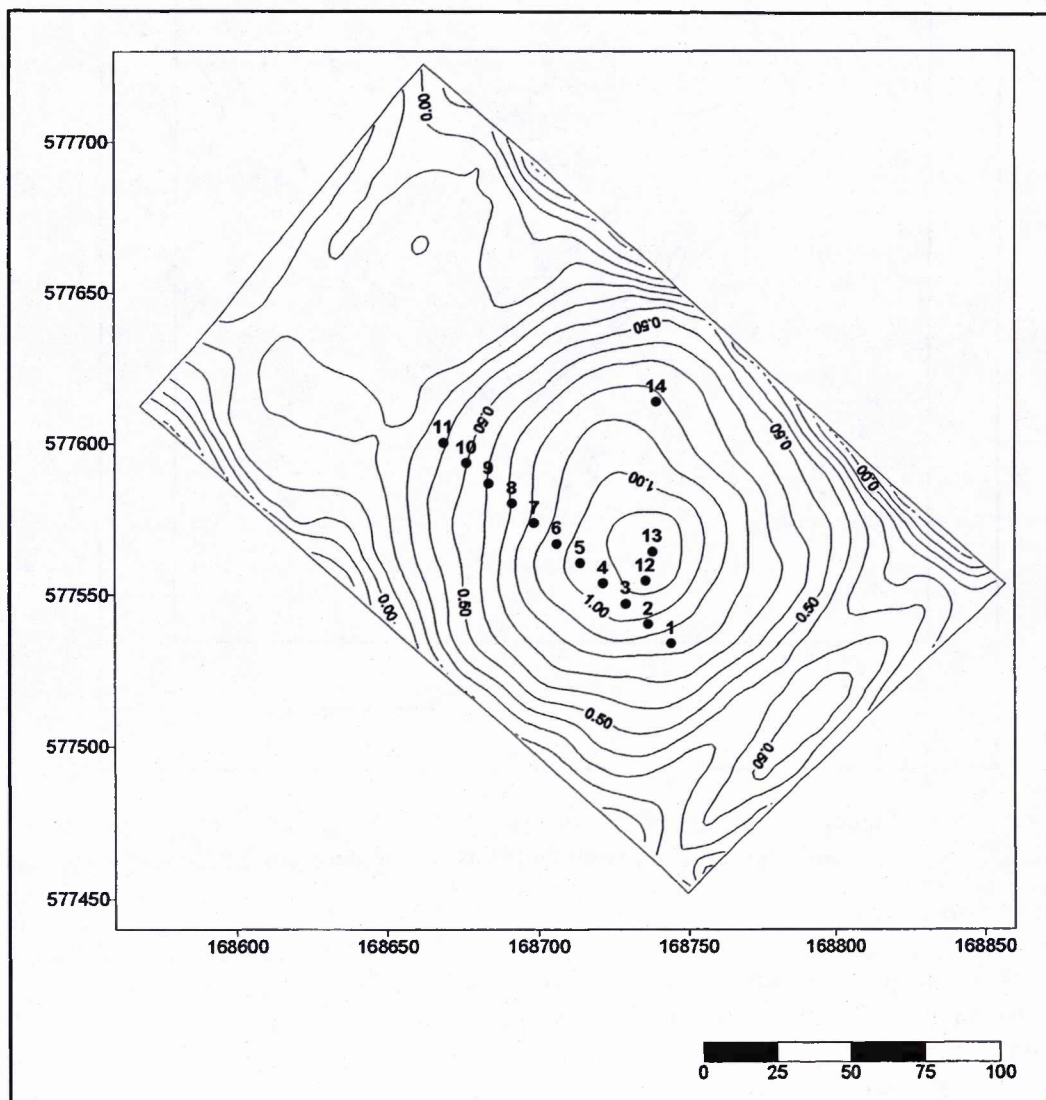

Figuur 15: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-104 en de plaats van de boringen.

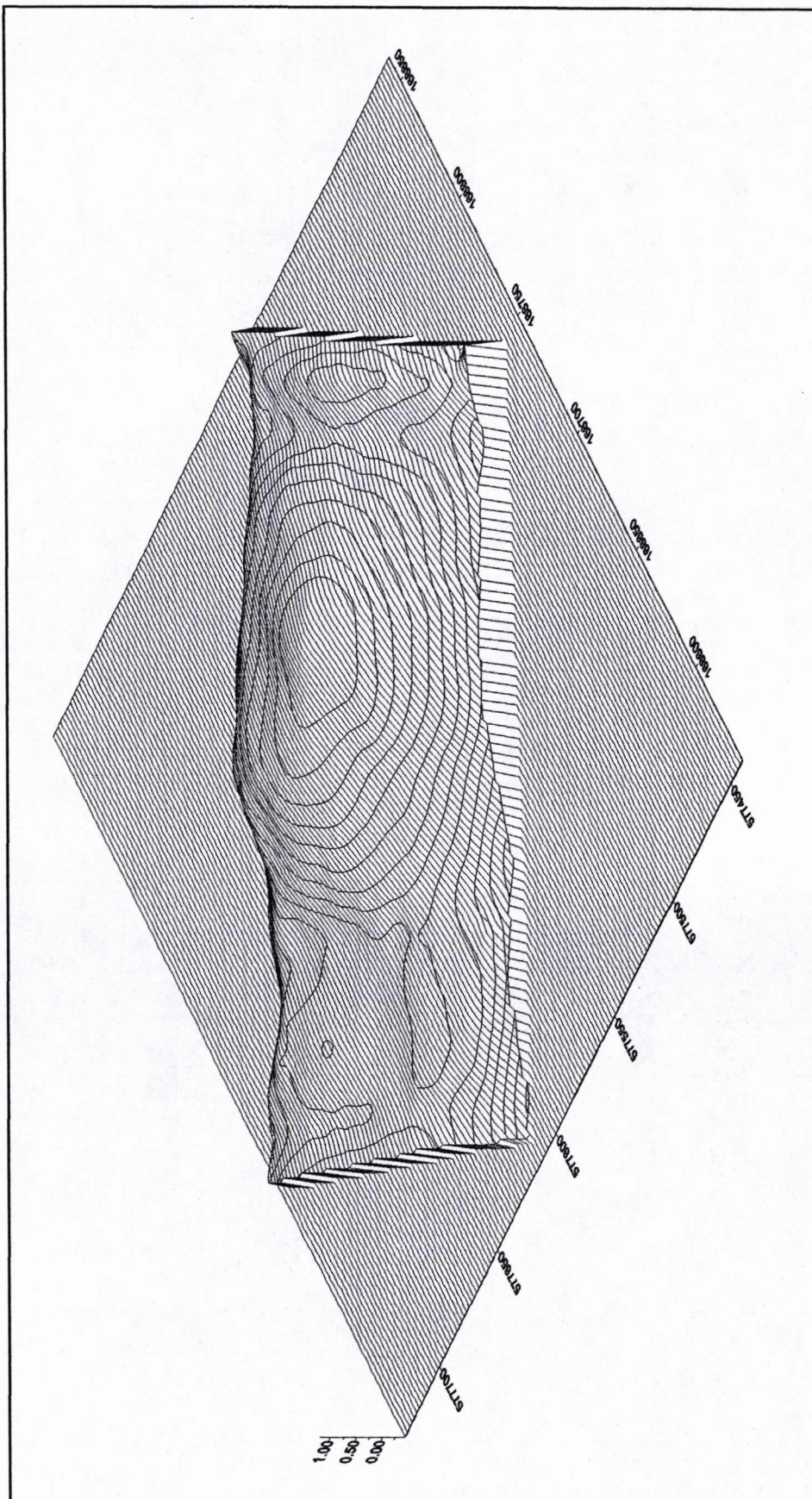
3.2.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 3 november 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.

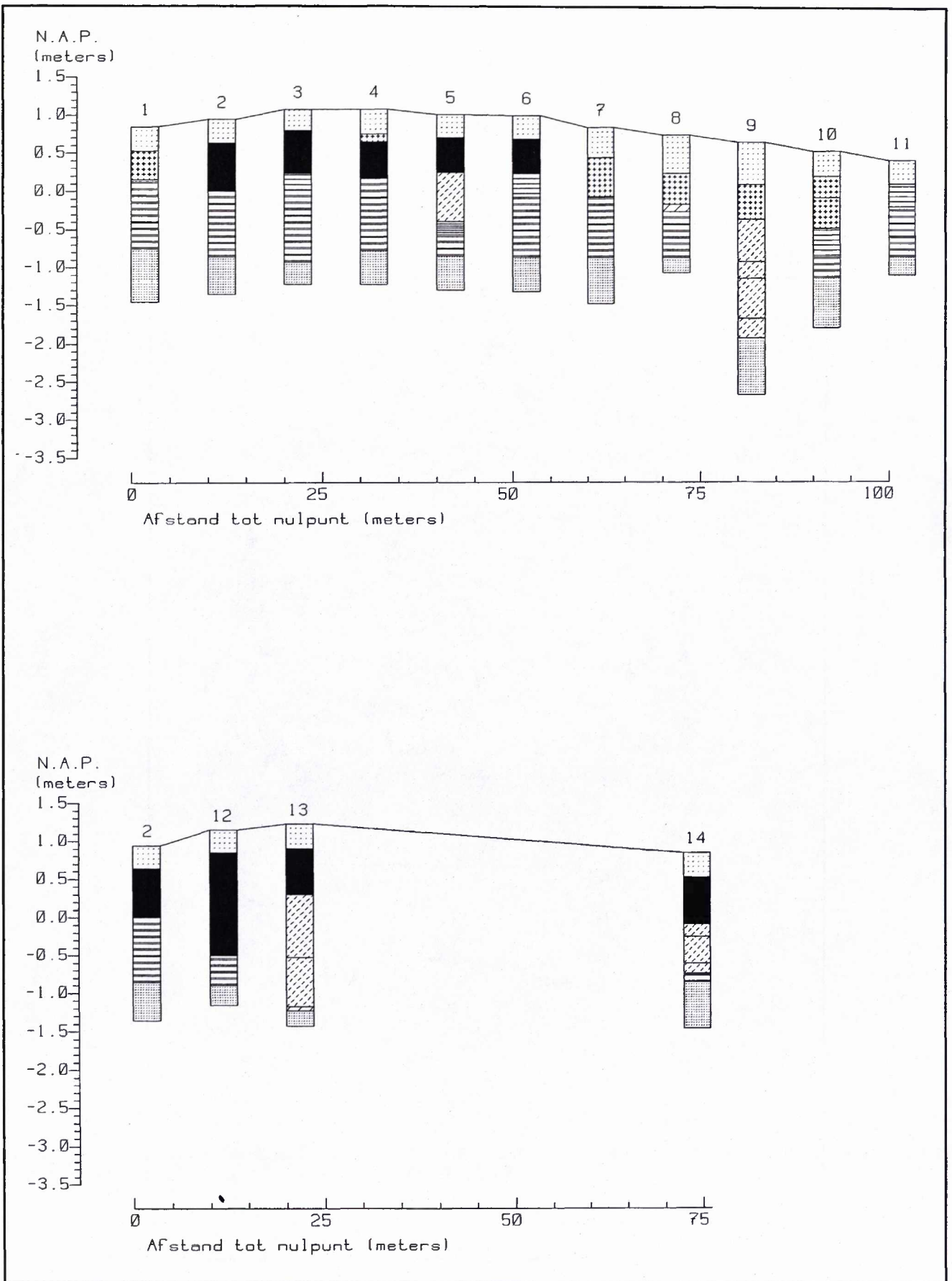
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 4 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein 5G-104 ligt midden in een akker. Aan de west- en oostzijde wordt het AMF-terrein door sloten nauw begrensd, maar aan de noord- en zuidzijde niet. Het onderzochte terrein strekt zich uit van de zuidrand van het huidige perceel tot zo'n 50 m noordelijk van het eigenlijke AMF-terrein (Fig. 15, 16 en 17). Op de hoogtelijnenkaart is een duidelijke verhoging te zien. Deze is buiten enige oneffenheden rond van vorm en loopt naar de randen gelijkmatig af. Het hoogste punt bevindt zich in het midden van de verhoging (maximale hoogte 1,22 m +NAP). Deze waarde ligt tien centimeter lager dan die weergegeven op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (1,32 m +NAP). Door de GPA (1979/82) wordt een afgeronde hoogte van 1,3 m +NAP aangegeven. Aan de zuidzijde van de verhoging bevindt zich een laagte, ten zuiden waarvan de hoogte van het terrein weer enigszins oploopt in de vorm van een smalle rug. Deze rug heeft een hoogte van ruim 0,50 m +NAP. De hoogte van deze rug is sinds de opname voor de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa niet veranderd. De laagte tussen de verhoging en de smalle rug is veroorzaakt door een voormalige sloot die inmiddels gedempt is. Ook aan de noordzijde bevindt zich aan de voet van de verhoging een laagte, al is deze minder goed zichtbaar.

Figuur 16: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-104 met daarin de boorpunten.

Figuur 17: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-104, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 18: Profielen van de boorraai 1 en 2 op AMF-terrein 5G-104 (zie Bijlage 3).

Ook hier lag vroeger een sloot. Aan de west- en oostzijde van de verhoging worden de hoogtelijnen enigszins afgesneden. Zeker aan de westzijde wordt dit veroorzaakt door het verplaatsen van de sloot aan deze zijde. In het noorden is op de flank van de verhoging nog een kleine verhoging te zien.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** de sloten die het AMF-terrein aan de noord- en zuidzijde begrensd, zijn gedempt. De sloten aan de west- en oostzijde van het AMF-terrein zijn rechtgetrokken met als gevolg dat in ieder geval aan de westzijde een deel van het AMF-terrein is afgesneden. Door het dempen van de noord- en zuidsloot is de terp kwetsbaar voor aantasting door ploegen: door het ploegen zal grond van de verhoging in de laagten geschoven worden. Ondanks deze verandering en toegenomen bedreiging bevindt zich ter plaatse van het AMF-terrein nog steeds een duidelijke ronde verhoging.

3.2.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 3 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 4 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein zijn in totaal 14 boringen gezet (Fig. 16 en 18). B01–B11 vormen een zuidoost-noordwest georiënteerde raai; B02 en B12–B14 vormen een circa zuid-noord georiënteerde raai. In raai 1 (Fig. 18) werd in B01 een terpaardepakket aangeboord dat echter vrij licht van tint, tamelijk vondstarm en mogelijk in de top deels verrommeld dan wel gehomogeniseerd is. Vanaf B02 verandert het karakter. De homogeniteit neemt af en vanaf B03 treedt een duidelijke gelaagdheid op. Tevens neemt de hoeveelheid vondstmateriaal toe. Dit rijkere, stratigrafisch gevarieerde terpaardepakket kon tot in B06 vervolgd worden. In B07 werd een archeologische laag aangeboord, die mogelijk als een schoon geband ophogingspakket gekenmerkt kan worden. Vondstmateriaal ontbreekt hierin geheel. Vanaf B08 neemt de homogeniteit en verrommeling van het terpaardepakket toe. In B11 ontbrak iedere archeologisch laag. Hier rust de bouwvoor direct op de ongestoorde natuurlijke ondergrond. In raai 2 (Fig. 18) werd een in verhouding tot raai 1 gevarieerder en rijker terpaardepakket aangeboord, dat tot in B14 vervolgd kon worden. Vooral B12 valt op door de rijkdom aan vondstmateriaal en de fraaie opbouw van het terpaardepakket. In B05, B09, B13 en B14 werden de deels sterk humeuze vullingen van sporen aangeboord. Alleen in B09 ontbrak het afdekkende ongestoorde terpaardepakket. De natuurlijke ondergrond bestaat uit een zandig sediment waarop een sterk gelaagde afzetting rust. De overgang tussen deze sedimenten bevindt zich tussen 0,90 en 0,70 m –NAP. De top van dit gelaagde sediment ligt op circa 0,25 m +NAP.
11. **Vondsten:**
  - B13-01: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
  - B14-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een terrein met een duidelijke archeologische waarde. Vooral de hogere delen bevatten nog ongestoorde, stratigrafisch gevarieerde terplagen. Aan de flanken is de terp duidelijk aangetast. Hier zijn de terplagen deels dan wel geheel gehomogeniseerd of verrommeld, zodat deze nog slechts een geringe archeologische waarde lijken te bezitten. Waarschijnlijk is de aantasting ontstaan bij het bewerken van het akkerperceel (ploegen) en met name bij de recente herverkaveling, waarbij het perceel in een groter geheel is opgenomen. Uit B09 blijkt echter dat ook onder deze homogene lagen nog rijke ongestoorde spoorvullingen aanwezig zijn. Op grond van het

booronderzoek kan, zeker in combinatie met de hoogtemetingen (zie § 3.2.4), geconstateerd worden dat de oude percelering het terpareaal nauw begrensd. Tevens kan worden geconstateerd dat door het opheffen van deze sloten de landschappelijke en archeologische waarde van het terrein is verminderd en zeer waarschijnlijk nog verder zal afnemen.

3.2.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en anaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.2.7 Planologie B

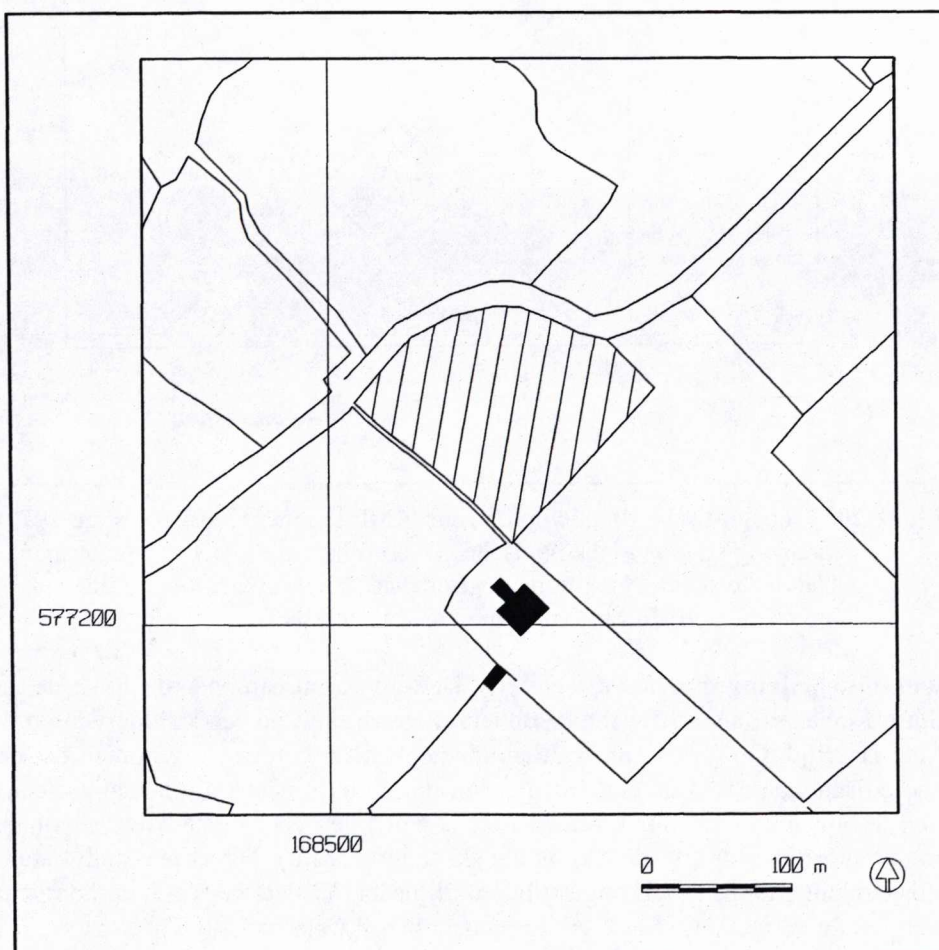
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarische doeleinden gebied II' tevens de aanduiding 'terp'. De aanduiding 'terp' houdt in dat er geen bebouwing of werkzaamheden zijn toegestaan, tenzij een schriftelijke vergunning van B&W is verleend. Werkzaamheden die strekken tot de instandhouding en het onderhoud van de terprgrond zijn zonder vergunning wel toegestaan. In het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein onjuist op de plankaart staat aangegeven. Aanbevolen wordt het terrein in omvang aan te passen en ook de zuidelijke strook langs het archeologisch terrein dat als 'cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol' is aangeduid, tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol' te geven. In het verlengde hiervan wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'.

3.3 CATALOGUSNUMMER: 3 (5G-105)

3.3.1 Algemeen

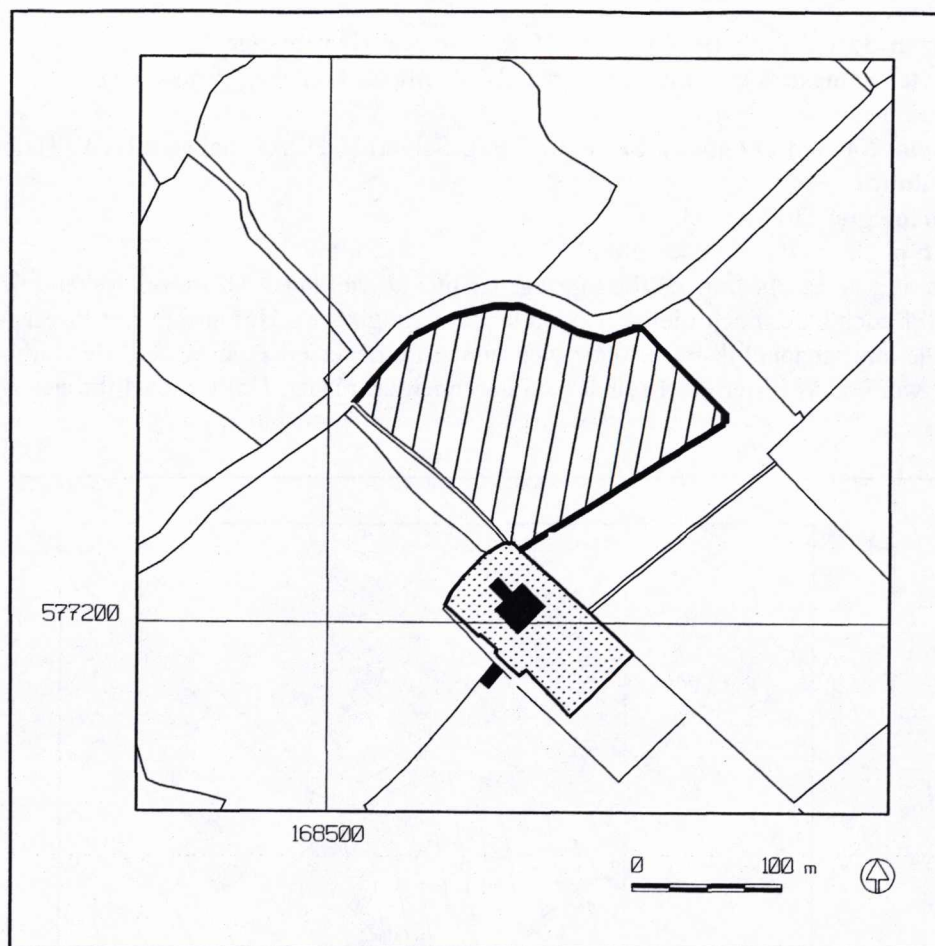
1. **Objectnummer:** 5G-105
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 19. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.3.7 (zie ook § 3.3.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 168.617/577.342
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 19-25 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker (Frjentsjer)
7. **Plaats:** Franeker (Frjentsjer)
8. **Toponiem:** Salverd-O (AMF), Salverd (GPA), Salvart (GHPA), Salwerd (AW, Halbertsma)
9. **Concordantie:** –
10. **Geomorfologie:** kwelderwal
11. **Bodemtype:** T, omgeven door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plekke van het AMF-terrein tekent zich een redelijk zichtbare, doch niet zeer opvallende verhoging af. Het terrein ligt direct ten zuiden van de landschappelijk fraaie oude weg tussen Franeker en Zweins. Aan de zuidwestelijke punt van het AMF-terrein bevindt zich een boerderijplaats. Het terrein lijkt zich op een

Figuur 19: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-105 volgens de AMF.

zuidwest-noordoost georiënteerde, licht verhoogde rug (kwelderwal?) te bevinden, die zuidwestelijk van het object (ter hoogte van 5G-F: cat.nr. 7) naar het noordwesten afbuigt. Het object is opgenomen in een groter perceel. De noordoostelijke en zuidelijke terpsloten zijn hierbij opgeheven. Het verloop van deze perceelsgrenzen is binnen het perceel nog duidelijk herkenbaar.

13. **NAP-hoogte:** 1,17 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (september 1995)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp)
16. **Datering object:** Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 20

Figuur 20: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-105 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Op grond van archiefonderzoek mag worden aangenomen dat de terp archeologisch waardevol is, ondanks het feit dat de terp recentelijk is een groter perceel is komen te liggen en daardoor kwetsbaarder is geworden voor de nadelige gevolgen van normaal agrarisch gebruik (de terp is als akker in gebruik). Direct ten zuidwesten van het terrein bevindt zich een (verhoogde) boerderijplaats. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de vermoede waarde en de toegenomen kwetsbaarheid. Op het terrein heeft zich een door perceelsgrenzen afgescheiden terp bevonden, die zeer waarschijnlijk een vrijwel ronde vorm heeft gehad. Tegen de noordoostelijke flank van de centrale verhoging bevond zich mogelijk een klein perceel dat eveneens tot deze verhoging gerekend moet worden. De

afscheiding tussen deze twee delen was of niet zeer uitgesproken, of is al lange tijd geleden in onbruik geraakt. De perceelsdelen aan de uiterste noordoost- en zuidoostzijde zijn gezien de aard van de overgang naar de centrale verhoging in een niet al te ver verleden bij het huidige perceel getrokken. Deze delen lijken in de oorspronkelijke situatie geen deel te hebben uitgemaakt van de terp. Mogelijk betreft het verhoogd liggende akkerarealen. Het noordoostdeel en het midden van het smalle perceel ten zuidwesten van de terp lijken aan te geven dat zich in de ondergrond mogelijk een langgerekte, circa oost-west georiënteerde (natuurlijke) rug bevindt. Het opheffen van de diverse perceelsgrenzen heeft de cultuurlandschappelijke en -historische waarde van het terrein verminderd. Uit vergelijking van de hoogtemetingen omstreeks 1970 (Waterschap Noordlik Westergoa) met die uit 1995 blijkt dat het terrein niet recentelijk geëgaliseerd is. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat AMF-terrein 5G-105 archeologisch waardevol is. Ter plaatse van de centrale verhoging werd een terplaag aangetroffen met een ruime hoeveelheid houtskool en verbrande klei en een geringere hoeveelheid aardewerk. Onder deze terplaag zijn diverse diepere ingravingen met een waardevolle vulling aangetoond. Op bepaalde plaatsen blijken de terplagen direct onder de bouwvoor te zijn aangetast. Opvallend is de geringe dikte van het terpaardepakket: er is een maximale dikte van slechts 35 cm vastgesteld. Plaatselijk ontbreekt het pakket zelfs volledig. Deze gegevens maken het terrein archeologisch interessant, maar tegelijk ook bijzonder kwetsbaar. Het booronderzoek relativeert de optimistische gedachte dat het terrein de laatste tijd ongeschonden doorgekomen is: de aantasting dieper dan de bouwvoor geeft aan dat de gelijk gebleven hoogte van de terp wat dit aangaat misleidend is. Opvallend is tevens dat de zuidelijke flank van de terp minder waardevol lijkt dan de top en de noordelijke flank. De reden hiervoor is nog onbekend. De boringen even buiten de terp gaven geen ondersteuning voor het vermoeden dat de hier gelegen hoogten een archeologische waarde hebben.

Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van metaaldetectie en veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Hommes (1998) en De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-105 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name de terreinen 5G-104 en 5G-F (cat.nrs. 2 en 7). Dankzij de mogelijke aanwezigheid van een verhoogde boerderijplaats ten zuidwesten van het terrein, heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Aan het terrein (dat redelijk zichtbaar is) kan tevens een landschappelijke waarde worden toegekend.

20. **Specifieke bedreiging:** –

21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein en het terrein iets te vergroten.

Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 155-156) om AMF-terrein 5G-105 in aangepaste vorm (groter) op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde ‘archeologisch waardevol’.

Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het vergrote terrein de status van monument te verlenen.

Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (akkerland) op de terp in grasland kan worden omgezet. Tevens wordt geadviseerd te onderzoeken of het mogelijk is de oorspronkelijke begrenzing van de terp te restaureren ten einde de kwetsbaarheid te verminderen.

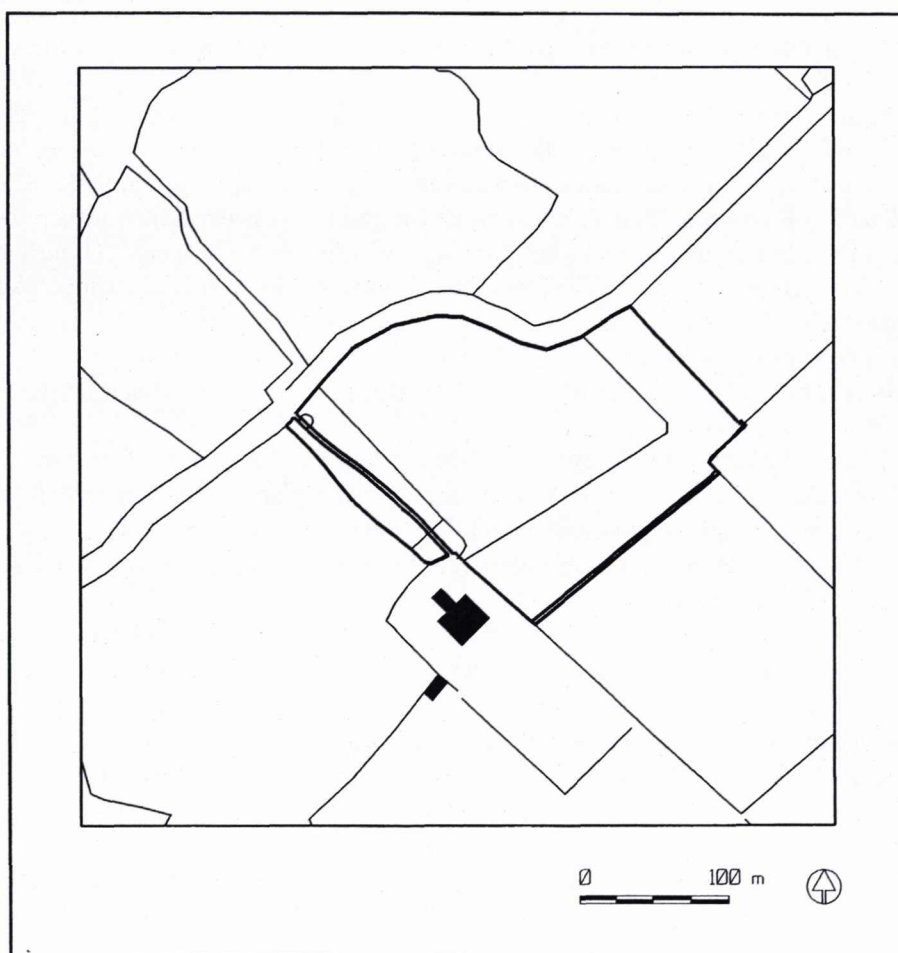
De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-105 te betrekken.

22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 20, vergelijk Fig. 19 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).

23. **Literatuur:** –

3.3.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein is via een oprit naar een zuidelijk van het terrein gelegen boerderij bereikbaar. De bereikbaarheid is daarmee goed. De verhoging is redelijk zichtbaar. De ligging zoals aangegeven op de AMF is correct. Verstoringen aan het huidige oppervlak zijn niet waargenomen. Een deel van de oorspronkelijke perceelsgrenzen is echter opgeheven, zodat een zekere mate van aantasting verondersteld kan worden. Naar verluidt zijn deze sloten met aangevoerde grond gedempt. Mogelijk is het terrein echter enigszins afgeploegd.
- Foto:** rol 9–18, naar het zuiden.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein. Het dempen van de grenssloten heeft mogelijk de archeologische, maar vooral de landschappelijk waarde van het terrein verminderd. Gezien de wijze van demping is de schade aan het archeologisch bodemarchief mogelijk beperkt gebleven. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

Figuur 21: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-105.

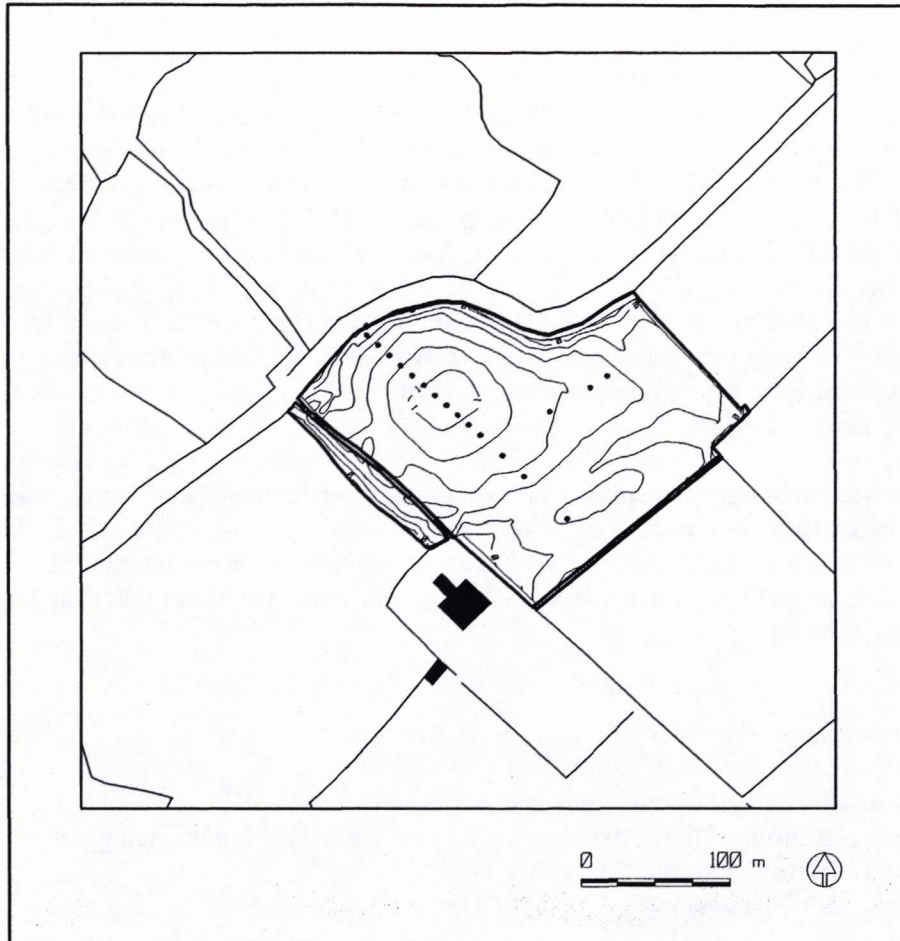
3.3.3 *Archiefonderzoek*

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 9 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 9 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart (Stiboka, 1976) geeft het AMF-terrein aan als terp. Naast de bodemkaart maakt alleen de GPA (1979/82) melding van een verhoging. Wel geven zowel Eekhoff, de GHPA als Halbertsma op het perceel ten westen van 5G-105 een verhoging (terp) aan. De top van 5G-105 ligt volgens de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa op 1,05 m +NAP. Daarmee ligt het terrein beduidend hoger dan de omliggende percelen. Wat de percelering binnen en rond het AMF-terrein betreft, zijn er sinds het begin van de 19^e eeuw geen mutaties geweest tot omstreeks de opname voor de GPA (Fig. 21). De sloten die de terp aan de zuid- en oostzijde begrensd, zijn op deze kaart verdwenen. Zodoende is het terrein opgenomen in een groter perceel. Met het verdwijnen van deze sloten is het risico vergroot dat de terp door ploegen aangetast wordt.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** er is sprake van een duidelijk verhoging. Door het wegvallen van de oorspronkelijke zuid- en oostgrens van de terp zal deze door afploegen geleidelijk aan afgevlakt worden. Omdat Eekhoff, de GHPA en Halbertsma een verhoging (terp) weergeven op het perceel ten westen van het AMF-terrein, is het raadzaam ook daar een onderzoek te verrichten.

3.3.4 *Hoogtemetingen*

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 6 september 1995
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 6 september 1995
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het gehele perceel waarbinnen het AMF-terrein zich tegenwoordig bevindt en een smal perceel direct westelijk hiervan zijn ingemeten (Fig. 22, 23 en 24). De reden om ook het smalle perceel in te meten, lag in het feit dat de zuidwestelijke gebogen perceelsgrens de indruk gaf dat dit smalle perceel ooit tot de oorspronkelijke structuur van de terp heeft behoord. Tevens bevindt zich ongeveer in het midden van het perceel een verhoging die aansluiting leek te vinden bij de centrale verhoging op het hoofdperceel. Beide percelen worden door een betonpad van elkaar gescheiden. Op het oostelijke perceel, waarbinnen het AMF-terrein zich tegenwoordig bevindt, tekenen zich diverse structuren af. Op het grootste deel van het perceel (grotendeels de noordwestelijke helft) bevindt zich een redelijk begrensde ronde verhoging, die aan de noordwest-, noord- en noordoostzijde begrensd werd door de huidige weg met sloot en aan de zuid- en zuid-oostzijde door een depressie in het perceel. Hoewel ook aan de oostzijde een depressie waargenomen is, is deze begrenzing aanzienlijk minder uitgesproken. De top bereikt een hoogte van 1,17 m +NAP. Hoewel de top van het terrein op de hoogtelijnenkaart van het

Waterschap Noordlik Westergoa lager (1,05 m +NAP) ligt, komt deze oudere inmeting toch min of meer overeen met de huidige. Direct noordoostelijk van de verhoging bevindt zich een min of meer rechthoekig, licht verhoogd perceelsdeel (hoogte 0,50-0,60 m +NAP) dat aan de zuidwestzijde door de al genoemde, niet zeer uitgesproken depressie werd begrensd. De noordoostelijke begrenzing is meer uitgesproken. Hier bevindt zich een duidelijke overgang in het perceel (Fig. 23 en 24). Direct noordoostelijk van dit deel bevindt zich, gescheiden door een duidelijke depressie, een langgerekt vrij laag liggend perceelsdeel met een hoogte van circa 0,30 m +NAP.

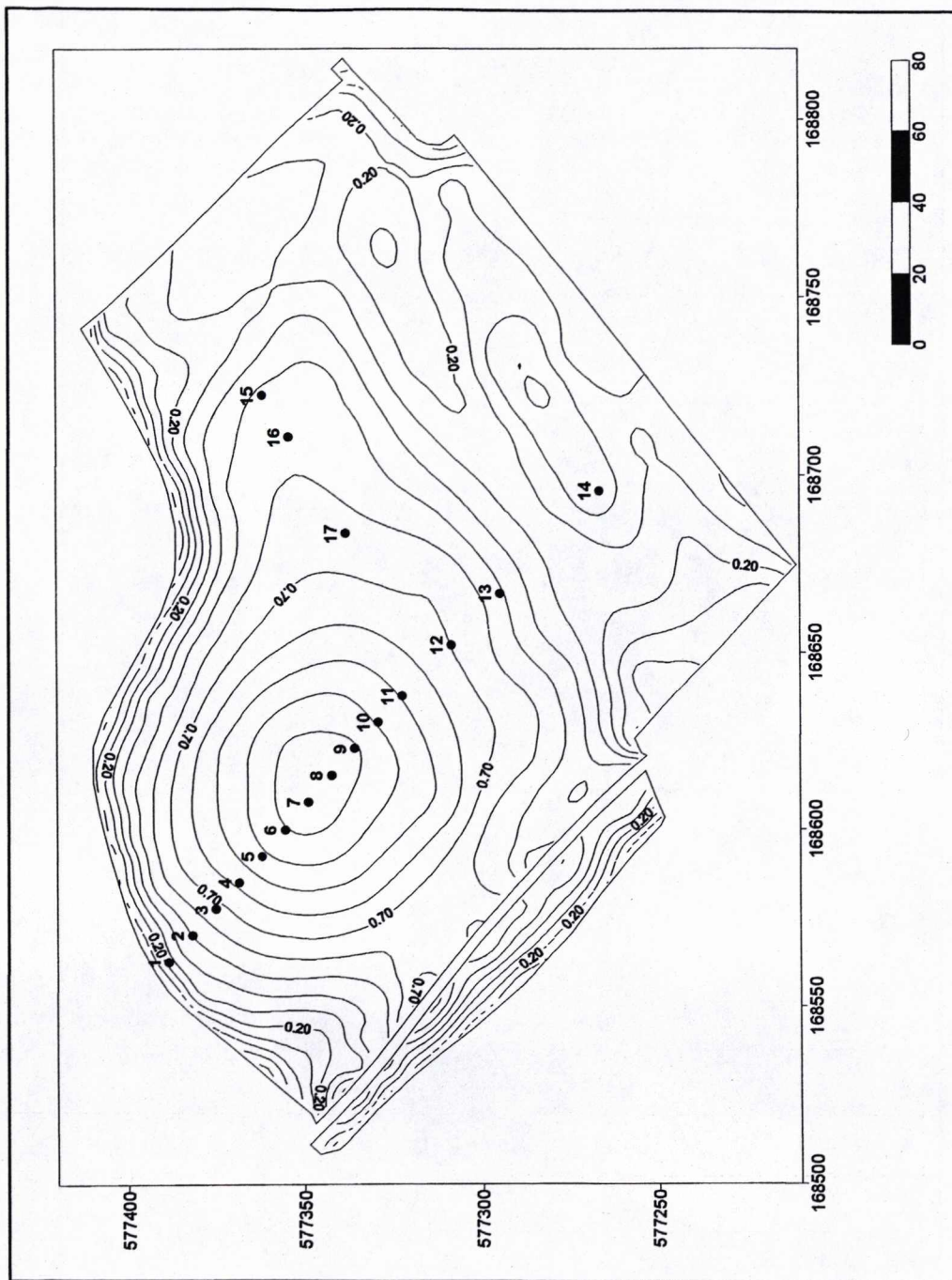

Figuur 22: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-105 en de plaats van de boringen.

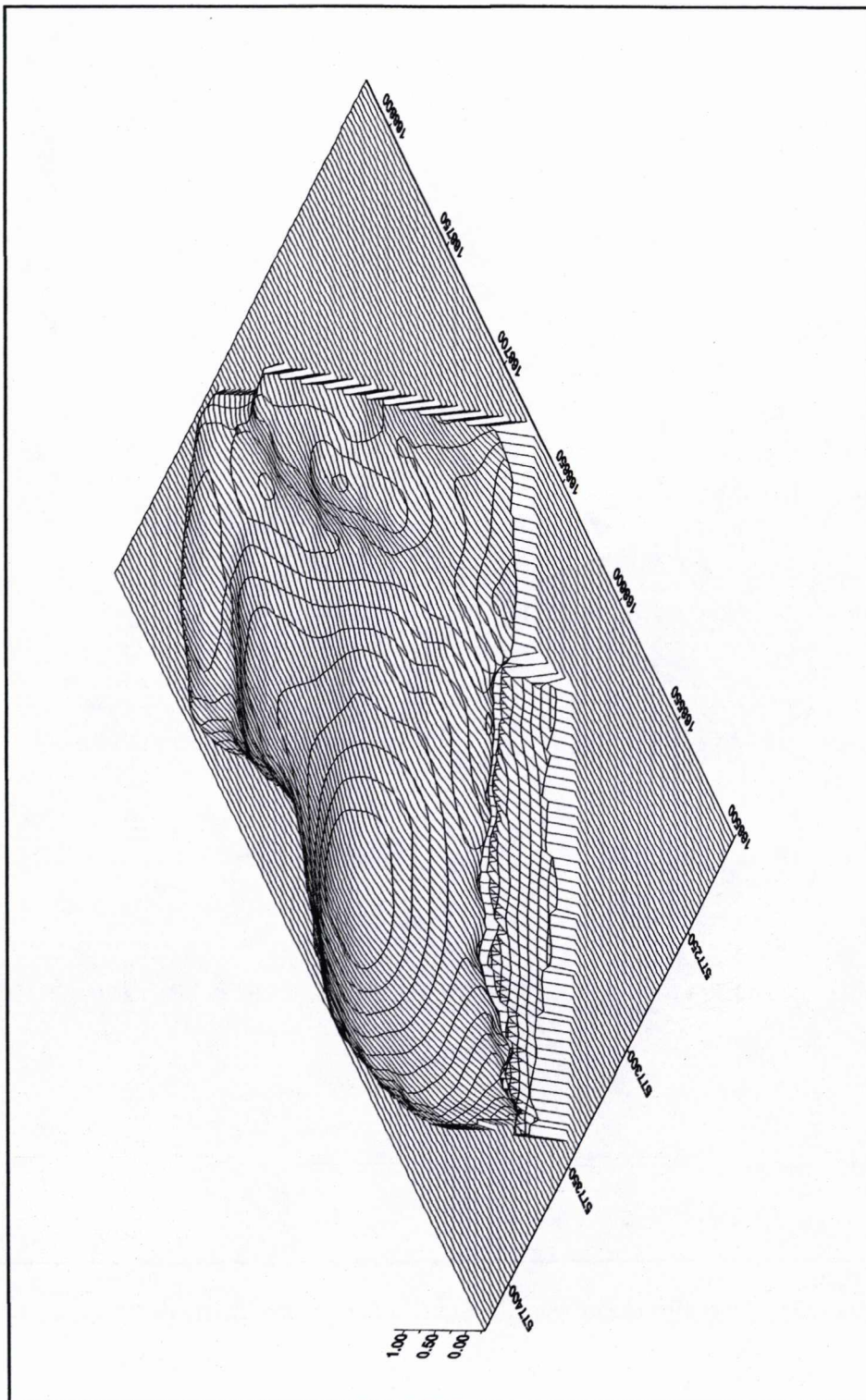
Een vergelijkbaar perceel is aan de zuidoostzijde van de centrale verhoging ingemeten. Dit wordt aan de noordwestzijde door een duidelijke depressie van de verhoging afgescheiden. De hellingen van de depressie zijn zeer geleidelijk, doch duidelijk waarneembaar. Aan de zuidzijde sluit deze depressie aan op de zuidoost-noordwest georiënteerde depressie die de centrale verhoging aan de zuidwestzijde begrensd. Het smalle perceel aan de zuidwestzijde wordt door het betonpad en een depressie van de centrale verhoging gescheiden. Deze depressie is vooral aan de noordwest- en zuidoostzijde uitgesproken aanwezig. In het midden neemt de hoogte van het perceel toe, waardoor de depressie minder duidelijk zichtbaar is.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op het terrein heeft zich een door perceelsgrenzen afgescheiden verhoging (terp) bevonden, die zeer waarschijnlijk vrijwel rond was. Tegen de noordoostelijke flank van de centrale verhoging bevindt zich mogelijk een klein perceel dat eveneens tot deze verhoging heeft behoord. De afscheiding tussen deze twee delen is of niet zeer uitgesproken, of is al lange tijd geleden in onbruik geraakt. De perceelsdelen aan

Figuur 23: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-105 met daarin de boorpunten.

Figuur 24: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-105, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

de uiterste noordoost- en zuidoostelijke zijde zijn gezien de aard van de overgang naar de centrale verhoging in een niet al te ver verleden bij het huidige perceel getrokken. Deze delen lijken in de oorspronkelijke situatie geen direct deel te hebben uitgemaakt van de verhoging (terp). Mogelijk betreft het verhoogd liggende akkerarealen. Het noordoostdeel en het midden van het smalle perceel lijken aan te geven dat zich in de ondergrond mogelijk een langgerekte, circa oost-west georiënteerde (natuurlijke) rug bevindt waarop de verhoging (terp) ligt.

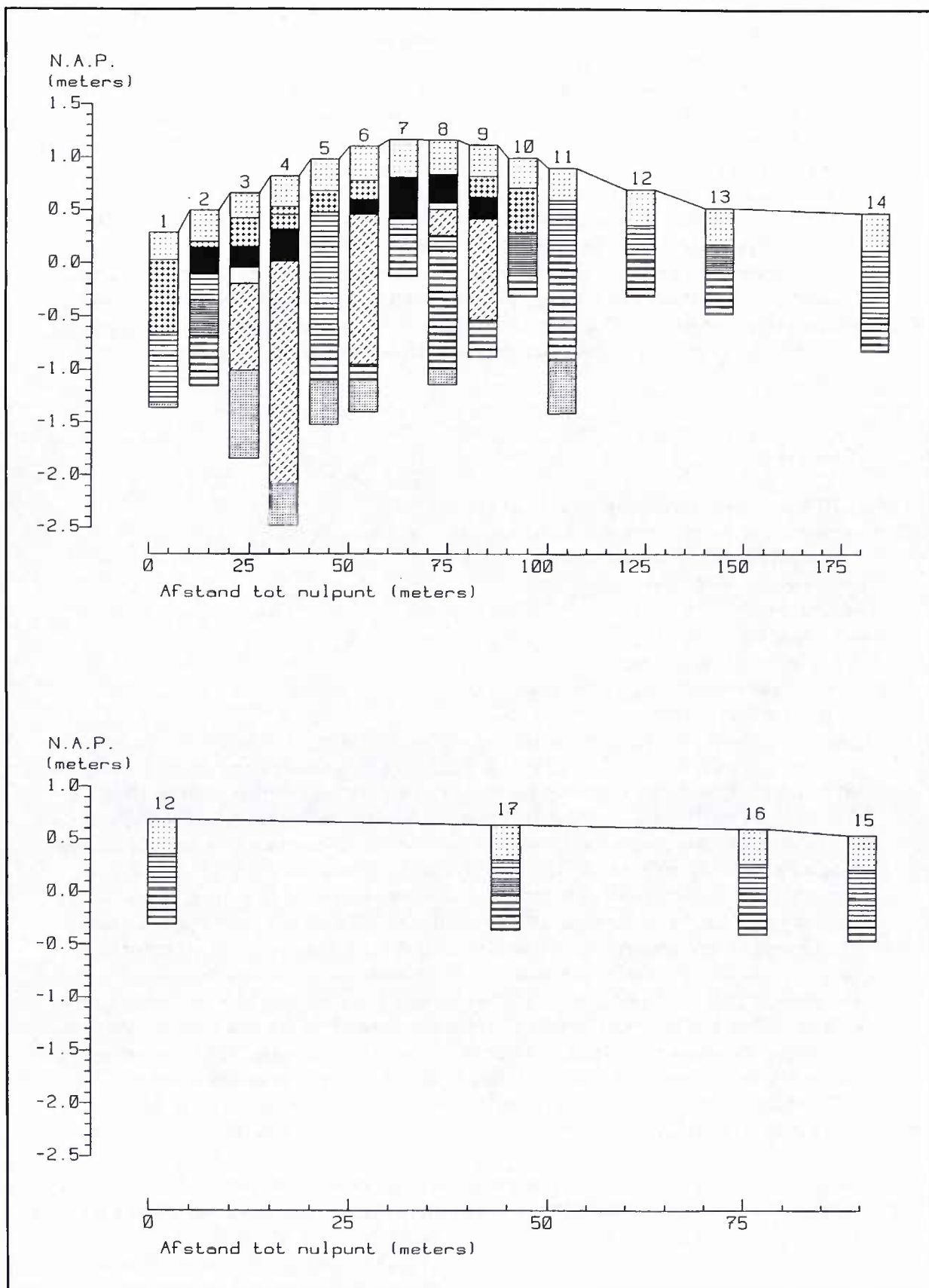
Samenvattend kan gesteld worden dat op deze lokatie zich oorspronkelijk een duidelijk van de omgeving afgegrensde verhoging heeft bevonden, die mogelijk lag op een natuurlijke rug. Uit vergelijking van de hoogtemetingen omstreeks 1970 (Waterschap Noardlik Westergoa) met die uit 1995 blijkt dat delen van het terrein niet geëgaliseerd zijn. De archeologische waarde van het terrein lijkt hiermee niet verminderd. Het opheffen van de diverse perceelsgrenzen heeft echter de cultuurlandschappelijke en -historische waarde van het terrein doen afnemen en het risico vergroot dat het terrein door ploegen wordt afgevlakt.

3.3.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 6 september 1995
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 11 september 1995
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het terrein zijn 17 boringen gezet verdeeld over twee raaien (Fig. 22, 23 en 25). Raai 1 is noordwest-zuidoost georiënteerd en bestaat uit B01-B14. Raai 2 staat nagenoeg haaks op raai 1 in noordoostelijke richting (B12 en B15-B17). In raai 1 werd in de helft de boringen een terppakket aangetroffen (B02-B04 en B06-B09). Het terpaardepakket ligt vrijwel direct onder de bouwvoor en heeft in B07 een maximale dikte van zo'n 35 cm. Het terpaardepakket bestaat uit een zavel, welke een ruime hoeveelheid houtskool en verbrande klei bevat. Ook werd in dit pakket wat aardewerk aangetroffen. In de boringen B03-B04, B06 en B08-B09 werden diepere sporen aangeboord. De aangeboorde sporen in B03 en B04 bestaan overwegend uit gebande en humeuze klei. In B04 werden ook macroresten alsmede een groot stuk hout aangetroffen. Het spoor in B03 reikt tot 1,0 m -NAP en het spoor in B04 zelfs nog een meter dieper. Ook de vulling van het spoor in B06 is humeus en geband. In het spoor werden enige stukken aardewerk aangetroffen. Het spoor in B06 reikt evenals dat van B03 tot ongeveer 1,0 m -NAP. De vulling van het spoor in B08 is minder humeus, maar bevat wel een hoeveelheid verbrande klei. Hetzelfde geldt voor de vulling van het spoor in B09. Het spoor in B08 is slechts tot 0,20 m +NAP ingegraven, terwijl dat in B09 tot 0,50 m -NAP reikt.

De bouwvoor heeft een gemiddelde dikte van 0,30 m en wordt in veel boringen gevolgd door een dunne omgezette laag. De dikte van dit pakket komt overeen met die van de bouwvoor, behalve in B01, waar dit pakket een dikte van zo'n 65 cm heeft.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit een zavel tot klei welke gevolgd wordt door een gelaagd sediment van klei om zandlenzen. De top van dit natuurlijke sediment lijkt zich te weerspiegelen in de verhoging: zodoende bevindt de top van dit sediment zich in B07 op een maximale hoogte van 0,25 m +NAP, terwijl het aan de rand van de verhoging (ter plaatse van B13) op 0,15 m -NAP ligt. Het zand dat zich onder dit gelaagde sediment bevindt, ligt wel horizontaal (op 1,0 m -NAP).

Figuur 25: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op AMF-terrein 5G-105 (zie Bijlage 3).

In de boringen uit raai 2 werd onder de bouwvoor enkel de natuurlijke ondergrond aangeboord, die bestaat uit een zavel gevolgd door het gelaagde sediment van klei en zandlagen. In deze raai ligt de top van het gelaagde sediment op 0,0 m NAP.

11. Vondsten:

- B01-01: wandfragment handgevormd aardewerk; kwartsgemagerd, Volksverhuizingstijd (?);
- B04-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
- B06-03: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
- B07-04: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
- B08-05: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
- B09-06: verbrande klei.

12. Conclusie waarneming: op het terrein is slechts een dun terpaardepakket aangeboord. Het pakket is niet in alle boringen aangetroffen. In verschillende boringen werd een dieper ingegraven spoor aangetroffen, dat vrij humeus is en soms goed geconserveerde macroresten bevat. De aanwezigheid van het terpaardepakket en de aanwezigheid van verschillende sporen maken het terrein archeologisch waardevol.

3.3.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.

Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een ‘facultatief milieubeschermingsgebied’ aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.3.7 *Planologie B*

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend

2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek

3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996

4. **Waarnemer:** S. Wentink

5. **Melder:** n.v.t.

6. **Datum melding:** n.v.t.

7. **Beschrijver:** S. Wentink

8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996

9. **Grondgebruik:** –

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein heeft naast de bestemming ‘agrarische doeleinden gebied II’ tevens de aanduiding ‘terp’. De aanduiding ‘terp’ houdt in dat er geen bebouwing of werkzaamheden zijn toegestaan, tenzij een schriftelijke vergunning van B&W is verleend. Werkzaamheden die strekken tot de instandhouding en het onderhoud van de terprgrond zijn zonder vergunning wel toegestaan. In het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming ‘agrarisch gebied’ en tevens de aanduiding ‘archeologisch waardevol’. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.

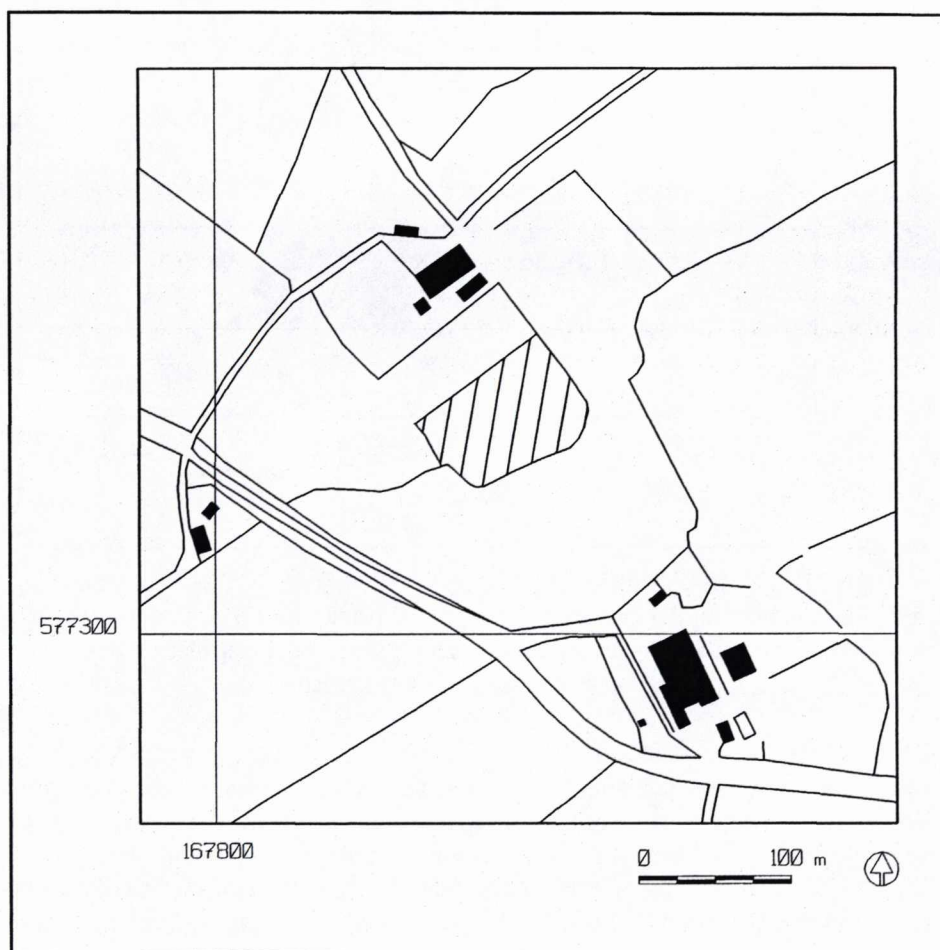
11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein onjuist op de plankaart staat aangegeven. Aanbevolen wordt het terrein in omvang aan te passen. Tevens wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor ‘archeologisch waardevolle’ gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor ‘grondbewerkingen dieper dan 40 cm’.

3.4 CATALOGUSNUMMER: 4 (5G-106)

3.4.1 Algemeen

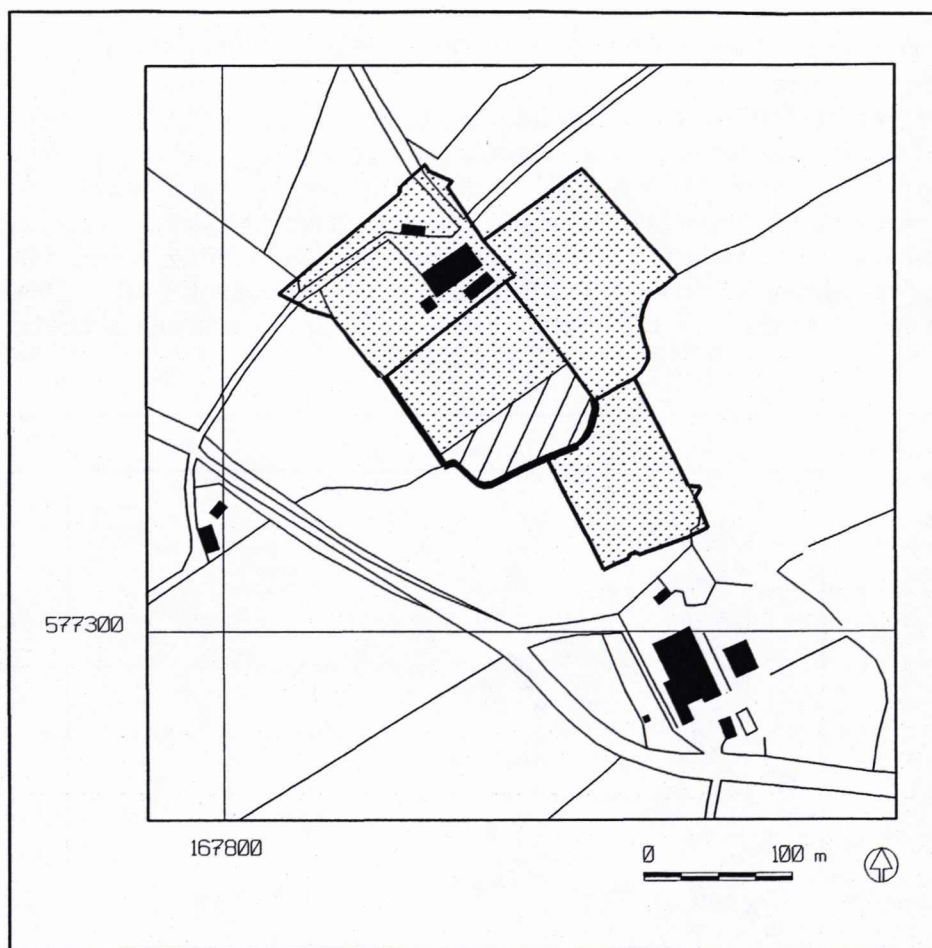
1. **Objectnummer:** 5G-106
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 26. Op grond van deze status is het object niet aangewezen als bodembeschermingsgebied of milieubeschermingsgebied. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.4.7 (zie ook § 3.4.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 167.995/577.446
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 26-32 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker
7. **Plaats:** Zweins (Sweins)
8. **Toponiem:** Salverd (AMF en GPA), Salvvert (GHPA), Salwerd (AW), Groot Salverd (Halbertsma), Langaard (Halbertsma)
9. **Concordantie:** Halbertsma (Groot Salverd, Langaard)
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte (of afgetichelde kwelderwal)
11. **Bodentype:** T, omgeven door gMn25C, aan de oostzijde begrensd door Mn25A
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een goed waarneembare verhoging af. Aan de noordwestzijde wordt deze begrensd door een duidelijke steilkant, de zuidoostelijke helling loopt meer geleidelijk af. De verhoging vormt de zuidoostelijke flank van een grotendeels afgegraven terp. De afgraving verklaart de

Figuur 26: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-106 volgens de AMF.

aanwezigheid van de steilkant alsmede de lage ligging van het voormalige centrum direct ten noordwesten van de verhoging. Het object ligt ten zuidoosten van een mogelijk verhoogde boerderijplaats en binnen een groter perceel vlakbij de landschappelijk fraaie oude weg tussen Zweins en Franeker. Het terrein lijkt op een licht verhoogde rug (kwelderwal?) te liggen: meer precies ter hoogte van de knik die deze kwelderwal maakt. Vanaf en ten oosten van terrein 5G-F (cat.nr. 7) is deze rug zuidwest-noordoost georiënteerd; vanaf en ten westen van terrein 5G-108 (cat.nr. 5) is de oriëntatie oost-west.

13. **NAP-hoogte:** 1,05 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (november 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp)
16. **Datering object:** Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 27

Figuur 27: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-106 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Ten noordwesten van het AMF-terrein bevindt zich een boerderijplaats die mogelijk deels op de terp ligt. Het hart van de terp is afgegraven. Aan de noordoostelijke zijde grenst een terrein waarvan de precieze aard op het ogenblik niet te bepalen is. Mogelijk betreft het een (verhoogde) boerderijplaats. Ook dit terrein beslaat vermoedelijk een gedeelte van de (voormalige) terp. Aan de zuidoostelijke zijde ligt vermoedelijk de lokatie van een voormalige stins en een latere state. Volgens de bodemkaart (Stiboka, 1976) zou het terpareaal zich nog tot onder dit terrein uitstrekken, maar dit kan

betwijfeld worden. Op grond van archiefonderzoek mag worden aangenomen dat de oorspronkelijke terp archeologisch waardevol was en ook dat het AMF-terrein – als restant van de grotendeels afgegraven terp – dat nog steeds is. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de vermoede waarde van het terrein, al blijkt het kleiner te zijn (geworden) dan zoals aangeduid op de AMF. Het terrein is bijzonder kwetsbaar voor afvlakking en uitdroging. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat AMF-terrein 5G-106 archeologisch waardevol is: er is een vondstrijke en gelaagd terpaardepakket aangeboord, dat echter nog maar een klein gedeelte van het oorspronkelijke terpareaal beslaat. Uit de boringen blijkt dat de terplagen op de noordwestelijke helling (de voormalige steilkant) en aan de zuidoostelijke flank aan aantasting onderhevig zijn. Uit de boringen op het noordwestelijke deel blijkt dat de terpaarde daar geheel tot op de natuurlijke ondergrond is afgegraven. Alleen de vullingen van diep in de ondergrond ingegraven sporen zullen hier bewaard zijn gebleven, zoals het onderzoek ook daadwerkelijk heeft aangetoond. Ook deze vullingen blijken aan aantasting onderhevig te zijn. Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-106 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Dankzij de (voormalige) aanwezigheid van een of twee (verhoogde) boerderijplaatsen en een stins- en/of stateterrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Aan het terrein (dat redelijk zichtbaar is) kan tevens een landschappelijke waarde worden toegekend.

20. **Specifieke bedreiging:** –

21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein en het terrein iets te verkleinen.

Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 156-158) om AMF-terrein 5G-106 in aangepaste vorm (kleiner) op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'. Hoewel ook de rest van het archeologische gebied waarde bezit, is aanbevolen dit deel niet op te nemen op de ontwerp-plankaart. Wel is aanbevolen om in de uitgangspunten van het bestemmingsplan op te nemen dat voor dit deel in geval van onomkeerbare ingrepen rekening gehouden dient te worden met de archeologische waarde.

Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het verkleinde terrein de status van monument te verlenen.

Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of en hoe het terprestant beter te beschermen is.

De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-106 te betrekken.

22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 27, vergelijk Fig. 26 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).

23. **Literatuur:** –

3.4.2 Visuele inspectie

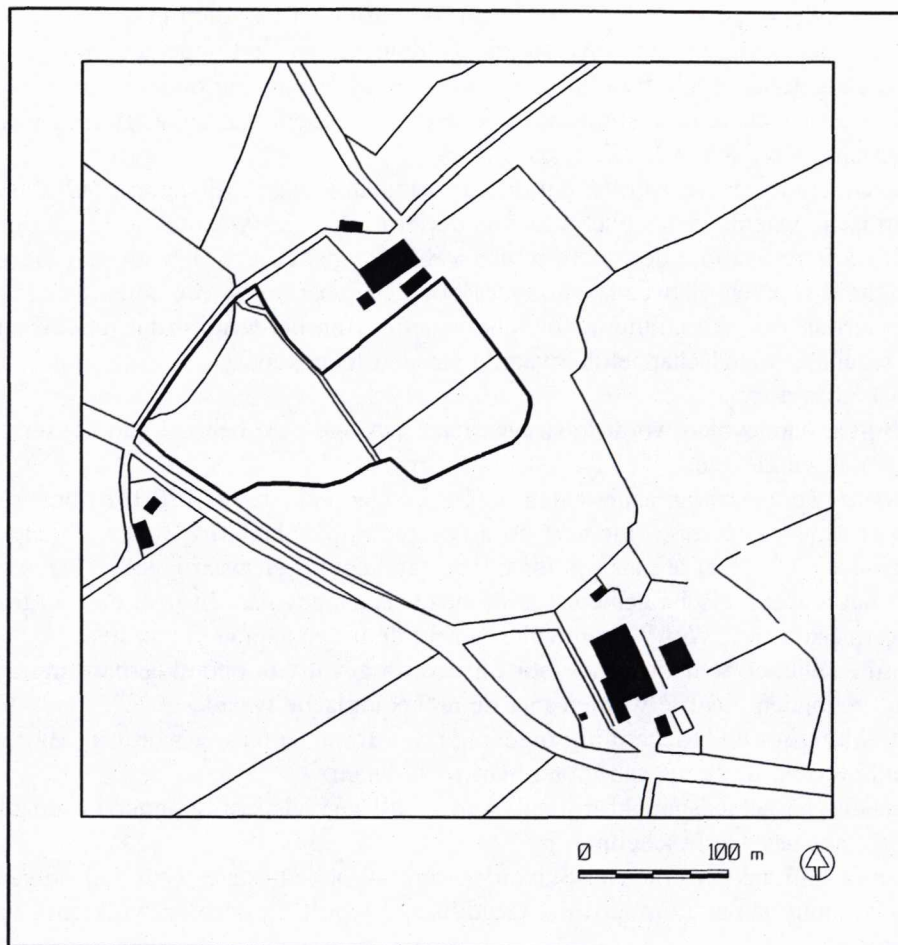
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein is via het erf van boerderij Salverd bereikbaar. De bereikbaarheid is daarmee goed. De zichtbaarheid van het de verhoging is wisselend. Het overgrote deel (zuidoostdeel) is goed zichtbaar, het noordwest-deel is vlak en verlaagd en heeft daardoor een slechte zichtbaarheid. De voormalige steilkant is enigszins afgevlakt. De ligging zoals aangegeven op de AMF is correct.

Foto: rol 9-17, naar het zuidoosten.

11. **Vondsten:** -

12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein, dat echter aan aantasting onderhevig lijkt te zijn. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

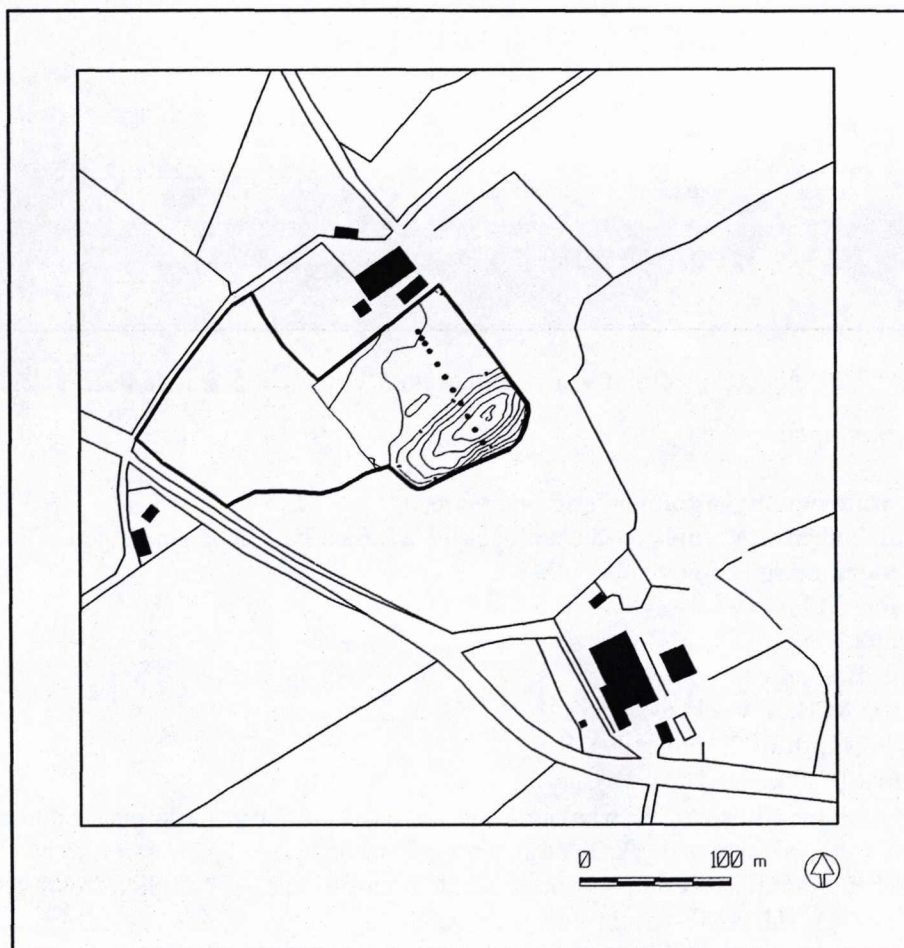

Figuur 28: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-106.

3.4.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 9 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** -
6. **Datum melding:** -
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 9 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)

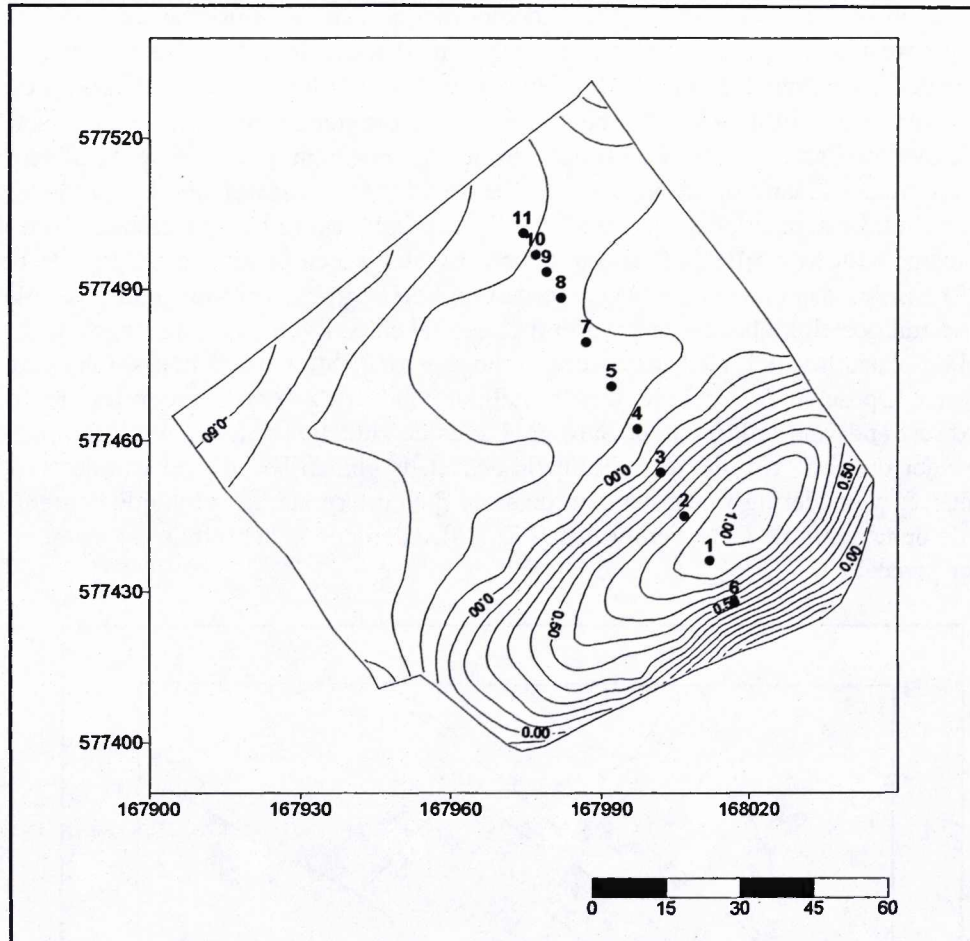
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart (Stiboka, 1976) duidt het AMF-terrein aan als terp. Volgens deze kaart omvat het AMF-terrein slechts het centrum van een zich naar alle zijden verder uitstreckende, veel grotere terp. Eekhoff toont daarentegen een terp van geringere omvang. Het AMF-terrein omvat volgens hem de zuidelijke helft van de terp. Afgaande op Halbertsma ligt de terp direct ten noorden van dit terrein. Op de GPA (1979/82) wordt op de zuidelijke helft van het perceel, ter plaatse van het AMF-terrein, een verhoogde rug afgebeeld. Deze verhoging is tevens te zien op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa. Langs de noordzijde van de verhoging toont deze kaart een oost-west georiënteerde steilkant. De rug kent volgens de hoogtelijnenkaart een maximale hoogte van 1,25 m +NAP. Het perceel ten noorden van de steilkant lijkt te zijn afgegraven. Voor dit deel wordt namelijk een hoogte aangegeven van 0,15 m -NAP. Op de overige kaarten wordt ter plaatse van het AMF-terrein geen verhoging of terp weergegeven. Afgaand op de KAF (1827) en de GHPA zou zowel aan de noordwestelijke, noordoostelijke als zuidoostelijke rand van de terp bebouwing hebben gestaan. Van deze bebouwing resteert bij Eekhoff alleen de noordwestelijke en de zuidoostelijke. Op de HAF (1929) worden daarentegen de twee noordelijke boerderijplaatsen aangeduid. Ter plaatse van de zuidoostelijke bebouwing wordt met een teken een verhoging aangegeven. Op dezelfde plaats laat ook Halbertsma een verhoging zien. Mogelijk is hier sprake van een stinswier. Op de GPA is ook de noordoostelijke bebouwing verdwenen en ligt aan de noordwestrand van de terp Groot Salverd. Langs de zuidzijde van het AMF-terrein loopt de Salwerder opvaart. Wat de perceelssituatie betreft, is binnen het perceel van de verhoging slechts één verandering te constateren: de sloot die de terp aan de westzijde begrenste is met de opname op de GPA verdwenen (Fig. 28). Hierdoor is het terrein opgenomen in een groter perceel.

Figuur 29: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-106 en de plaats van de boringen.

11. **Vondsten:** –

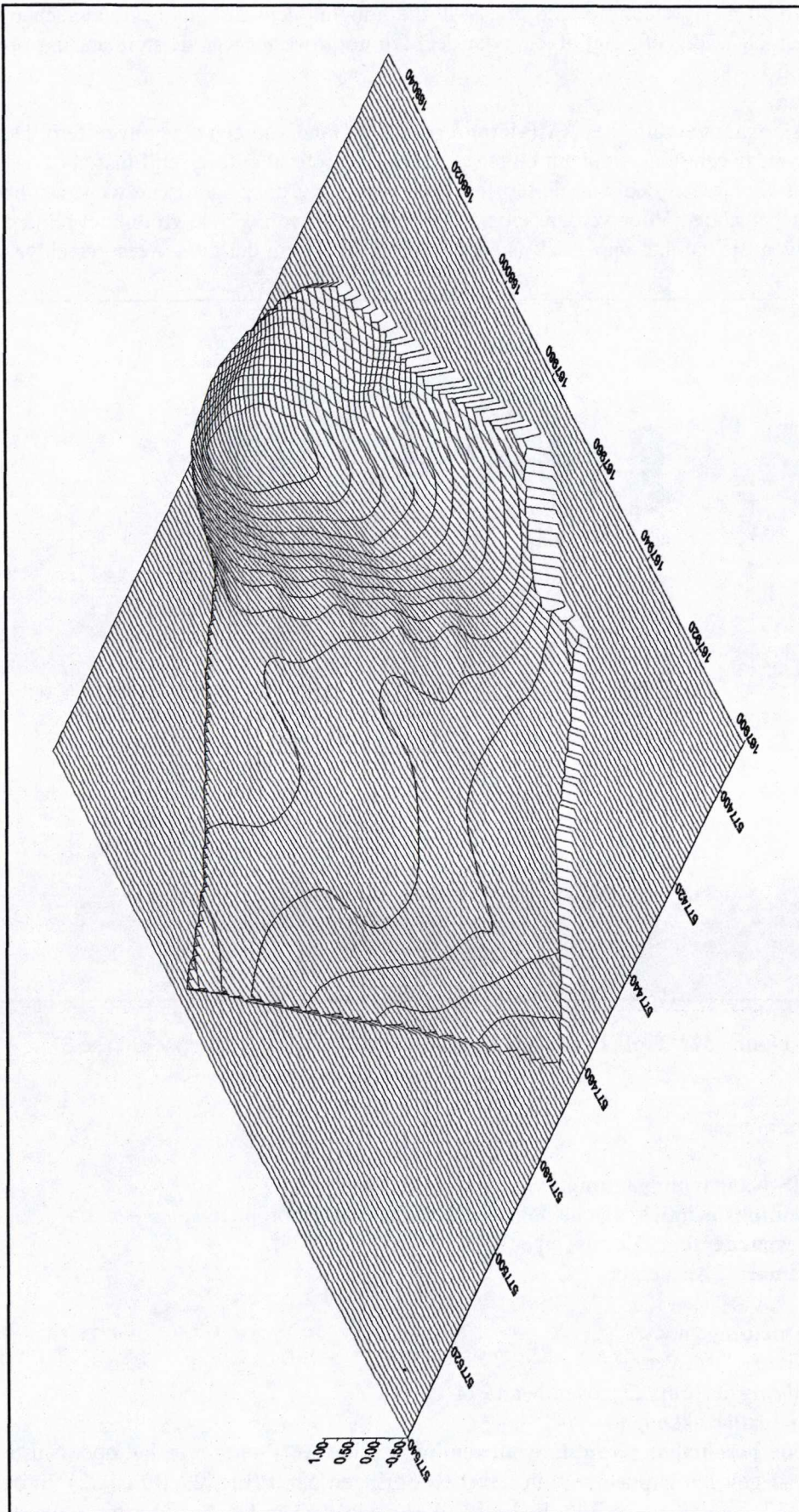
12. **Conclusie waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein ligt een smalle hoge rug. Aan de noordzijde bevindt zich een flinke steilkant. Waarschijnlijk betreft het hier de zuidelijke rand van een grotendeels afgegraven terp. De aanwezigheid van een hoge steilkant vergroot het risico op aantasting door ploegen. De aanwezigheid van grote aantallen scherven rond de steilkant doet vermoeden dat de aantasting al gaande is.

Figuur 30: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-106 met daarin de boorpunten.

3.4.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 22 november 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein 5G-106 maakt onderdeel uit van een groter akkerareaal. Dit is de reden waarom de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa een groter deel omvat dan het eigenlijke AMF-terrein (Fig. 29, 30 en 31). Het AMF-terrein omvat de verhoging die op de zuidoostzijde van het onderzochte terrein duidelijk te zien is. De verhoging heeft een hoge steilkant aan de noordwestzijde en in mindere mate aan de zuidoostzijde. Aan deze zijde van de verhoging loopt een sloot. Het hoogste punt van de kop ligt op 1,05 m +NAP. Zodoende ligt de kop

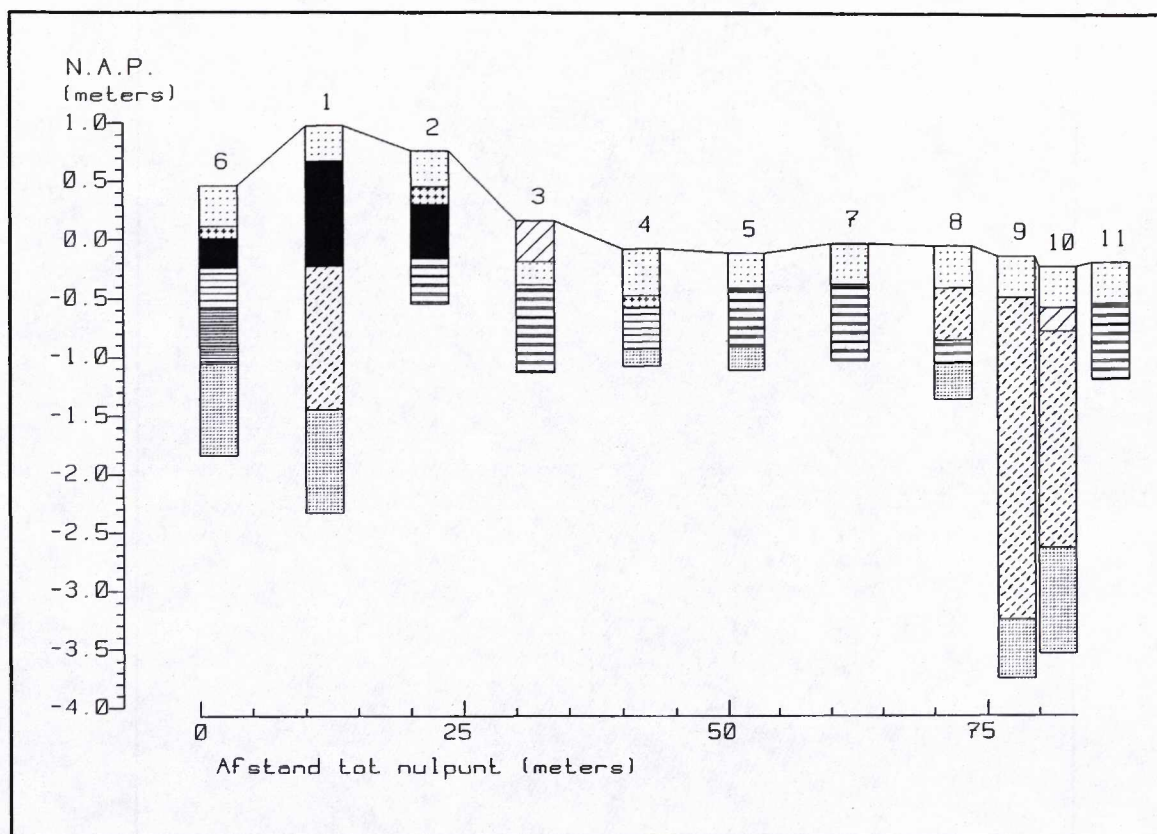

Figuur 31: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-106, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

ruim 0,20 m lager dan de 1,26 m +NAP die hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa weergeeft. Het afgegraven deel ten noordwesten van de steilkant ligt op circa 0,00 m NAP.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het AMF-terrein omvat de rand van een afgegraven terp. Door het afgraven is een hoge steilkant ontstaan. Door dit grote hoogteverschil tussen de verhoging en het afgegraven deel van de terp heeft de verhoging door agrarische werkzaamheden aan hoogte ingeboet. Voor verdere erosie moet gevreesd worden. De grote hoeveelheid scherven die aan het oppervlak is aangetroffen, geeft aan dat deze vrees gerechtvaardigd is.

Figuur 32: Profiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-106 (zie Bijlage 3).

3.4.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 22 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein en het noordwestelijk hiervan gelegen terpdeel zijn in totaal elf boringen gezet (Fig. 29, 30 en 32). In de raai (Fig. 32) zijn alleen in B06, B01 en B02 (ter plaatse van het AMF-terrein) ongestoorde terplagen aangeboord. Deze vertonen een duidelijke gelaagdheid en bevatten zijn rijk aan vondstmateriaal. De top van het terpaardepakket is in B02 en B06 enigszins gehomogeniseerd. Vanaf B03 ontbreekt het terpaardepakket geheel. Ter plaatse van B03 werd een

verrommeld pakket aangeboord dat een oudere bouwvoor afdekt. Deze oude bouwvoor rust direct op de ongestoorde, natuurlijke ondergrond. In B04 werd tussen de bouwvoor en de natuurlijke ondergrond een zeer dunne archeologische laag aangeboord, die nog enige gelaagdheid vertoont. In B05, B07 en B11 rust de bouwvoor weer direct op de ongestoorde, natuurlijke ondergrond. In B08–B10 werd de zeer fraai opgebouwde vulling van een diep in de ondergrond ingegraven spoor aangeboord, waarin onder andere kogelpot- en terpaardewerk aangetroffen werd.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit een zandig sediment (wadzand) waarop een sterk gelaagde afzetting (kwelder) rust. De overgang tussen deze sedimenten bevindt zich tussen 1,00 en 0,90 m –NAP. De hoogste top van gelaagde sediment ligt op circa 0,30 m +NAP.

11. **Vondsten:** het in B08–B10 aangeboorde spoor bevat diverse fragmenten aardewerk. Onder andere kogelpotaardewerk (gemagerd met schelpgruis) op 0,70 m –Mv en terpaardewerk (1,00 m –Mv). De vondsten zijn niet geborgen.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming bezit het AMF-terrein een duidelijke archeologische waarde. Op dit deel zijn vondstrijke, stratigrafisch gevarieerde terplagen aangeboord, die echter nog maar een klein gedeelte van het oorspronkelijke terpareaal beslaan. Uit de boringen blijkt dat de terplagen op de noordwestelijke helling (de voormalige steilkant) en aan de zuidoostelijke flank aan aantasting onderhevig zijn. Uit de boringen op het noordwestelijke deel blijkt dat de terpaarde hier geheel tot op de natuurlijke ondergrond is afgegraven. Alleen de vullingen van diep in de ondergrond ingegraven sporen zullen hier bewaard zijn gebleven, zoals het onderzoek ook daadwerkelijk heeft aangetoond. Dat ook deze vullingen aan aantasting onderhevig zijn, blijkt uit B10. Dit wordt tevens ondersteund door de veldkartering (zie De Langen & Nierstrasz, 1998). Afsluitend kan gesteld worden dat het zuidoostelijke deel van het onderzochte gebied nog archeologisch waardevolle informatie bevat. De rijkdom en de omvang van het aangeboorde spoor geven tevens aan dat ook het afgegraven deel van de terp nog een (zij het in verhouding geringere) archeologische waarde heeft.

3.4.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied ‘landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij’. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt. In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als ‘facultatief milieubeschermingsgebied’. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters ‘archeologische

monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.

In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.

In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.

Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.4.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarische doeleinden gebied I' tevens de aanduiding 'terp'. De aanduiding 'terp' houdt in dat er geen bebouwing of werkzaamheden zijn toegestaan, tenzij een schriftelijke vergunning van B&W is verleend. Werkzaamheden die strekken tot de instandhouding en het onderhoud van de terpgrond zijn zonder vergunning wel toegestaan. In het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol'.
Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan wordt aanbevolen om het terrein naast de aanduiding 'cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol' tevens de aanduiding 'archeo-

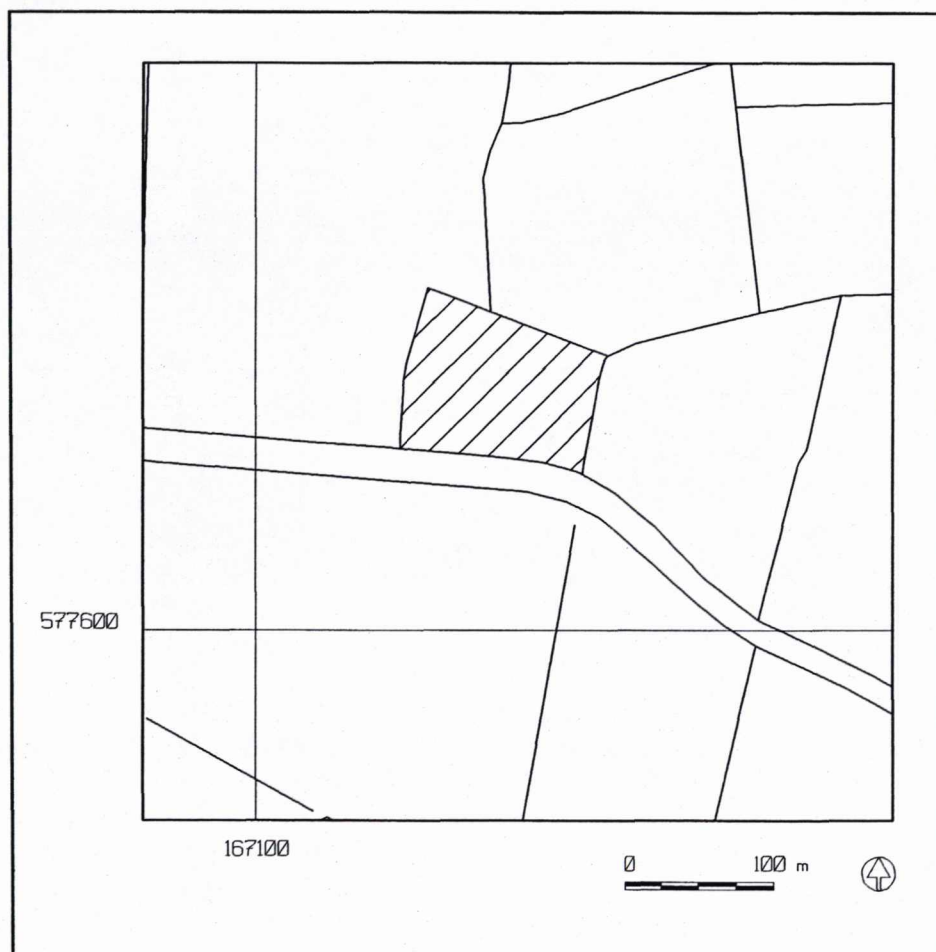
logische waardevol' te geven. Tevens wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'.

Hoewel grote delen rond het archeologisch terrein ook een archeologische waarde kunnen bezitten, hoeven deze delen niet op de plankaart gezet te worden. Wel wordt geadviseerd in geval van onomkeerbare ingrepen rekening te houden met de archeologische waarde.

3.5 CATALOGUSNUMMER: 5 (5G-108)

3.5.1 Algemeen

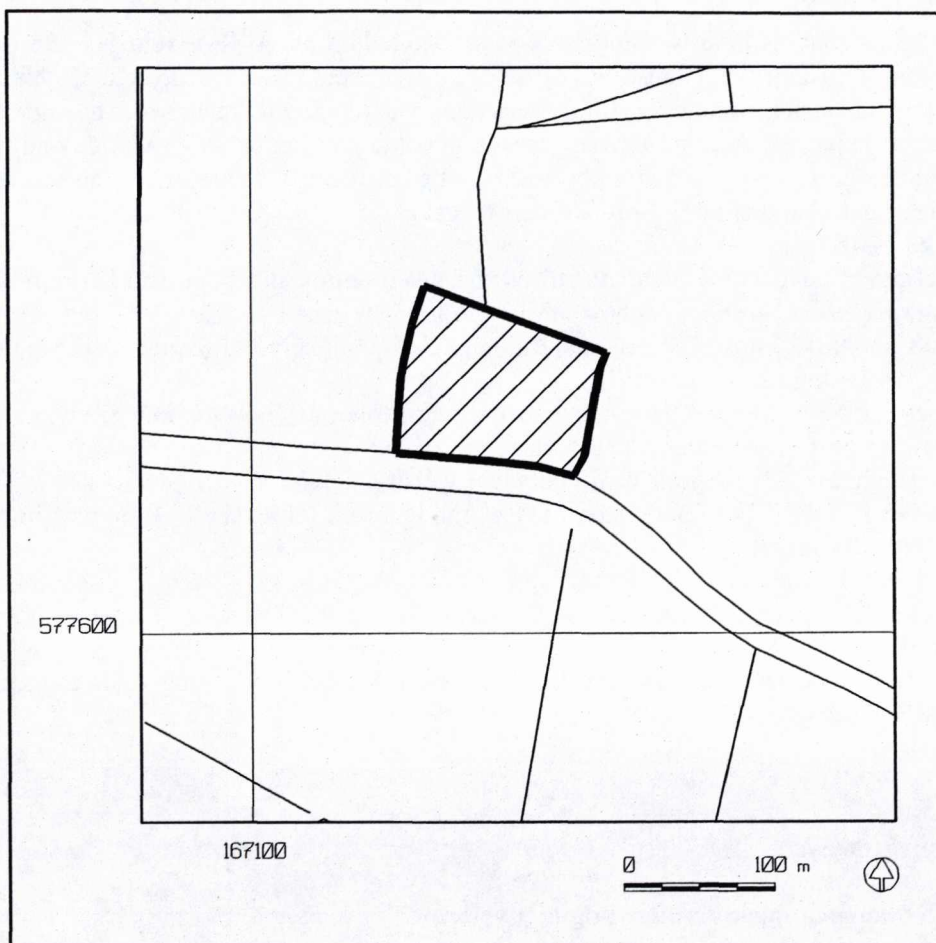
1. **Objectnummer:** 5G-108
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 33. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.5.7 (zie ook § 3.5.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 167.260/577.761
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 33-39 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker
7. **Plaats:** Franeker (Frjenstjer)
8. **Toponiem:** Zevenhuizen (Eekhoff, GHPA, HAF, AMF)
9. **Concordantie:** –
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte
11. **Bodemtype:** gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plekke van het AMF-terrein tekent zich een redelijk tot matig waarneembare verhoging af. Het terrein ligt direct aan de landschappelijk fraaie oude weg tussen Franeker en Zweins. De verhoging is tegenwoordig opgenomen in een groter perceel. Van de oorspronkelijke begrenzingen resteert alleen de zuidelijke.

Figuur 33: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-108 volgens de AMF.

Het object ligt op een oost-west georiënteerde rug, die in oostelijke richting naar het zuidoosten afbuigt, om vervolgens weer naar het noordoosten af te buigen

13. NAP-hoogte: 0,87 m +NAP
14. Grondgebruik: akkerland (november 1994)
15. Type object: verhoogde nederzetting (terp)
16. Datering object: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. Omvang archeologisch gebied: zie Fig. 34

Figuur 34: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-108 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Op grond van archiefonderzoek is niet goed uit te maken of op het terrein inderdaad een terp ligt. De iets hogere ligging verleent het terrein zeker een archeologische potentie, al moet gezien de recente schaalvergroting voor recente aantasting worden gevreesd. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen zowel de mogelijke archeologische waarde als de mogelijk recente aantasting, al kon geen absoluut hoogteverlies worden aangetoond. Wel heeft het terrein veel van haar landschappelijke waarde verloren. Door middel van booronderzoek is aangetoond dat het terrein inderdaad een terp is en dat deze terp inderdaad recentelijk flink is aangetast. De hoogste delen van het onderzochte terrein bevatten een terpaardepakket dat fijngeleagd en vondstrijk is. Plaatselijk lijkt er sprake van een schone ophoging. Helaas bereikt het pakket (nog) slechts een geringe dikte. Aan de noordflank bevindt zich onder een recent verrommelde laag slechts een sterk homogeen, deels rul pakket. Hier werden tevens de humeuze, vondstrijke vullingen van twee dieper ingegraven sporen aangetoond. Het lijkt erop dat het terpaarde-

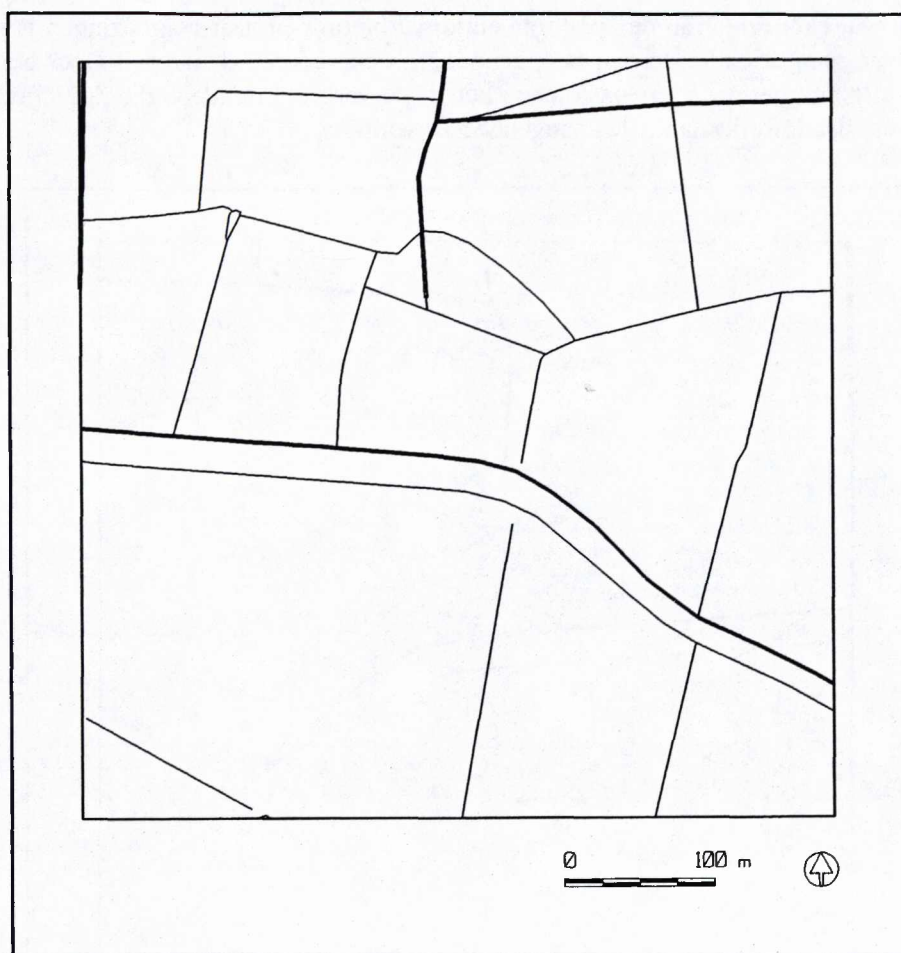
pakket oorspronkelijk door de nu verdwenen sloten werd begrensd. De gehomogeniseerde dan wel verrommelde lagen die naast en hier en daar zelfs op het terpaardepakket liggen, zijn een duidelijke aanwijzing voor het feit dat de schaalvergroting een negatieve uitwerking heeft gehad. De aanwezigheid van terpaardewerk en terpaarde in de vulling van de voormalige noordelijke perceelsgrens wijst erop dat delen van de terp recentelijk zelfs zijn afgeschoven.

Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van metaaldetectie en veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Hommes (1998) en De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-108 ondanks de recente omvangrijke aantasting nog steeds een archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Aan het terrein, dat ten gevolge van het opheffen van de oude grenssloten en recente egalisatie nog maar matig tot redelijk zichtbaar is, kan tevens een (zekere) landschappelijke waarde worden toegekend.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 158-159) om AMF-terrein 5G-108 op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'.
Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het terrein de status van monument te verlenen.
Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of de oude sloten weer in ere zijn te herstellen en het grondgebruik (akkerland) op de terp in grasland kan worden omgezet.
De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-108 te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 34, vergelijk Fig. 33 (omvang zoals aangegeven op de AMF is correct).
23. **Literatuur:** –

3.5.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een matig tot redelijk zichtbare verhoging af. Het terrein ligt direct noordelijk van de landschappelijk fraaie oude weg tussen Zweins en Franeker. De bereikbaarheid is daarmee goed. Het AMF-terrein lijkt in de loop van de tijd enigszins afgeploegd te zijn. De begrenzingen die door de AMF worden weergegeven, zijn grotendeels verdwenen. De ligging zoals aangegeven op de AMF is daarmee niet goed meer te controleren.
Foto: rol 9–15, naar het noordwesten.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een redelijk waardevol terrein, dat echter aan aantasting onderhevig is. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren. Het verdient aanbeveling de grenzen van het AMF-terrein binnen de huidige percelering opnieuw vast te stellen.

Figuur 35: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-108.

3.5.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 10 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 10 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart (Stiboka, 1976) geeft op de plaats van het AMF-terrein geen terp aan. De GPA (1979/82) toont aan de noordzijde van het terrein een helling. Op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa is een verhoging te zien die zo'n 0,40 m boven de omliggende percelen uitsteekt. De overige kaarten maken geen melding van een verhoging (terp). Het AMF-terrein wordt aan de zuidzijde begrensd door een weg. Ooit werd het terrein aan de overige zijden begrensd door sloten. Op de GPA is al een heel ander beeld te zien: van de begrenzingen is alleen de weg en de oostelijke sloot overgebleven (Fig. 35). De andere sloten zijn gedempt. Op de FF (1989) is ook deze oostelijke sloot verdwenen. Het AMF-terrein is dus momenteel opgenomen in een groter perceel.
11. **Vondsten:** –

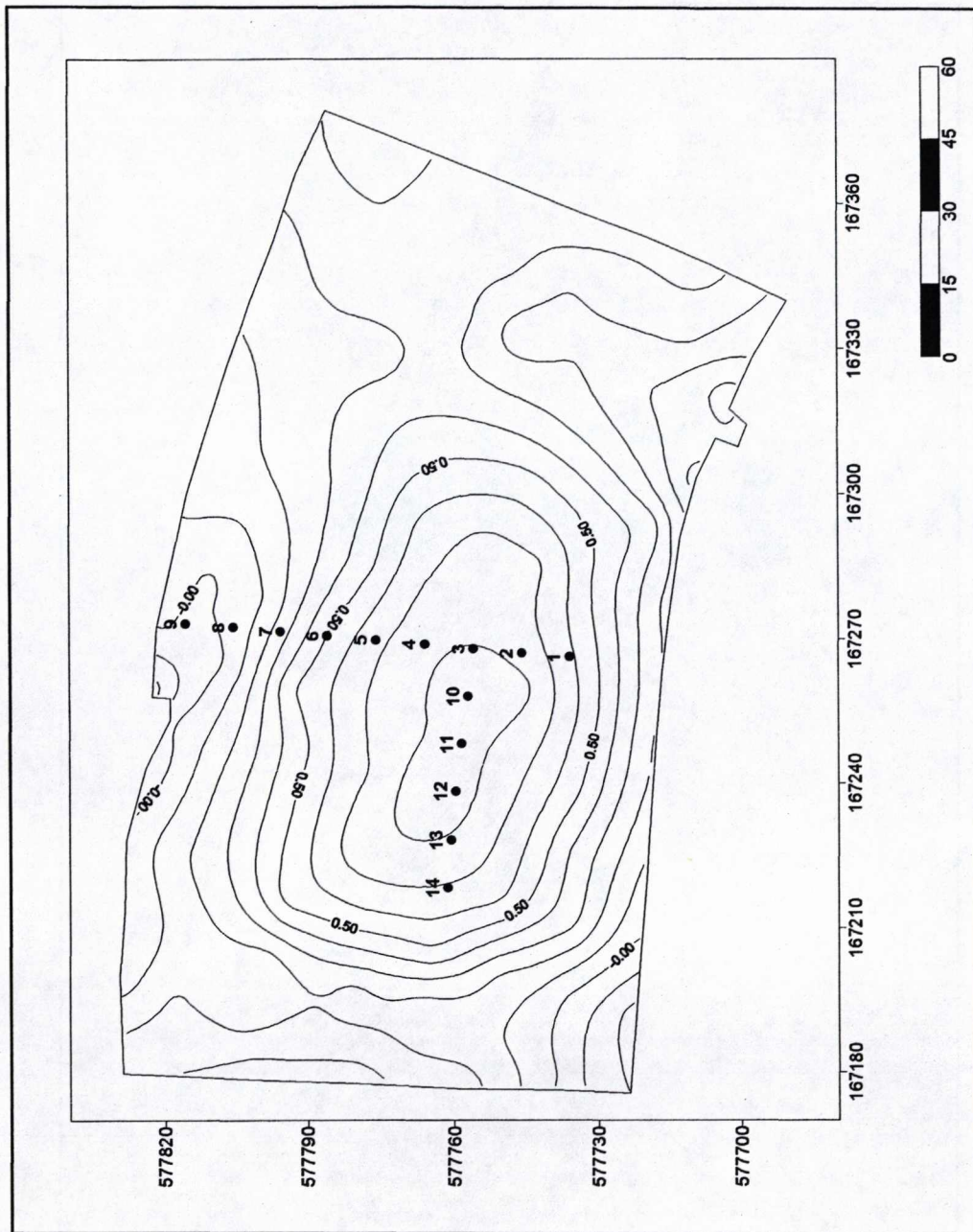
12. **Conclusie waarneming:** van de oorspronkelijke verhoging en haar begrenzingen is niet veel meer over, aangezien het terrein is opgenomen in een groot akkerareaal. Door het verdwijnen van de beschermende grenssloten is het risico vergroot dat de verhoging door afploegen of egalisatiewerkzaamheden aangetast zal worden.

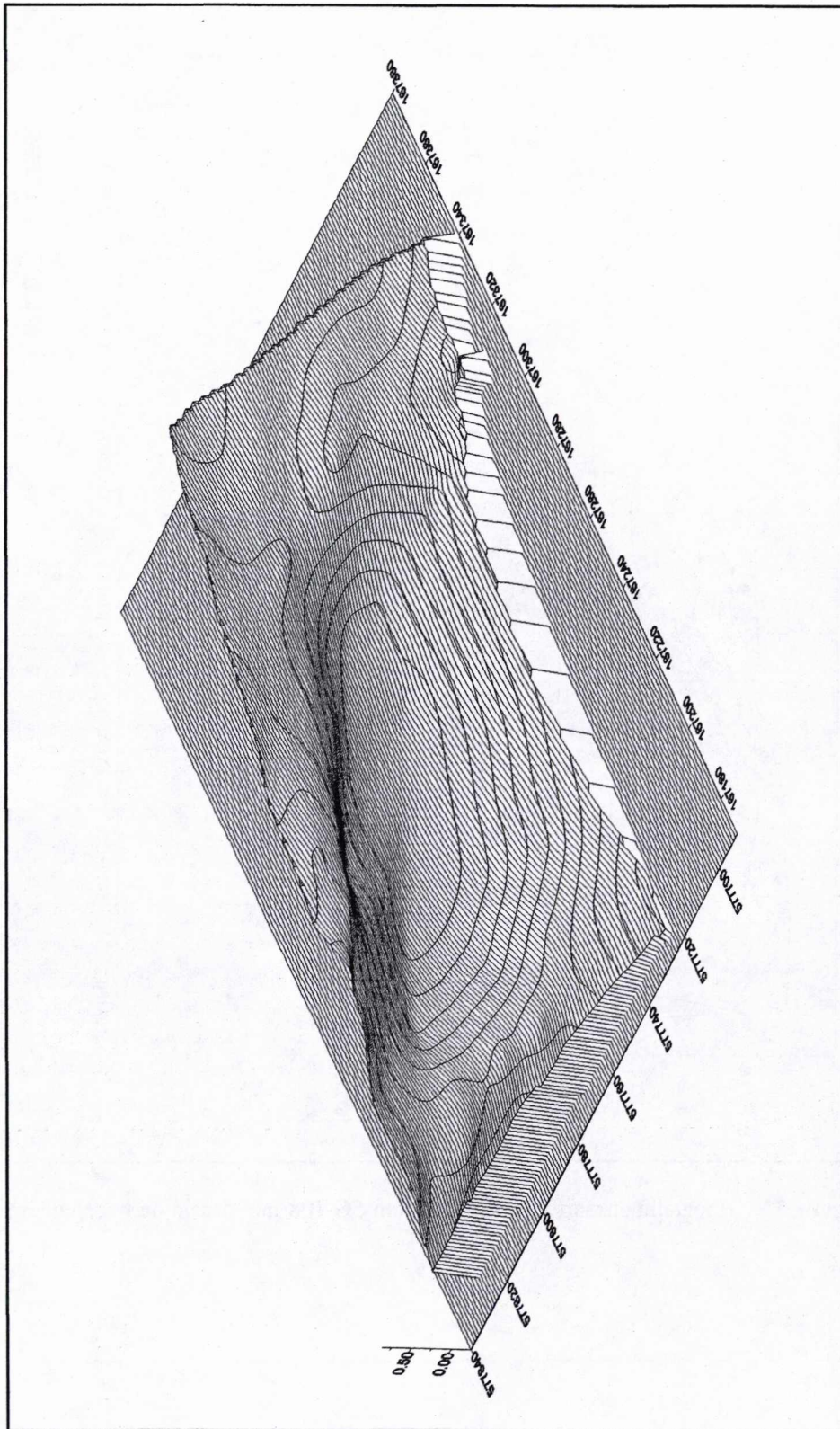
Figuur 36: Topografische situatieop en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-108 en de plaats van de boringen.

3.5.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 23 november 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 24 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein 5G-108 ligt momenteel binnen een groot akkerareaal. Het is vanaf de weg zichtbaar als een lichte verhoging. Het hoogste punt van de verhoging ligt op 0,88 m +NAP (Fig. 36, 37 en 38). Deze hoogte komt overeen met de waarde op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa. Het AMF-terrein werd lange tijd omgeven door sloten. Dat is sinds de opname in het grotere perceel verleden tijd. De sloten zijn echter nog als depressies in het veld zichtbaar (Fig. 37 en 38). Door het dempen van de sloten rond het de verhoging is de kans vergroot op erosie ten gevolge van ploegen.

Figuur 37: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-108 met daarin de boorpunten.

Figuur 38: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-108, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

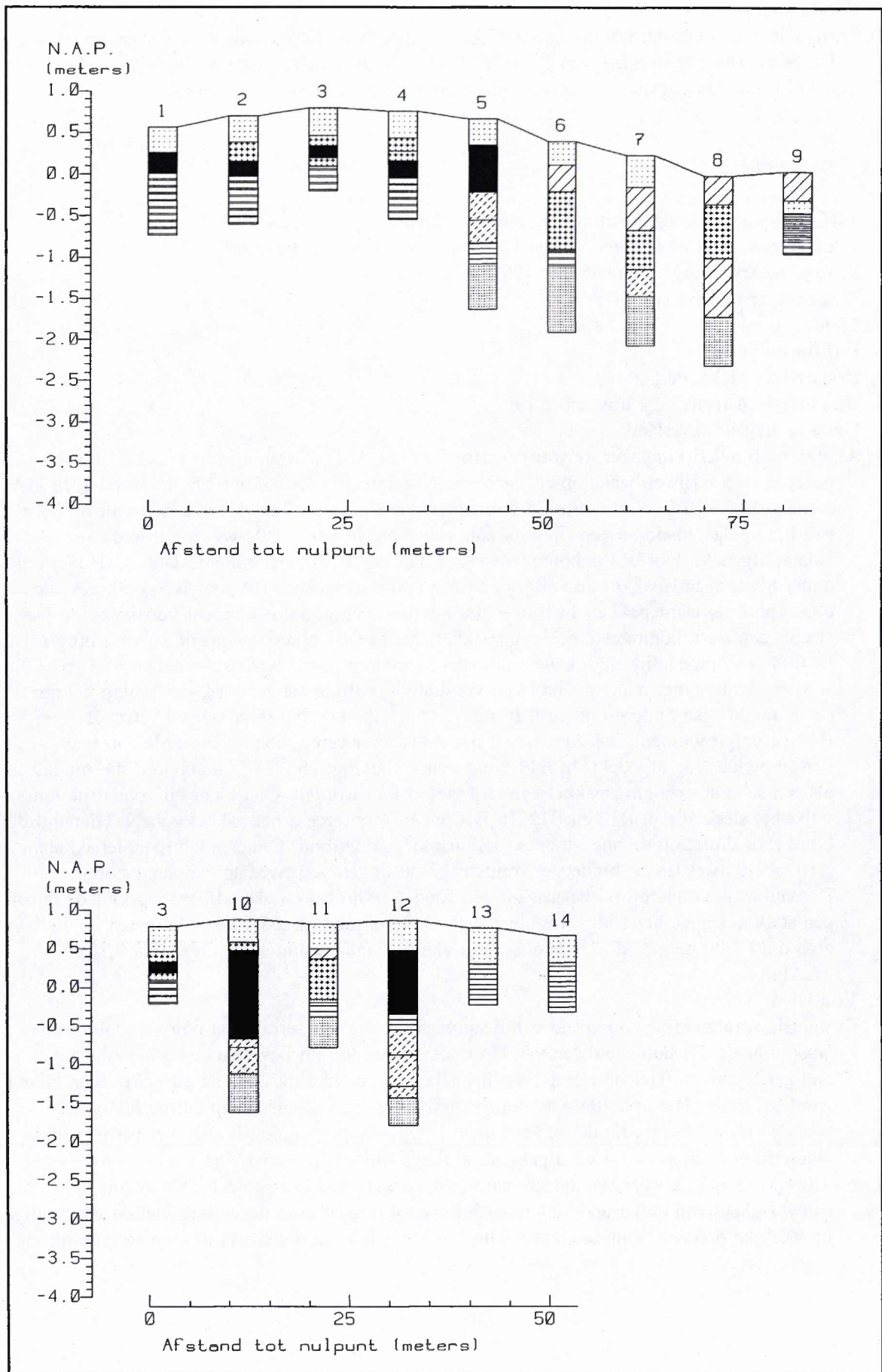

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het oorspronkelijke AMF-terrein is opgenomen in een groter perceel. De beschermende werking van de oude sloten is zodoende verdwenen. Door het gebruik als akker bestaat het gevaar dat de verhoging door ploegen steeds lager wordt.

3.5.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 23 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 24 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein zijn in totaal 14 boringen gezet in twee vrijwel haaks op elkaar staande raaien (Fig. 36, 37 en 39). In raai 1 (Fig. 39) werd in B01–B05 een ongestoord terpaardepakket aangetroffen. Vooral B05 valt op door een fijne gelaagdheid en een rijkdom aan vondsten. In B02–B04 wordt het terpaardepakket afgedekt door een gehomogeniseerde dan wel licht verrommelde laag. In B05 werd onder het terpaardepakket de vulling van een spoor aangeboord. Vanaf B06 ontbreekt een ongestoord terpaardepakket. In B06–B08 bevindt zich onder een recent verrommelde laag slechts een sterk homogeen, deels rul pakket, dat in B07 op een gelaagde spoorvulling rust. In B08 is vermoedelijk de lokatie van een voormalige perceelsgrens aangeboord. Tot 1,70 –Mv werd een met humeuze brokken vermengde vulling aangeboord, die scherp begrensd op de natuurlijke ondergrond rust. In raai 2 (Fig. 39) kon het terpaardepakket in B10 en B12 vervolgd worden. Ook hier wordt het deels door een gehomogeniseerde dan wel verrommelde laag afgedekt. In B11 werd een archeologische laag aangeboord die mogelijk als een schoon ophogingspakket geïnterpreteerd kan worden. Qua kleur en vondstrijkdom wijkt het sterk af van B10 en B12. In B13 en B14 ontbreekt het pakket geheel. Hier ligt de bouwvoor direct op de ongestoorde, natuurlijke ondergrond. Onder het terpaardepakket in B10 en B12 werden de humeuze, vondstrijke vullingen van twee sporen aangeboord. De natuurlijke ondergrond bestaat uit een zandig sediment (wadzand) waarop klei, zavel of een sterk gelaagde afzetting (kwelder) rust. De overgang tussen deze sedimenten bevindt zich rond 1,00 m –NAP. De hoogste top van gelaagde sediment ligt op circa 0,30 m +NAP.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een terrein dat nog archeologische waarde heeft. De hoogste delen van het onderzochte terrein bevatten een terpaardepakket van geringe dikte. Het lijkt erop dat dit pakket oorspronkelijk door de nu verdwenen sloten werd begrensd. Het opheffen van deze sloten heeft archeologische en cultuurhistorische waarde van het terrein duidelijk verminderd. De gehomogeniseerde dan wel verrommelde lagen die het terpaardepakket afdekken, zijn een duidelijke verwijzing naar de erosieve uitwerking van de werkzaamheden aan het oppervlak van het perceel. Ook vormt de aanwezigheid van onder andere terpaardewerk en terpaarde in de vulling van de voormalige noordelijke perceelsgrens een aanwijzing voor het feit dat delen van de terp recentelijk zijn afgeschoven.

Figuur 39: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op AMF-terrein 5G-108 (zie Bijlage 3).

3.5.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

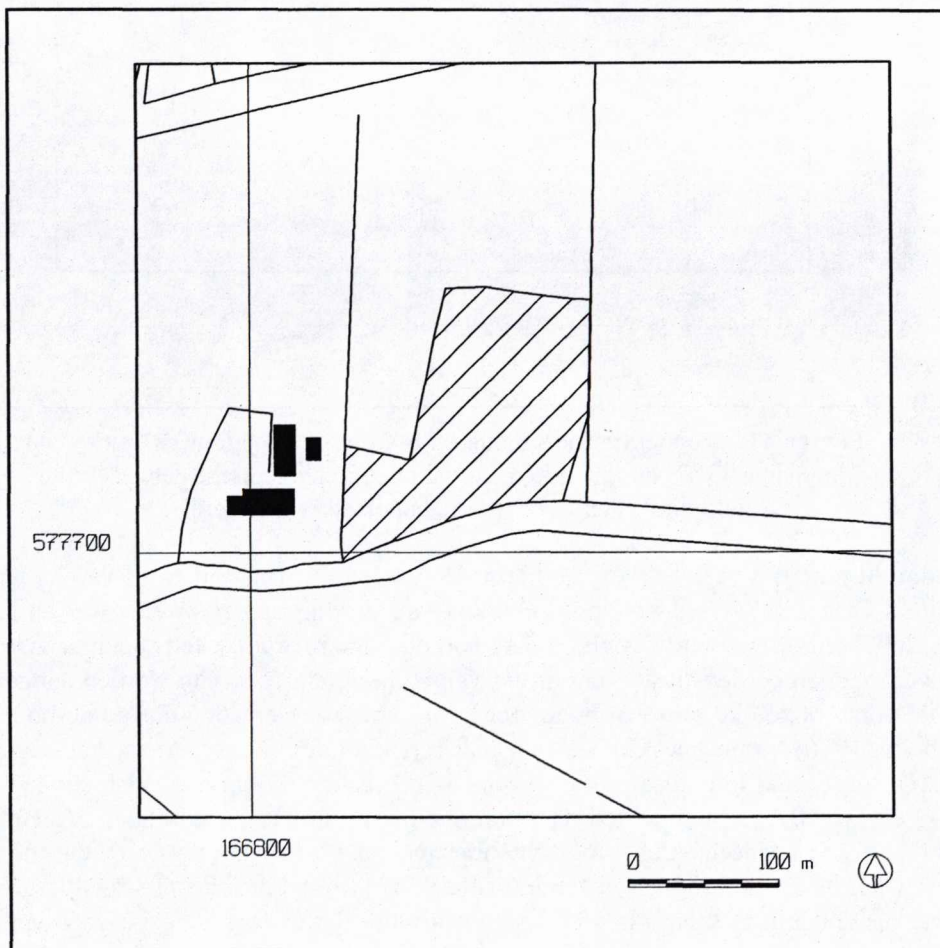
3.5.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarische doeleinden gebied I' tevens de aanduiding 'terp'. De aanduiding 'terp' houdt in dat er geen bebouwing of werkzaamheden zijn toegestaan, tenzij een schriftelijke vergunning van B&W is verleend. Werkzaamheden die strekken tot de instandhouding en het onderhoud van de terpgrond zijn zonder vergunning wel toegestaan. In het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein wat betreft lokatie onjuist op de plankaart staat aangegeven. Aanbevolen de situering van het terrein aan te passen. Ook wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'. Tevens dient opgemerkt te worden dat op de plankaart de ten noorden van het archeologisch gebied liggende perceelsgrens in zuidelijke richting is doorgetrokken. Wanneer deze perceelsgrens daadwerkelijk wordt doorgetrokken, kan dit een ernstige aantasting betekenen aan de archeologische waarde van het gebied. Het doortrekken van de perceelsgrens wordt dan ook ten stelligste ontraden.

3.6 CATALOGUSNUMMER: 6 (5G-109)

3.6.1 Algemeen

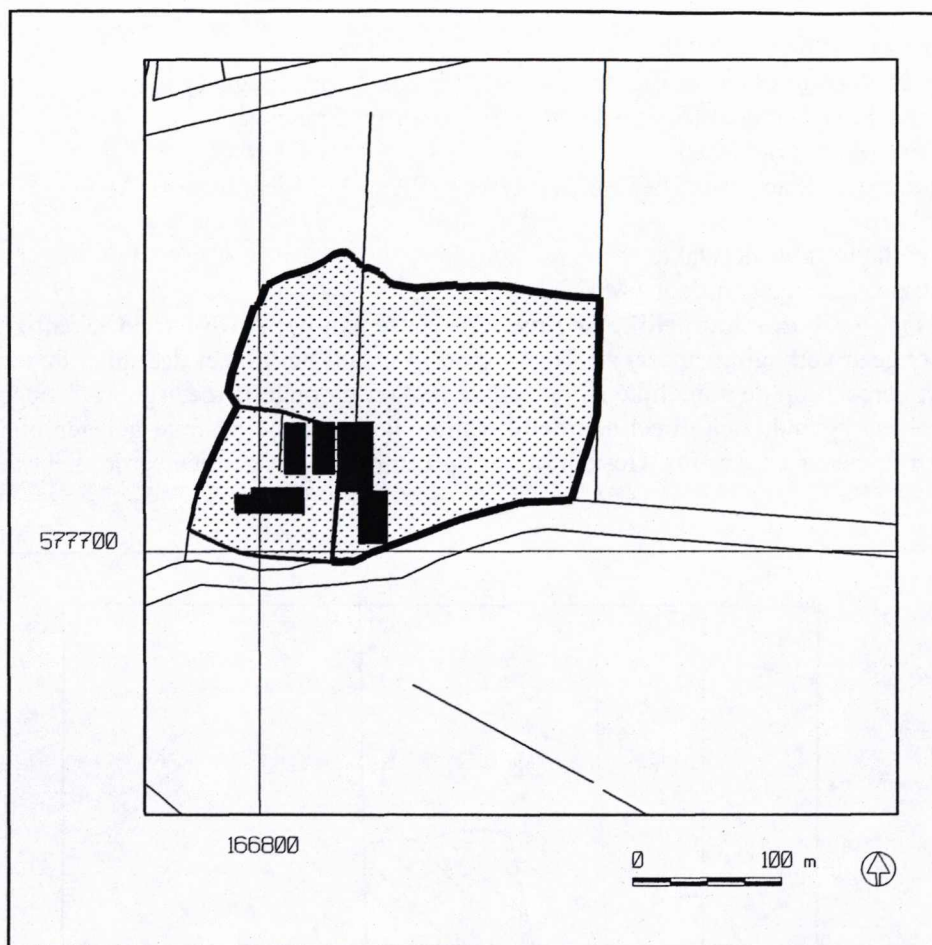
1. **Objectnummer:** 5G-109
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 40. Op grond van deze status is het object niet aangewezen als bodembeschermingsgebied of milieubeschermingsgebied. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.6.6 (zie ook § 3.6.5).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 166.961/577.787
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 40-44 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker
7. **Plaats:** Franeker (Frjentsjer)
8. **Toponiem:** Oud Sjaerdama (Eekhoff, AMF en GPA), Oud Sjaerdema (HAF)
9. **Concordantie:** –
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte
11. **Bodemtype:** T, omgeven door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich in het geheel geen verhoging (meer) af. Tegenwoordig maakt het object deel uit van een uitgestrekt perceel: op de zuidelijke en oostelijke na zijn de oude perceelsgrenzen opgeheven. Het object bevindt zich direct noordelijk van de landschappelijk fraai gelegen oude weg tussen Franeker en Zweins. Het object lag op een oost-west georiënteerde, licht verhoogde

Figuur 40: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-109 volgens de AMF.

rug die meer oostelijk, ter hoogte van 5G-108 (cat.nr. 5), naar het zuidoosten afbuigt.
Direct ten westen van het AMF-terrein bevindt zich een licht verhoogde boerderijplaats.

13. **NAP-hoogte:** 0,51 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (september 1992), grasland (november 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) en verhoogde boerderijplaats
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van verhoogde boerderijplaats: Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 41

Figuur 41: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-109 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Het zuidwestelijke deel van de oorspronkelijke terp bevindt zich onder een verhoogde boerderijplaats. Op grond van archiefonderzoek kan worden aangenomen dat de oorspronkelijke terp een hoge archeologische waarde had. Volgens de bodemkaart (Stiboka, 1976) vormt het AMF-terrein niet een afzonderlijke terp, maar het oostelijke deel van een uitgestrekt terpareaal dat eveneens 5G-G (cat.nr. 8) omvatte, alsmede het tussen 5G-G en 5G-109 gelegen gebied. Het is mogelijk dat in het gebied tussen 5G-109 en 5G-108 (cat.nr. 5) eveneens archeologische objecten aanwezig zijn (geweest). Op grond van het feit dat de uit de bronnen bekende lichte verhoging na de recente schaalvergroting niet langer als zodanig zichtbaar is, is het waarschijnlijk dat de terp geheel afgegraven en/of geëgaliseerd is. Door middel van booronderzoek is deze aantasting aangetoond. Het terrein bevat waarschijnlijk niet langer een doorlopende ongestoorde archeologische laag. In enkele boringen is onder de bouwvoor wel een archeologisch laag aangetoond, maar deze bevat

slechts weinig verbrande klei en houtskool. Bovendien is deze laag vrij homogeen. Een eventuele oorspronkelijke gelaagdheid moet bij bewerkingen van het terrein verloren zijn gegaan. Wel zijn in de ondergrond nog de dieper ingegraven sporen aangetroffen. Hun inhoud is waarschijnlijk nog wel archeologisch waardevol.

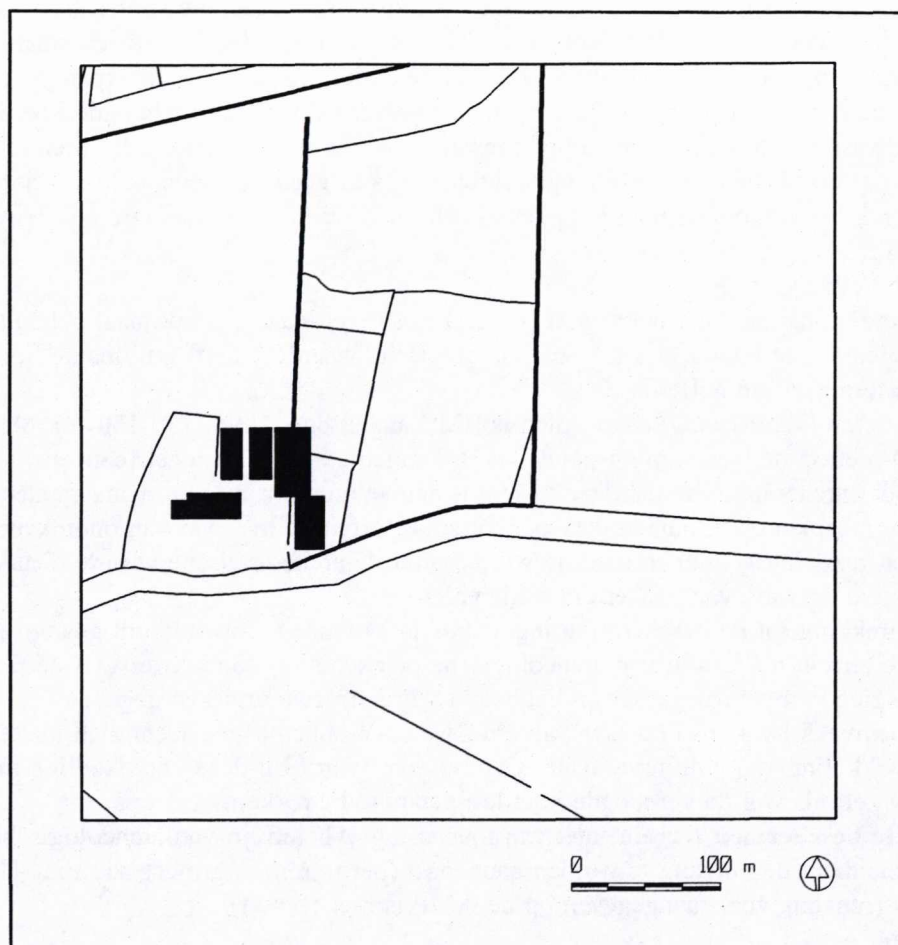
Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-109 niet langer archeologisch waardevol is. Slechts als terpzool met diepere sporen heeft het terrein een zekere archeologische betekenis. Deze sporen zijn niet alleen intrinsiek waardevol, maar ontleen ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name terrein 5G-G (cat.nr. 8). Dankzij de aanwezigheid van een verhoogde boerderijplaats ten zuidwesten van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Aan het terrein, dat niet langer als verhoging zichtbaar is, kan geen landschappelijke waarde worden toegekend. De verhoogde boerderijplaats heeft deze waarde nog wel (zie ook terrein 5G-G: cat.nr. 8).
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt niet (langer) te streven naar een optimaal behoud van het terrein, tenminste voor zover het de archeologische waarde betreft (en dus de bescherming van het terrein op te heffen).
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 159-160) om AMF-terrein 5G-109 niet op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'. Wel is aanbevolen om in de uitgangspunten van het bestemmingsplan op te nemen dat voor dit soort terreinen in geval van onomkeerbare ingrepen rekening gehouden dient te worden met de archeologische waarde. Daarnaast is een grotere omvang van het terrein aanbevolen.
Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het vergrote terrein als terrein van archeologische betekenis op de nieuwe AMF te plaatsen. Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid worden geen adviezen gegeven.
De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling niet zozeer 5G-109 zelf als wel de verhoogde boerderijplaats te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** niet van toepassing. Als terrein van archeologische betekenis dient de omvang te worden aangepast (het terrein is groter): zie Fig. 41, vergelijk Fig. 40 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).
23. **Literatuur:** –

3.6.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich geen waarneembare verhoging meer af. Het terrein ligt direct noordelijk van de landschappelijk fraaie weg tussen Zweins en Franeker. De bereikbaarheid is daarmee goed. Het terrein is opgenomen in een groter perceel en geëgaliseerd. De begrenzingen zoals aangegeven op de AMF zijn grotendeels verdwenen. De controle op de juiste ligging van het terrein is daarmee niet goed meer mogelijk.
Foto: rol 9–14, naar het noorden.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** de huidige waarde is op grond van de visuele inspectie moeilijk vast te stellen. Geadviseerd wordt het AMF-terrein alleen met een waarderend booronderzoek te onderzoeken. Op grond van de boorgegevens besloten worden het terrein eventueel alsnog in te meten. Het verdient aanbeveling de begrenzingen van het AMF-terrein opnieuw vast te stellen.

Figuur 42: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-109.

3.6.3 Archiefonderzoek

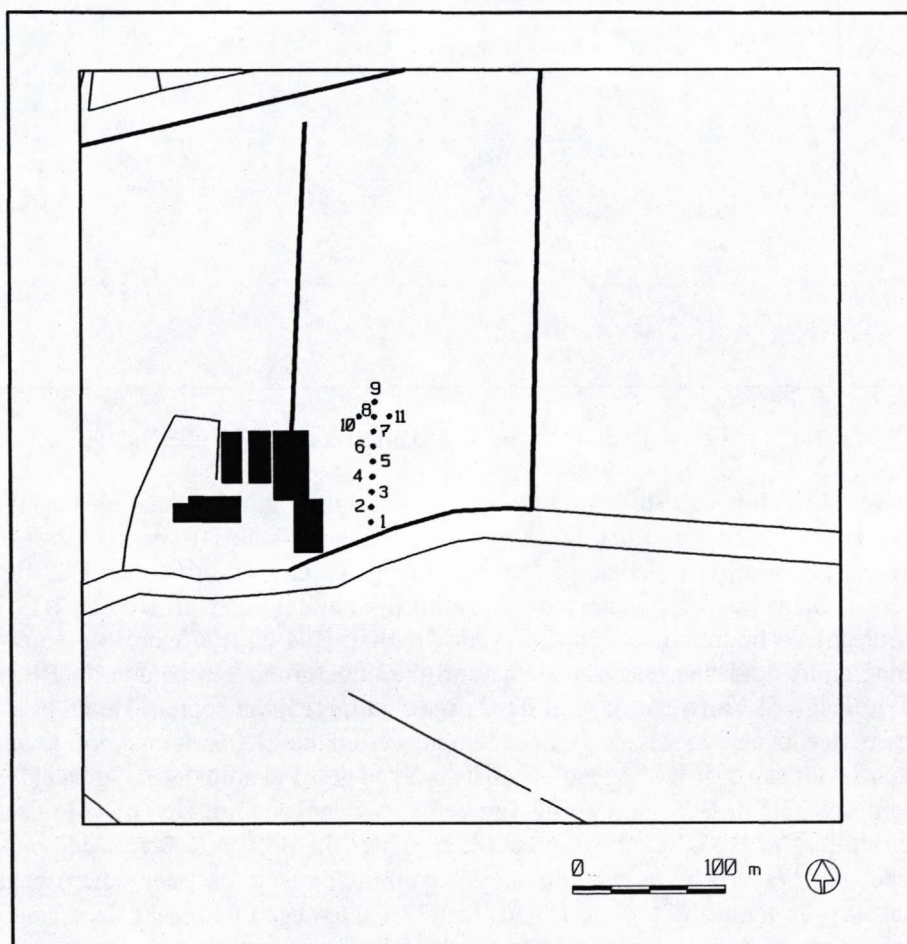
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 10 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 10 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** volgens de bodemkaart (Stiboka, 1976) bevindt zich ter plaatse van het AMF-terrein 5G-109 een terp. Eekhoff en Halbertsma geven daarentegen ten noordwesten van het AMF-terrein een terp weer. Deze terp komt overeen met terrein 5G-G (zie cat.nr. 8). Op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa is naast deze verhoging ook ter plaatse van het AMF-terrein een verhoging weergegeven. Met een maximale hoogte van 0,75 m +NAP steekt het terrein enigszins uit

boven de omliggende percelen. Deze verhoging ligt ruim 0,25 m lager dan het terrein 5G-G. Ook de boerderij Oud Sjaerdema die zich ten zuidwesten van het AMF-terrein bevindt, ligt hoog. De percelering zoals weergegeven op de KAF (1827) is identiek aan die van Eekhoff, de GHPA en de HAF (1929; zie Fig. 42). De GPA en de FF (1989) wijken hiervan echter af. Op deze kaarten is het AMF-terrein opgenomen in een groot perceel. Hieruit blijkt dat onder andere de sloten langs de noordelijke en westelijke grens van het AMF-terrein zijn gedempt.

11. **Vondsten:** –

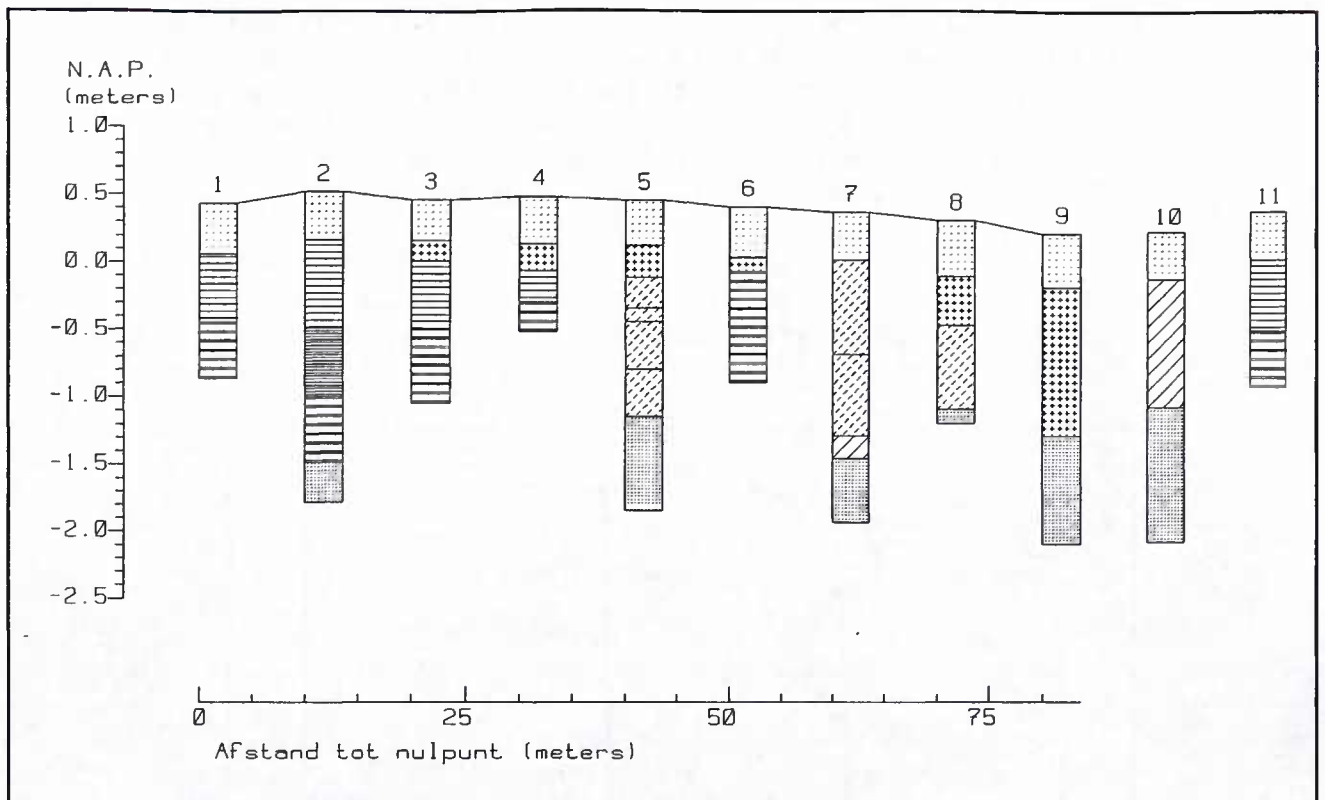
12. **Conclusie waarneming:** het oorspronkelijke AMF-terrein is opgenomen in een groter perceel. De noordelijke en westelijke sloot zijn daarbij gedempt. Hierdoor zal het risico dat de terp door de ploeg wordt aangetast, worden verhoogd.

Figuur 43: Topografische situatie op AMF-terrein 5G-109 en de plaats van de boringen.

3.6.4 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 28 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 december 1994
9. **Grondgebruik:** grasland

Figuur 44: Profiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-109 (zie Bijlage 3).

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het terrein zijn in totaal elf boringen gezet. De B01 – B09 vormen een circa zuid-noord georiënteerde raai; B10 en B11 zijn hier respectievelijk westelijk en oostelijk van gezet (Fig. 43 en 44). In B01 en B02 ligt de bouwvoor (scherp begrensd) direct op de natuurlijke ondergrond. In B06 en B10 bevat de bouwvoor enkele fragmentjes terpaardewerk. In B03, B04 en B06 wordt de bouwvoor door een dunne archeologische laag van de natuurlijke ondergrond gescheiden. In B05 en B08, waar deze laag ook aanwezig is, ligt deze op de vullingen van sporen. De archeologische laag bevat slechts een zeer geringe hoeveelheid verbrande klei en houtskool. Over het algemeen is de laag vrij homogeen en mist in ieder geval een duidelijke gelaagdheid. In B07 werd, evenals in B05, de vulling van een spoor aangeboord. De archeologische laag die deze vulling in B05 afdekt, ontbreekt hier echter. In B09 en B10 rust de bouwvoor op een respectievelijk vrij homogene en sterk verrommelde laag, die zeer scherp begrensd overgaat naar de natuurlijke ondergrond. In B11 daarentegen ontbreekt deze laag geheel en bevindt de natuurlijke ondergrond zich direct onder de bouwvoor. De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sterk gelaagd sediment dat tussen 1,10 en 1,50 m –NAP overgaat in het (wad)zand. De top van het gelaagde sediment (klei om zandlenzen) bevindt zich rond 0,00 m NAP.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming bevat het terrein zeer waarschijnlijk geen doorlopende ongestoorde cultuurlaag (meer). De structuur van de enige aangetoonde archeologische laag geeft aan dat het onderzochte terrein aan oppervlaktebewerking onderhevig is geweest. De stratigrafische opbouw van de lagen is hierbij vrijwel geheel verloren gegaan. De vullingen van de aangetroffen sporen geven aan dat het terrein plaatselijk nog waardevolle informatie kan bevatten. Deze wordt echter niet direct bedreigd door normaal agrarisch gebruik van het perceel. In B10 is zeer waarschijnlijk een voormalige sloot aangeboord, die op deze plaats nog door de KAF (vergelijk Fig. 42) wordt aangegeven.

3.6.5 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

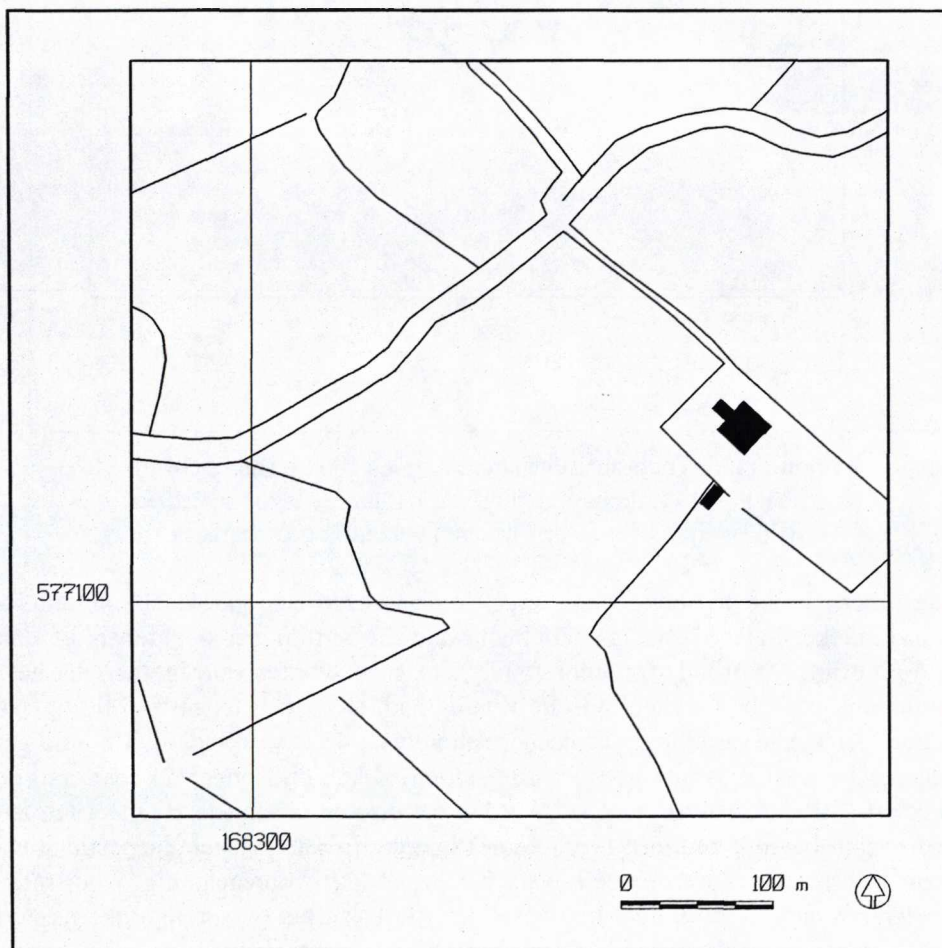
3.6.6 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein staat echter niet op de plankaart aangegeven. Ook in het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) is het terrein niet op de plankaart gezet. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** ten aanzien van het onderhavige terrein kan geconcludeerd worden dat het terrein terecht niet op de plankaart van het nieuwe Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) is gezet, omdat de archeologische waarde te gering is. Wel wordt geadviseerd in geval van onomkeerbare ingrepen rekening gehouden dient te worden met de archeologische waarden.

3.7 CATALOGUSNUMMER: 7 (5G-F)

3.7.1 Algemeen

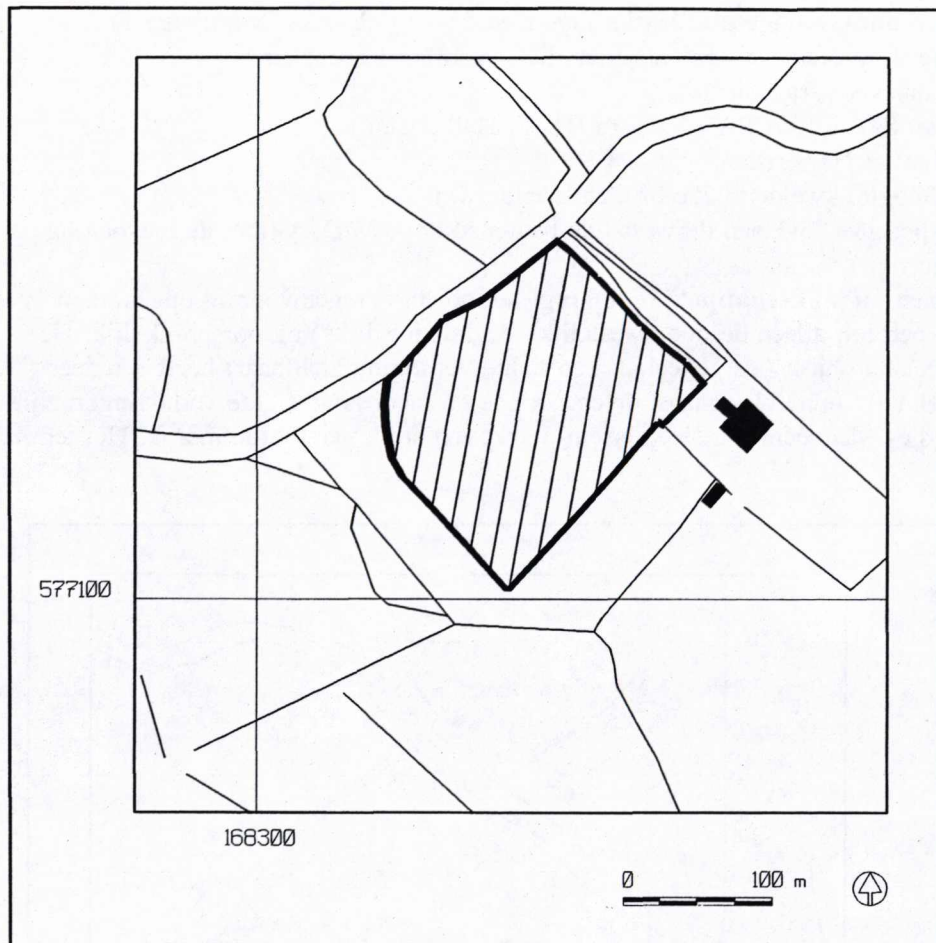
1. **Objectnummer:** 5G-F
2. **Huidige status:** 5G-F is geen AMF-terrein (vergelijk Fig. 45 met Fig. 46). Het object is evenmin aangewezen als bodembeschermingsgebied of milieubeschermingsgebied. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.7.6 (zie ook § 3.7.5).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 168.479/577.214
5. **Figuren in onderhavige publicatie:** Fig. 1 en 45-49 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker
7. **Plaats:** Franeker (Frjentsjer)
8. **Toponiem:** Salvert (GHPA), Salwerd (HAF, Halbertsma)
9. **Concordantie:** Halbertsma
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte of toch kwelderwal
11. **Bodemtype:** gMn25C, aan de westzijde begrensd door Mn25A (met de toevoeging 'afgegraven')
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** het object is tegenwoordig opgenomen in een groter perceel, alleen de noordwestelijke begrenzing lijkt nog oorspronkelijk. Het onderzochte object (als geheel als een lichte verhoging zichtbaar) heeft een zeer onregelmatig oppervlak: naast diverse ronde en meer langgerekte verhogingen zijn er enige depressies waarneembaar. Het terrein maakt een sterk verstoorde indruk. Het terrein ligt

Figuur 45: Topografische situatie (opname 1979) op en rond terrein 5G-F.

direct aan de landschappelijk fraaie oude weg tussen Franeker en Zweins. Tegen de oostelijke punt van het terrein bevindt zich een boerderijplaats. Het object bevindt zich waarschijnlijk op de zuidelijke flank van een licht verhoogde, zuidwest-noordoost georiënteerde rug die ter plaatse of direct westelijk van het object in noordwestelijke richting afbuigt

13. **NAP-hoogte:** circa 0,70 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland (1979/81), akkerland (1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp)
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 46

Figuur 46: Topografische situatie op en rond terrein 5G-F (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Op grond van archiefonderzoek mag worden aangenomen dat het terrein oorspronkelijk een hoge archeologische waarde had. De terp is tegenwoordig opgenomen in een groter perceel, waardoor de landschappelijke waarde is verminderd. De huidige archeologische waarde is niet goed vast te stellen, al kan ondermeer op basis van de bodemkaart (Stiboka, 1976) vermoed worden dat de terp is aangetast. Direct ten zuidoosten van het terrein bevindt zich een (verhoogde) boerderijplaats. Visuele inspectie doet eveneens een aantasting vermoeden, want het oppervlak is onregelmatig. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het westelijke helft van het oorspronkelijke terpterrein (zoals weergegeven op de bodemkaart) geheel vergraven of afgegraven is. Tijdens recente egalisatiewerkzaamheden lijkt materiaal van het oostelijke deel gebruikt te zijn om het

westelijke deel op te hogen. Hoewel op de oostelijke helft nog delen van het oorspronkelijke terpaardepakket aanwezig blijken te zijn, moet worden aangenomen dat ook hier het grootste deel van de terplagen verdwenen is. Alleen de oostelijke, zuidelijke en waarschijnlijk een deel van de noordelijke flank bevatten nog ongestoorde cultuurlagen. Met andere woorden: de oostelijke helft van de terp is afgetopt. Er zijn aanwijzingen voor een overslibbingsfase. Tevens bevinden zich in de ondergrond van het terrein nog goed geconserveerde vullingen van sporen die diep in de natuurlijke ondergrond zijn ingegraven. Het meest zuidoostelijke deel van het huidige perceel is archeologisch niet interessant. Mogelijk betreft het een perceel dat al lange tijd als akker in gebruik is. Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

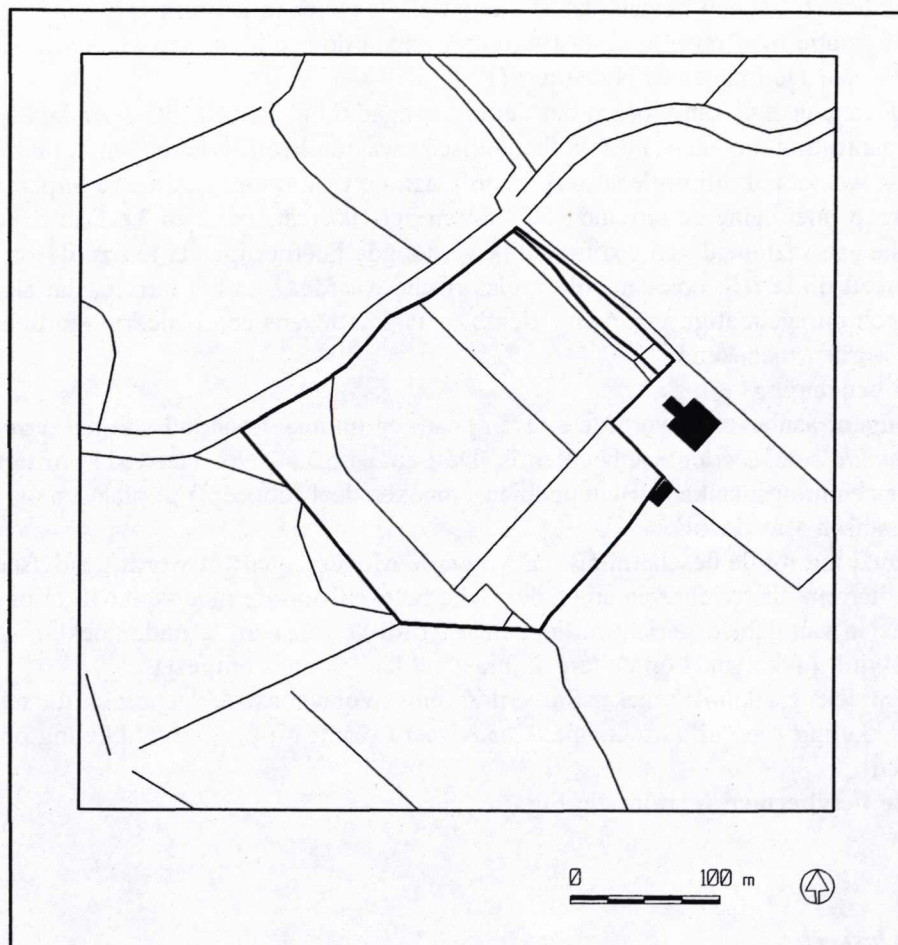
19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als terrein 5G-F ondanks de recente aantasting nog steeds een archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name de terreinen 5G-104 en 5G-105 (cat.nrs. 2 en 3). Dankzij de mogelijke aanwezigheid van een mogelijk verhoogde boerderijplaats ten zuidoosten van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Aan het terrein, dat als een lichte doch onregelmatige verhoging zichtbaar is, kan tevens een beperkte landschappelijke waarde worden toegekend.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 160-161) om terrein 5G-F op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'.
Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het vergrote terrein als terrein van archeologische betekenis op de nieuwe AMF te plaatsen. Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (akkerland) op de terp in grasland kan worden omgezet.
De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-F te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 46
23. **Literatuur:** –

3.7.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 3 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 3 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het extra terrein ligt direct zuidelijk van de oude landschappelijk fraaie weg tussen Zweins en Franeker. De bereikbaarheid is daarmee goed. Er is een lichte verhoging waarneembaar, waarvan het oppervlak echter een sterk onregelmatig karakter heeft. Er zijn diverse depressies en verhogingen waarneembaar. Het terrein lijkt onlangs geëgaliseerd.
Foto: er is geen foto genomen.
11. **Vondsten:** aan het oppervlak bevindt zich een ruime hoeveelheid aardewerk, dat voor een groot deel uit vrij grote fragmenten bestaat. Over het algemeen heeft het materiaal verse breuken.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming is geen eenduidige uitspraak te doen over de huidige waarde van het terrein. Gezien de onregelmatige oppervlaktestructuur en de aanwezigheid van een ruime hoeveelheid vers gebroken vondstmateriaal aan de oppervlakte, hebben er onlangs uitgebreide en diepgaande werkzaamheden op het perceel plaatsgevonden.

Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en op grond van deze gegevens te besluiten eventueel nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

Figuur 47: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-F.

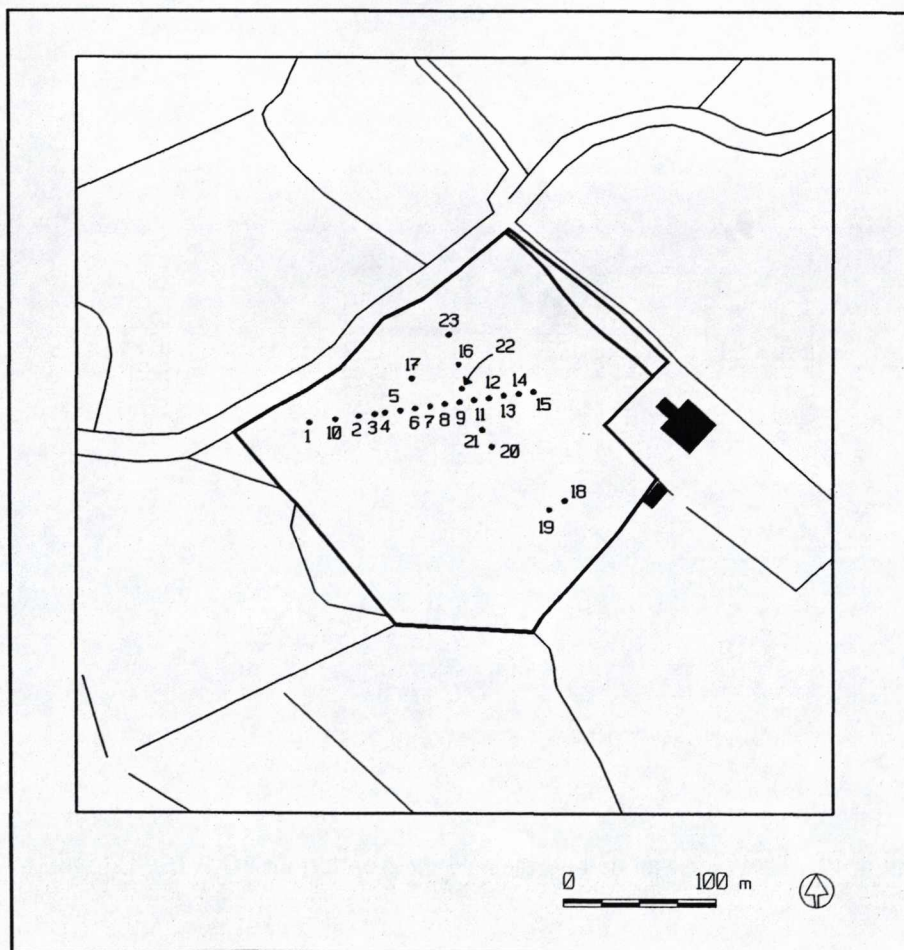
3.7.3 *Archiefonderzoek*

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 3 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 3 november 1994
9. **Grondgebruik:** grasland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het terrein ligt in een gebogen lint van terpen, dat meer noordoostelijk begint en zijn vervolg heeft in noordwestelijke richting. De bodemkaart (Stiboka, 1976) geeft op deze lokatie geen oude bewoningsplaats (terp) aan. Het oostelijke deel van het perceel bestaat uit een knippige, kalkarme poldervaaggrond (zwarte zavel), het westelijke deel uit een kalkrijke poldervaaggrond (zwarte zavel). Dit

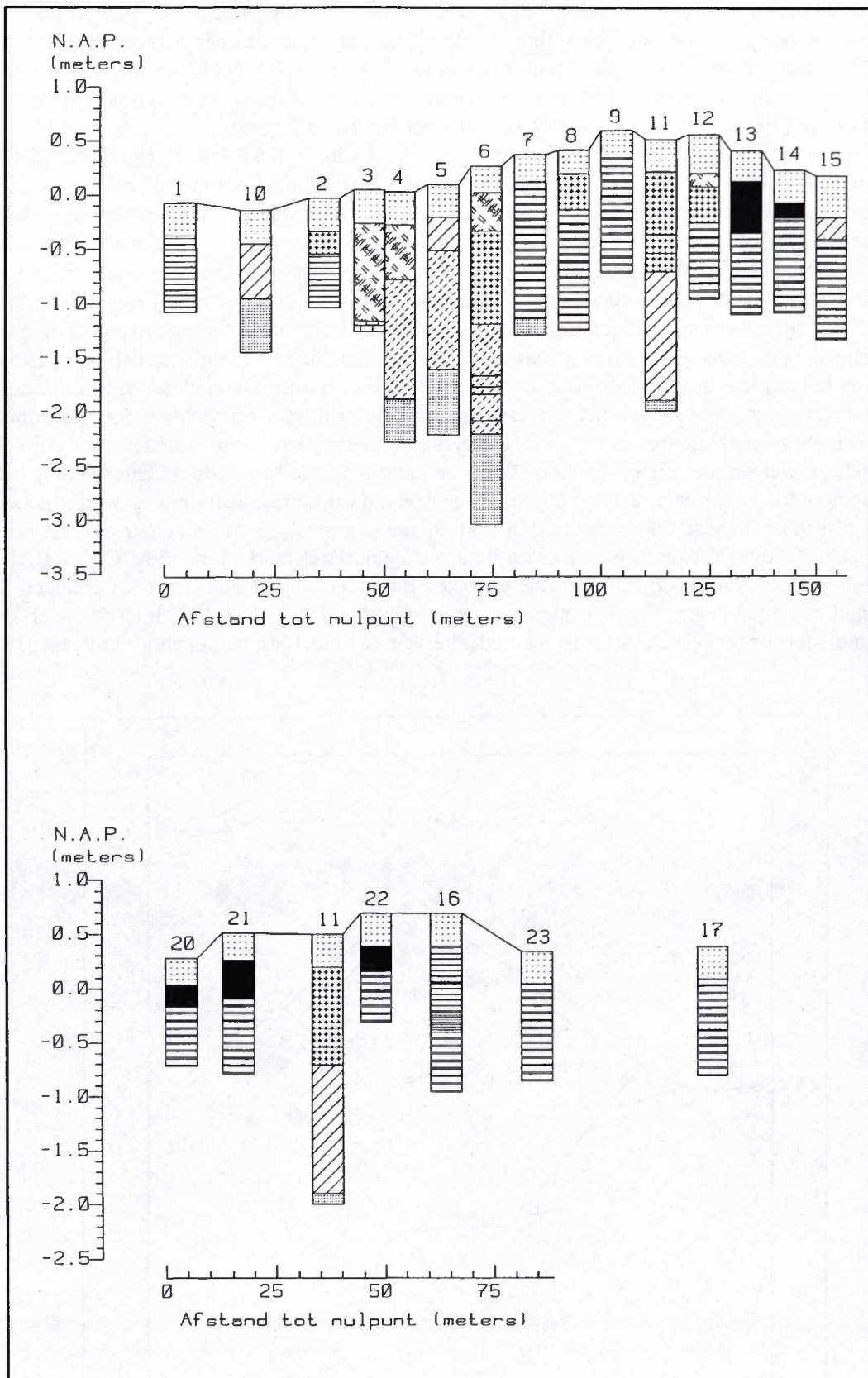

laatste deel draagt de toevoeging "afgegraven". Eekhoff geeft daarentegen binnen het huidige perceel een duidelijke verhoging (terp) aan, die door een perceelsgrens in een noordoost- en een zuidwestdeel wordt verdeeld. Ook de GHPA geeft een duidelijke terp aan, die zich echter iets verder in noordoostelijke richting lijkt voort te zetten. Op de TMK, de HAF (1928) en de GPA (1979/82) ontbreekt iedere verhoging.

Binnen het huidige perceel bevonden zich op grond van de KAF (1827) een zestal (delen van) percelen (Fig. 47). Het eigenlijke terpterrein bestond uit twee min of meer rechthoekige percelen, waarvan het zuidwestelijke aan de noordwestzijde enigszins afgerond was. In de meest noordwestelijke hoek van het perceel ten noordwesten van het terpterrein wordt een dobbe aangegeven op het kleine perceel ten zuidwesten van de terp een molen. Zowel de lokatie van de molen als de dobbe vallen buiten het huidige perceel. Tegen de zuidoostelijke zijde van het terpterrein bevindt zich een boerderijplaats, die tegenwoordig nog aanwezig is. Vooral de zuidelijke en westelijke begrenzingen van het perceel zuidwestelijk van het terpterrein vallen op door hun fraai gebogen verloop. De zuidoostzijde van het perceel ten zuidoosten van het terpterrein werd begrensd door een brede sloot, die uitmondde in de toenmalige trekvaart van Franeker naar Leeuwarden. Deze situatie komt vrijwel geheel overeen met die op Eekhoff. Op deze kaart loopt de brede sloot echter verder langs de noordoostflank van de terp, om vervolgens aan de overzijde van de weg verder door te lopen in noordwestelijke richting. Hij lijkt zo aan te sluiten op de Salverder opvaart (zie Eekhoff), die westwaarts eveneens op de al genoemde trekvaart uitmondde. Op de HAF is een gedeelte van de opdeling aan de wegzijde inmiddels verdwenen. De fraai gebogen zuidwestelijke begrenzing is echter nog intact. Op de GPA is de gehele interne opdeling inmiddels opgeheven. Tevens is een gedeelte van de zuidelijke begrenzing verdwenen.

Figuur 48: Topografische situatie op terrein 5G-F en de plaats van de boringen.

Figuur 49: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op terrein 5G-F (zie Bijlage 3).

Op de FF (1989) is deze zuidelijke begrenzing echter weer hersteld. Daarnaast is de gebogen zuidwestelijke begrenzing vervangen door een rechte perceelsgrens, zodat een vrijwel rechthoekig perceel is ontstaan.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een terpterrein dat in zijn oorspronkelijke vorm een hoge archeologische, cultuurlandschappelijke en -historische waarde had. Het terpterrein ligt binnen een lint van terpen waarvan de bewoning vermoedelijk al voor het begin van de jaartelling een aanvang nam. De drastische veranderingen in de perceelsstructuur hebben de waarden echter sterk in betekenis doen afnemen. De huidige archeologische waarde van het terrein is op grond van deze waarneming niet goed te bepalen. De bodemkaart (Stiboka, 1976) lijkt echter aan te geven dat het westelijke deel van het terpterrein aan afgraving ten prooi is gevallen. In hoeverre dit en het oostelijke deel tegenwoordig nog waarde bezitten, zal veldwerk ter plaatse moeten bepalen.

3.7.4 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 7 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 16 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het terrein zijn in totaal 23 boringen gezet (Fig. 48). B01–B16 en B20–B23 vormen twee elkaar kruisende raaien. Daarnaast zijn er enkele losse boringen (B17–B19) gezet op het zuidoostdeel en noordwestelijk van raai 1. Het eerste deel van raai 1 (Fig. 49) heeft een sterk verrommeld karakter (met name B10 en B03–B06). Onder de bouwvoor bevindt zich in deze boringen een deels sterk verrommelde, deels met baksteenpuin vermengde laag, die in B03 op ondoordringbaar puin rust. In B01 ligt de bouwvoor direct (scherp begrensd) op de ongestoorde, natuurlijke ondergrond. In B04–B06 werden zeer waarschijnlijk de vullingen van diep in de ondergrond ingegraven sporen aangeboord. De vullingen kennen een fraaie opbouw en bevatten divers vondstmateriaal (verbrande klei, aardewerk en houtskool). Ook organisch materiaal lijkt goed geconserveerd te zijn. Het tweede deel van de raai heeft een 'rustiger' voorkomen. In B07 en B09 ligt (net als in B01) de bouwvoor direct en scherp begrensd op de natuurlijke ondergrond. In B12–B14 bevindt zich een deels vrij homogeen (B12), deels fraai (B13 en B14) opgebouwd cultuurpakket, dat vooral in B13 rijk aan vondstmateriaal is. In B11 werd onder een geband/gelaagd zavelig pakket een verrommelde humeuze laag aangeboord die scherp begrensd overgaat naar het onderliggende zand. Het cultuurpakket dat in raai 1 werd aangetroffen, kon vervolgd worden in de boringen B20–B22 van raai 2 (Fig. 49). In het noordwestelijke deel van deze raai ontbreekt dit pakket echter. In B23 ligt de bouwvoor scherp begrensd op de natuurlijke ondergrond. Opvallend is een dun, met houtskool en verbrande klei gemengd laagje dat door een vondstloze, gelaagde zavel wordt afgedekt (B16). Het beeld in B17 komt sterk overeen met dat in B23. In B18 en B19 tenslotte zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat zich hier terplagen/bewoningslagen hebben bevonden. In deze boringen werd direct onder de bouwvoor de natuurlijke ondergrond aangetroffen.

11. **Vondsten:**

- B06-01: wandfragment handgevormd aardewerk, gepolijst terpaardewerk;
- B08-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming kan gesteld worden dat het westelijke deel van het terrein, zoals de bodemkaart (Stiboka, 1976) aangeeft, geheel ver-/afgegraven is. Tijdens recente egalisatiewerkzaamheden lijkt materiaal van het oostelijke

deel gebruikt te zijn om het westelijke deel op te hogen. Niettemin lijken in oostelijke richting (voorbij B07) nog delen van het oorspronkelijke terpaardepakket aanwezig te zijn. Gezien de hoogteligging van de natuurlijke sedimenten in deze boring en in B09 kan verondersteld worden dat ook hier het grootste deel van de cultuurlagen verdwenen is. Alleen de oostelijke en zuidelijke flank en waarschijnlijk een deel van de noordelijke bevatten nog ongestoorde cultuurlagen. In B11 lijkt de vulling van een voormalige perceelsgrens aangeboord. Dit correspondeert echter niet met het (bekende) historische kaartmateriaal. Interessant is de opbouw van B16, die mogelijk op een overslibbingsfase duidt. Tevens bevinden zich in de ondergrond van het terrein nog goed geconserveerde vullingen van sporen die diep in de natuurlijke ondergrond zijn ingegraven. Samenvattend kan gesteld worden dat het westelijke deel vrijwel geen archeologische waarde meer heeft. Alleen vullingen van diep ingegraven sporen zijn hier nog te verwachten. Het oostelijke deel daarentegen bevat nog een sterk aangetast overblijfsel van de voormalige terp, die hier geheel afgetopt lijkt te zijn. Het meest zuidelijke deel (ter plaatse van B18 en B19) is archeologisch niet interessant. Mogelijk betreft het een perceel dat al lange tijd als akker in gebruik is.

3.7.5 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
 In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
 In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein niet aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'.
 In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
 In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
 Het gebied ligt noch in een relatienotagegebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** in het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden. Tenslotte wordt geadviseerd het terrein als 'facultatief milieubeschermingsgebied' aan te wijzen.

3.7.6 *Planologie B*

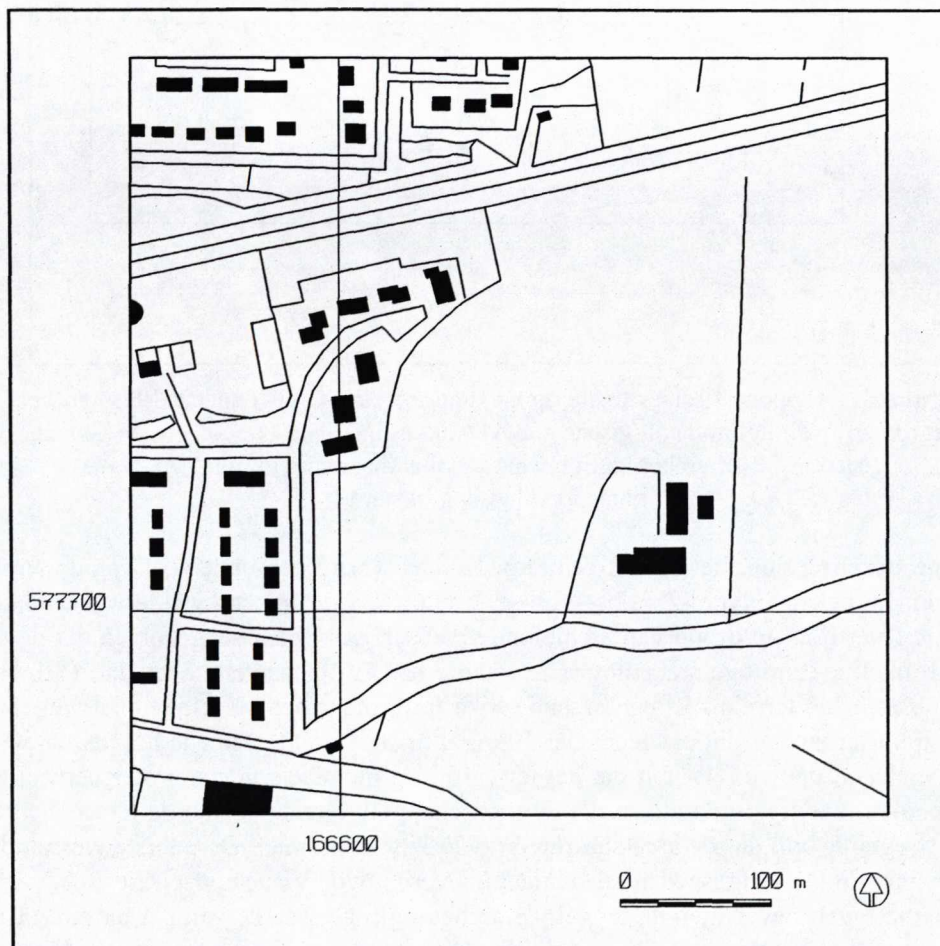
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein staat echter niet op de plankaart aangegeven. In het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol'. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein geniet geen planologische bescherming. In de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein onjuist op de plankaart staat aangegeven. Aanbevolen wordt het terrein in omvang aan te passen en het naast de aanduiding 'cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol' ook de aanduiding 'archeologisch waardevol' te geven. Tevens wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'.

3.8 CATALOGUSNUMMER: 8 (5G-G)

3.8.1 Algemeen

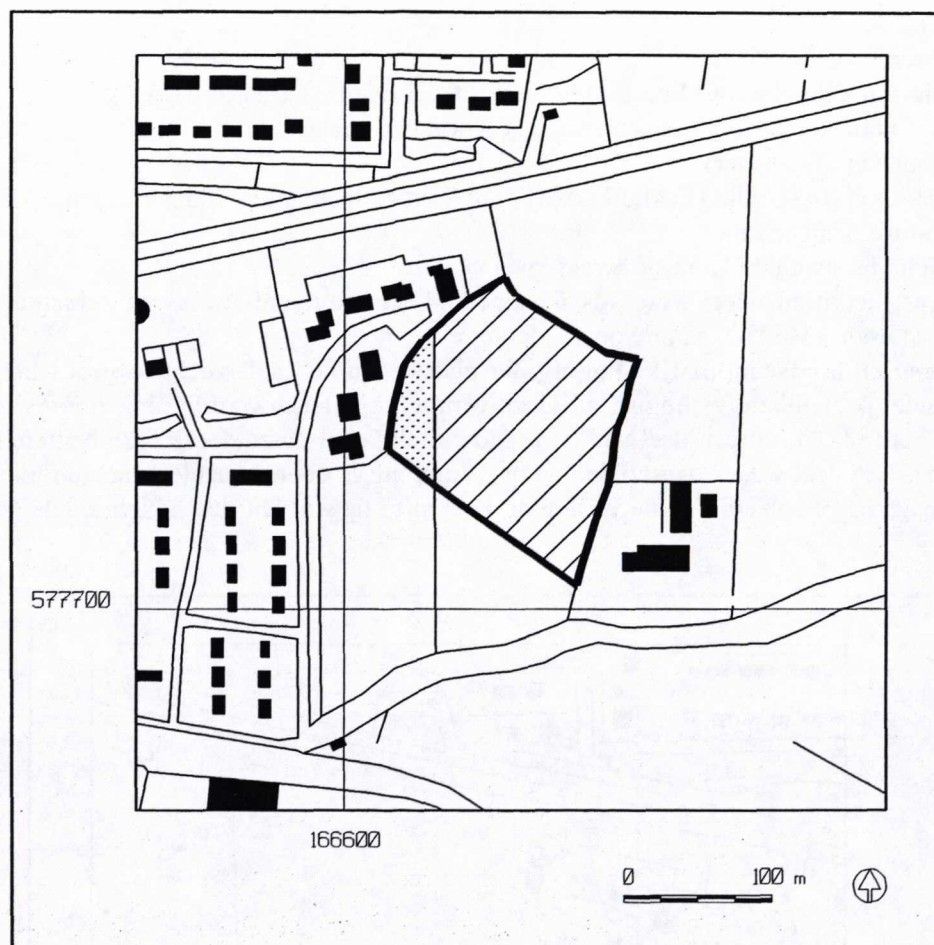
1. **Objectnummer:** 5G-G
2. **Huidige status:** 5G-G is geen AMF-terrein (vergelijk Fig. 50 met Fig. 51). Het object is evenmin aangewezen als bodembeschermingsgebied of milieubeschermingsgebied. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.8.7 (zie ook § 3.8.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 166.769/577.869
5. **Figuren in onderhavige publicatie:** Fig. 1 en 50-56 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker
7. **Plaats:** Franeker (Frjentsjer)
8. **Toponiem:** Oud Sjaerdama (Eekhoff, AMF, GPA en Halbertsma), Oud Sjaerdema (HAF)
9. **Concordantie:** Halbertsma'
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte of kwelderwal
11. **Bodemtype:** het middendeel wordt als T aangeduid, aan de noord-, west- en zuidzijde begrensd door gMn25C, aan de oostzijde door T
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het onderzochte object tekent zich een duidelijk zichtbare verhoging af. Deze verhoging is tegenwoordig opgenomen in een groter perceel. Alleen een deel van de noordwestelijke en de zuidoostelijke begrenzing resteren. Een deel van de westzijde van de verhoging is door de aanleg van een nieuwe perceelsgrens geïsoleerd van de verhoging komen te liggen. Dit deel is inmiddels geheel

Figuur 50: Topografische situatie (opname 1979) op en rond terrein 5G-G.

door nieuwbouw van Franeker overdekt. Het object ligt vrijwel direct ten noorden van de landschappelijk fraaie oude weg tussen Franeker en Zweins. De noordelijke begrenzing van het huidige perceel wordt gevormd door de provinciale weg Harlingen-Leeuwarden

13. **NAP-hoogte:** 1,01 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp)
16. **Datering object:** Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 51

Figuur 51: Topografische situatie op en rond terrein 5G-G (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Op grond van archiefonderzoek mag worden aangenomen dat de terp oorspronkelijk een hoge archeologische waarde had. Volgens de bodemkaart (Stiboka, 1976) vormt het terrein niet een afzonderlijke terp, maar het westelijke deel van een uitgestrekt terpareaal dat eveneens 5G-109 (cat.nr. 6) omvat, alsmede het tussen 5G-109 en 5G-G gelegen gebied. Het feit dat het terpterrein grotendeels in een groter perceel is opgenomen, betekent niet alleen dat de landschappelijke waarde van de terp is verminderd, maar mogelijk ook dat de kwetsbaarheid ervan is toegenomen. De uiterste westrand van de terp is van de kern afgesneden en inmiddels overbouwd. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de mogelijke archeologische waarde van het terrein, alsmede de aantasting aan de westzijde. De nog duidelijk zichtbare verhoging wordt aan de westzijde omgeven door een nieuwe sloot en elders door laagten (ter plaatse van de gedempte

sloten). De uitgevoerde hoogtemetingen hebben geen significante verlaging aangetoond. Door middel van booronderzoek is aangetoond dat het terrein archeologisch waardevolle lagen bevat. De terplagen zijn gering van dikte. Langs de randen van de verhoging zijn zij dun, tamelijk homogeen en vondstarm. In het centrum zijn de lagen iets dikker en rijker aan vondsten. Tevens zijn enkele diep ingegraven spoorvullingen aangeboord. In de vullingen van deze sporen lijkt de organische component goed geconserveerd. De terplagen lijken alleen ter plaatse van de verhoging aanwezig te zijn. Dit duidt erop dat de terp met het dempen van de sloten zijn oorspronkelijk begrenzing heeft verloren. Naast het verlies aan landschappelijke en mogelijk archeologisch waarde maakt deze ingreep het terrein tevens zeer gevoelig voor ingrepen aan het perceelsoppervlak. Op grond van de boringen kan gesteld worden dat deze aantasting reeds heeft plaatsgevonden.

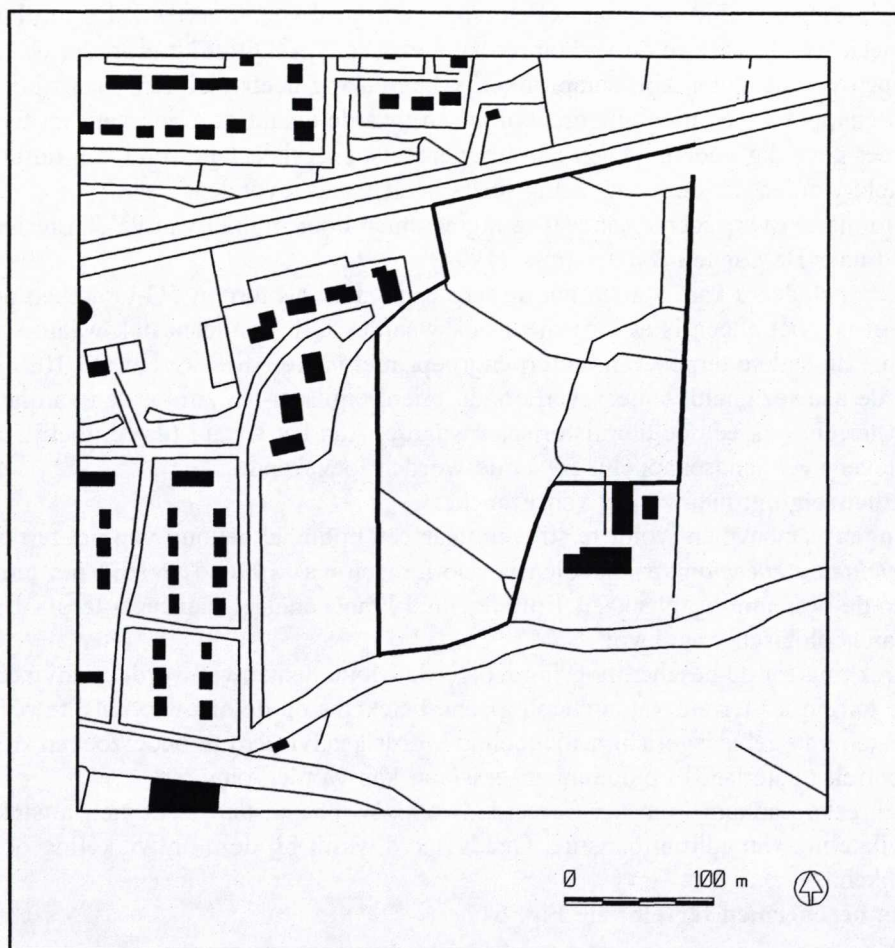
Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als terrein 5G-G archeologisch waardevol is. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name AMF-terrein 5G-109 (cat.nr. 6). Dankzij de aanwezigheid van een verhoogde boerderijplaats ten zuidoosten van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Aan het terrein (dat duidelijk zichtbaar is) kan tevens een landschappelijke waarde worden toegekend.
20. **Specifieke bedreiging:** nieuwbouw van Franeker
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 162-163) om terrein 5G-G op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol'.
Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd het vergrote terrein als terrein van archeologische betekenis op de nieuwe AMF te plaatsen. Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (akkerland) op de terp in grasland kan worden omgezet.
De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5G-G te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 51
23. **Literatuur:** –

3.8.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 28 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 28 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** voorafgaande aan het veldonderzoek is het terrein aan een visuele inspectie onderworpen. Binnen een uitgestrekt perceel is een duidelijke verhoging waarneembaar. Het perceel ligt tussen de weg Zweins-Franeker en de straatweg Leeuwarden-Franeker. De bereikbaarheid is daarmee goed. Het betreft een zacht glooiende verhoging die naar vrijwel alle zijden gelijkmatig afloopt. Alleen de westelijke zijde heeft een wat steiler karakter, mogelijk veroorzaakt door de aanleg van een nieuwe perceelsgrens. Verstoringen aan het huidige oppervlak zijn niet waargenomen.
Foto: er is geen foto genomen.
11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een waardevol terrein, dat echter mogelijk aangetast is door recente veranderingen in de perceelsstructuur. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

Figuur 52: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-G.

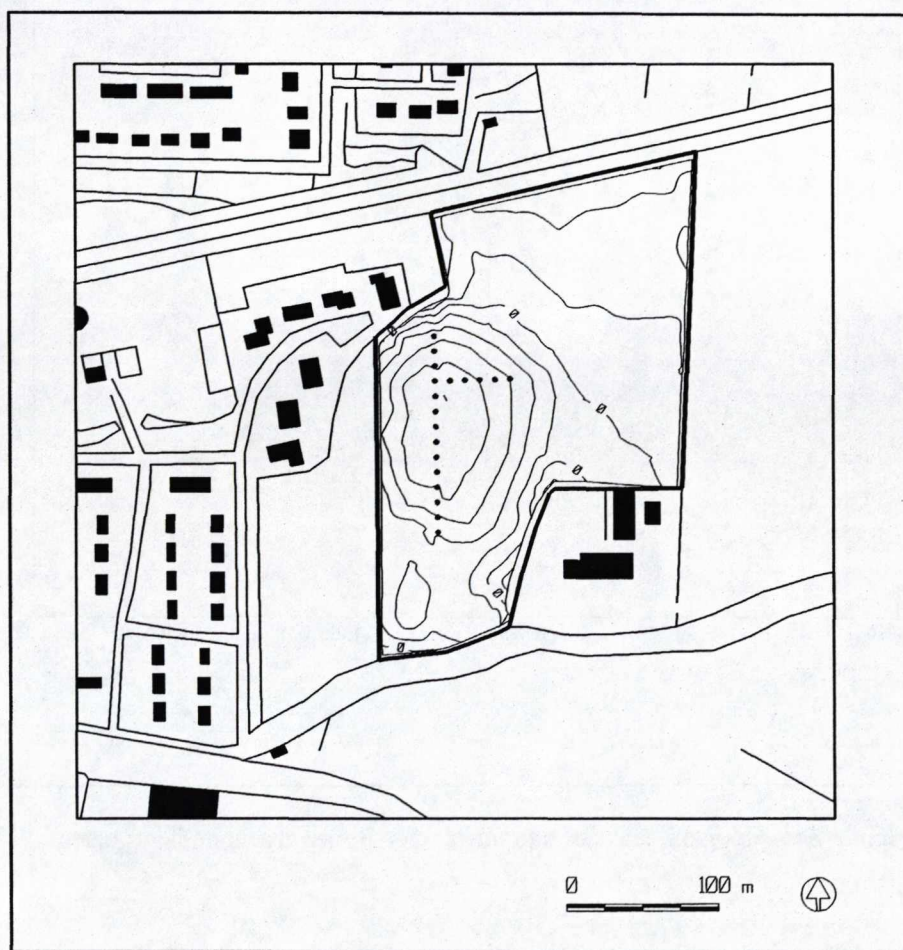
3.8.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 22 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het terrein vormt mogelijk de meest westelijke uitloper van een lint van terpen dat in eerste instantie in zuidoostelijke en vervolgens in noordoostelijke richting zijn vervolg heeft. Op grond van de bodemkaart (Stiboka, 1976) maakt het terrein deel uit van een oude bewoningsplaats (terp) die zich verder in oostelijke richting uitstrekt. Het terpareaal omvat tevens de oostelijk van 5G-G gelegen boerderijplaats en het AMF-terrein 5G-109 (cat.nr. 6). Ook Eekhoff geeft op deze lokatie een terp aan, die echter niet onder maar direct noordelijk van de boerderijplaats doorloopt. Op de overige kaarten ontbreekt iedere verhoging. Op de KAF (1827) bestaat het onderzochte

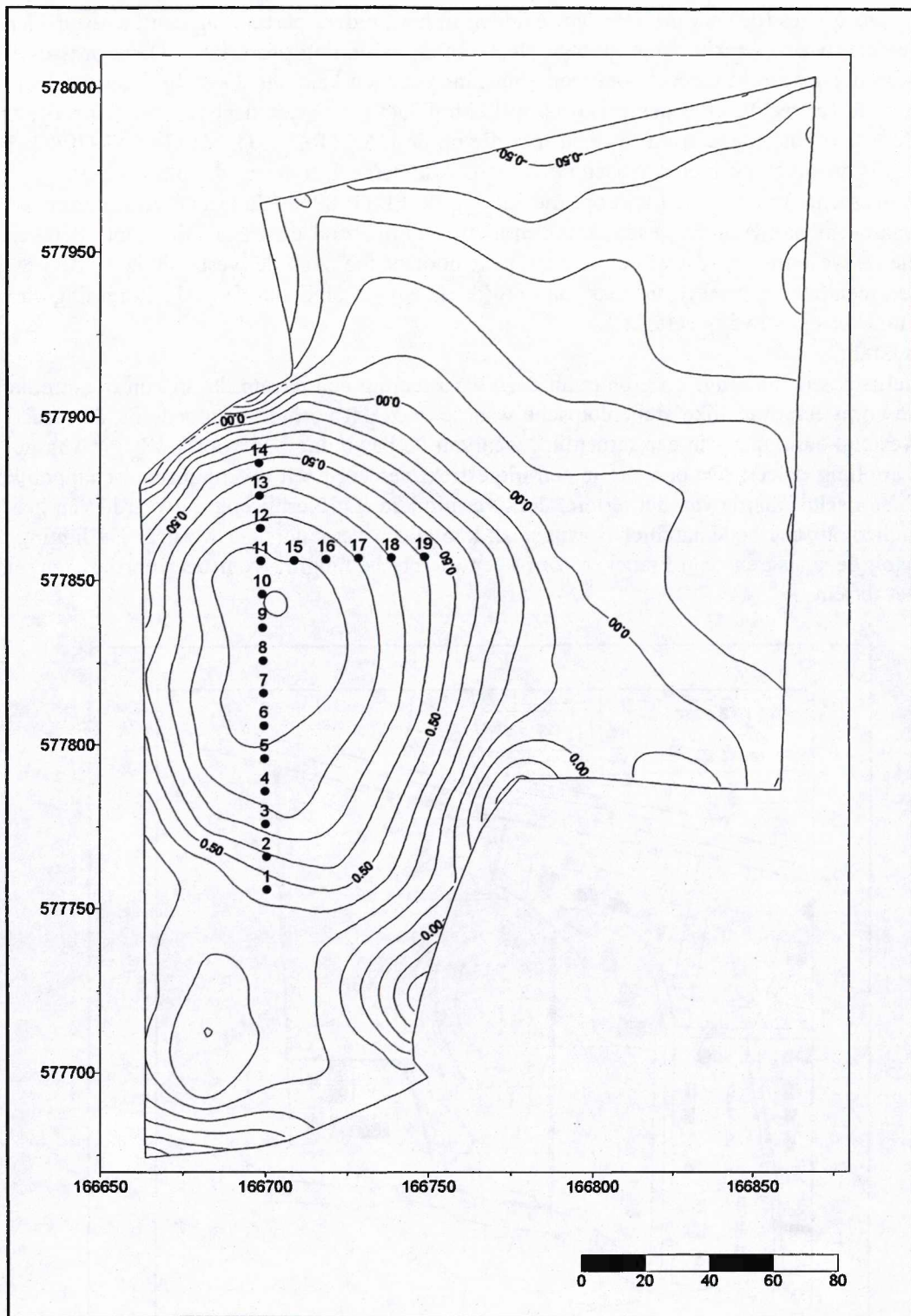
terrein uit zes (delen van) percelen. Midden in het huidige perceel lag een grofweg vierkant perceel, waarop Eekhoff het grootste deel van de verhoging projecteert. De noordwestelijke begrenzing van dit perceel heeft een enigszins gebogen karakter. Oostelijk van dit deel lag een kleiner rechthoekig perceel, waarop Eekhoff het resterende deel van de terp projecteert. Deze perceelssituatie komt overeen met die op de HAF (1929). Op de GPA (1979/82: Fig. 52) is de situatie echter drastisch gewijzigd. Alle perceelsgrenzen, die binnen het onderzochte terrein lagen zijn opgeheven. Op de FF (1989) is de laatste verandering waarneembaar. Aan de westzijde is een nieuwe noord-zuid georiënteerde sloot gegraven, die de westelijke rand van het perceel heeft doorsneden. Aan de westzijde is op deze wijze een rechthoekig perceel ontstaan, dat inmiddels ten gevolge van de stadsuitbreiding van Franeker bebouwd is geraakt.

11. **Vondsten:** –

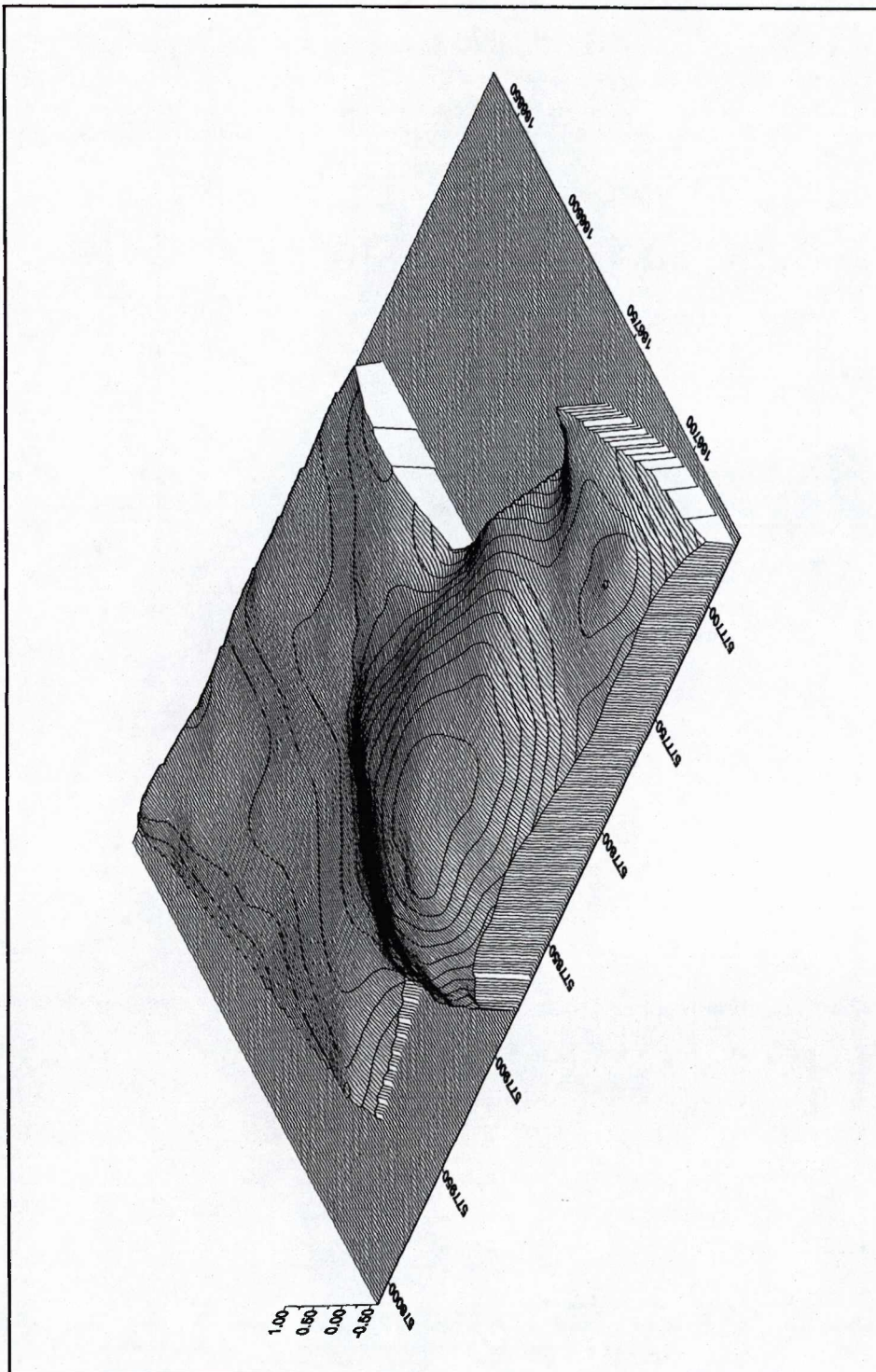
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een terrein dat in zijn oorspronkelijke vorm een duidelijke archeologische waarde had. Het vormde vermoedelijk de meest westelijke uitloper van een terpenlint, waarvan de bewoning van voor het begin van de jaartelling dateert. De opname in een uitgestrekt perceel heeft de cultuurlandschappelijke en -historische waarde van het terrein sterk verminderd. Of hierbij ook de waarde van het archeologische bodemarchief is aangetast, kan alleen verondersteld worden. De ligging nabij de stadsgrens van Franeker vormt een directe bedreiging voor het voortbestaan van het terrein.

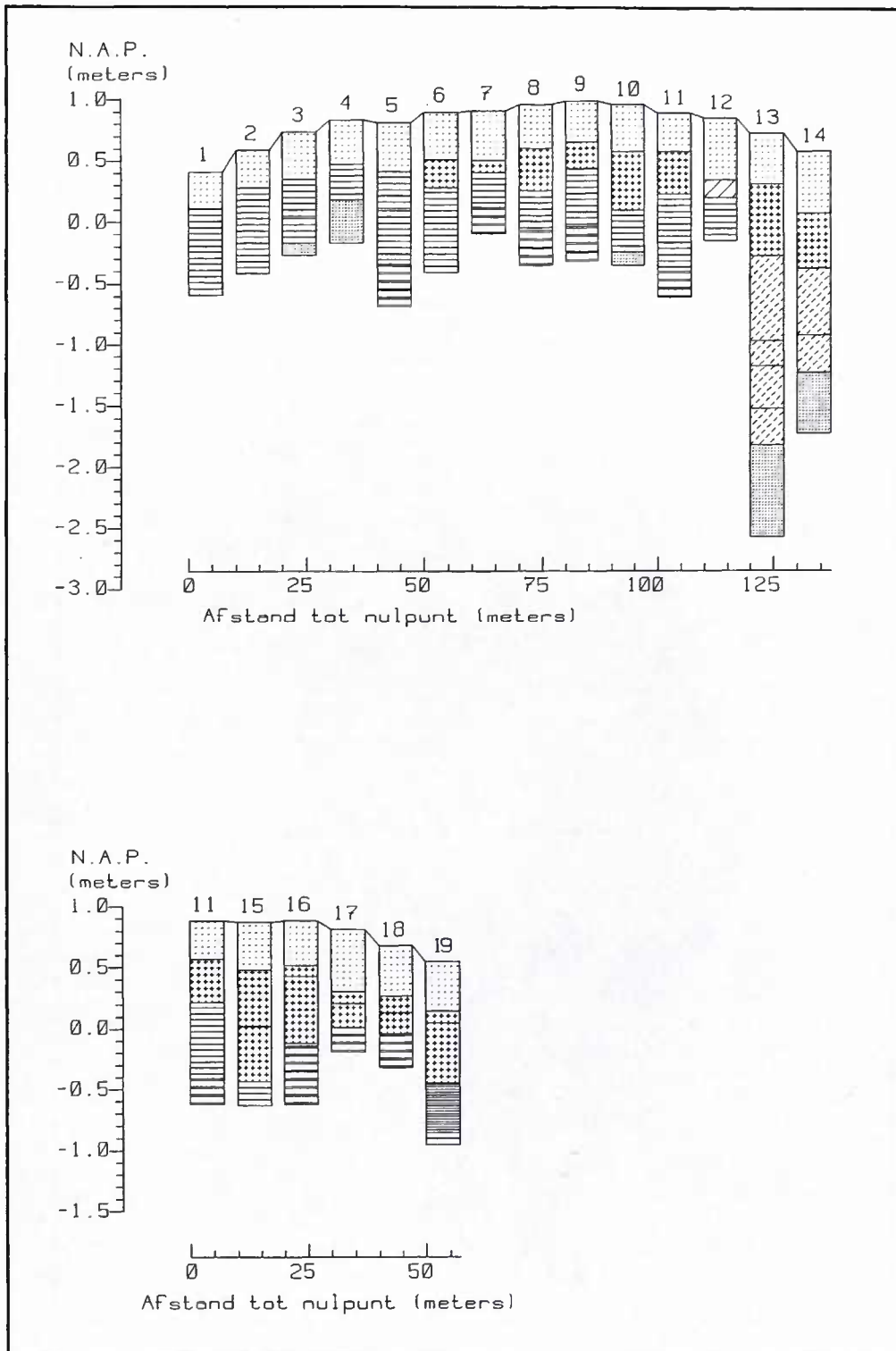
Figuur 53: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van terrein 5G-G en de plaats van de boringen.

Figuur 54: Hoogtelijnenkaart van terrein 5G-G met daarin de boorpunten.

Figuur 55: Drie-dimensionale hoogtekaart van terrein 5G-G, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 56: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op terrein 5G-G (zie Bijlage 3).

3.8.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 28 november 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 30 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het terrein 5G-G ligt tegen de oostzijde van de stad Franeker. Op het perceel is een zeer duidelijke verhoging zichtbaar (Fig. 53, 54 en 55). Deze ligt tegen de westzijde van het perceel. Het hoogste punt dat gemeten is, ligt net boven 1,00 m +NAP. Deze waarde komt overeen met de gegevens van de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa, waarop ook goed te zien is dat de gehele verhoging werd omgeven door sloten. In de huidige situatie is hier geen sprake meer van. Alleen langs de westzijde en gedeeltelijk langs de noordzijde loopt nog een sloot. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de westelijke sloot nieuw is en meer naar het oosten ligt dan de sloot die de verhoging ooit aan de westzijde begrensd. Bij het graven van deze nieuwe sloot is een deel van de terp afgesneden. De hoogtelijnen worden door deze sloot dan ook onderbroken. De rest van de terp heeft nog een mooi afgeronde vorm. De gedempte sloten zijn nog waarneembaar als lichte depressies rond de verhoging.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** terrein 5G-G betreft een mooi afgeronde verhoging, die echter aan de westzijde lijkt te zijn aangesneden. Door het dempen van een groot deel van de omliggende sloten mag aangenomen worden dat de verhoging momenteel bloot staat aan (enige vorm van) aantasting.

3.8.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 28 november 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 30 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het terrein zijn in totaal 19 boringen gezet in twee haaks op elkaar staande raaien (Fig. 53, 54 en 56). B01–B14 vormen raai 1 en B11–B19 raai 2. In het zuidelijke deel van de raai 1 (Fig. 56) ligt de bouwvoor direct op de natuurlijke ondergrond. Deze is door bodemvorming in de top enigszins gekleurd. Vanaf B06 wordt de bouwvoor van de natuurlijke ondergrond gescheiden door een in eerste instantie vrij homogene en vondstloze archeologische laag die zich in noordelijke richting duidelijk verdikt. Met de toenemende dikte neemt ook de hoeveelheid vondstmateriaal toe (enkele fragmenten terpaardewerk, houtskool, verbrande klei en botfragmenten). Het pakket kon tot in B14 vervolgd worden. In B12 heeft de bouwvoor een afwijkende dikte en dekt een verrommelde laag af. De bouwvoor zelf bevat ietwat verbrande klei, houtskool en terpaardewerk. In B13 en B14 zijn de vullingen van diep ingegraven sporen aangeboord. Vooral de vulling van B14 valt op door het humeuze karakter. De aanwezigheid van deze spoorvullingen zal een verklaring zijn voor de afwijkende dikte van de archeologische laag hier direct boven. Ook in oostelijke richting kon de archeologische laag aangetoond worden

(raai 2: Fig. 56). In B17–B19 bestaat deze laag uit een meer homogene top en een ietwat gevlekt, vaag gelaagd pakket hieronder. In B15 is mogelijk tevens de vulling van een spoor aangeboord.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit zand, waarop sterk gelaagde sedimenten rusten (gelaagde klei of zavel of een sediment bestaande uit een afwisseling van kleiige en zandige lenzen). De top van het natuurlijke sediment bevindt zich rond 0,50 m +NAP. Aangezien het onderliggende zand slechts op drie plaatsen is aangeboord en de ligging van het zand op deze lokaties sterk varieert, kan geen eenduidige uitspraak over de diepteligging gedaan worden.

11. Vondsten:

B13-01: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.

- 12. Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming bevat het terrein nog waardevolle archeologische lagen. Deze hebben een beperkte dikte en lijken zich hoofdzakelijk te bevinden ter plaatse van de verhoging. Gesteld kan dan ook worden dat door het opheffen van de perceelsgrenzen de oorspronkelijke begrenzing van de terp is verdwenen. Naast het verlies aan landschappelijke en mogelijk archeologisch waarde maakt deze ingreep het terrein tevens zeer gevoelig voor ingrepen aan het perceelsoppervlak. Uit raai 2 blijkt dat delen van de archeologische laag inderdaad al aan aantasting onderhevig zijn (ploegen en of egalisatie). Daarnaast zijn (afgedekt door de cultuurlaag) tevens enkele diep ingegraven spoorvullingen aangeboord. In de vullingen van deze sporen lijkt de organische component goed geconserveerd aanwezig te zijn.

3.8.6 *Planologie A*

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied ‘landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij’. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein niet aangewezen als ‘facultatief milieubeschermingsgebied’.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het ‘noordelijke complex van poldersystemen’. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie ‘landbouw met plaatselijk natuurwaarden’. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning

nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.

Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden. Tenslotte wordt geadviseerd het terrein als ‘facultatief milieubeschermingsgebied’ aan te wijzen.

3.8.7 Planologie B

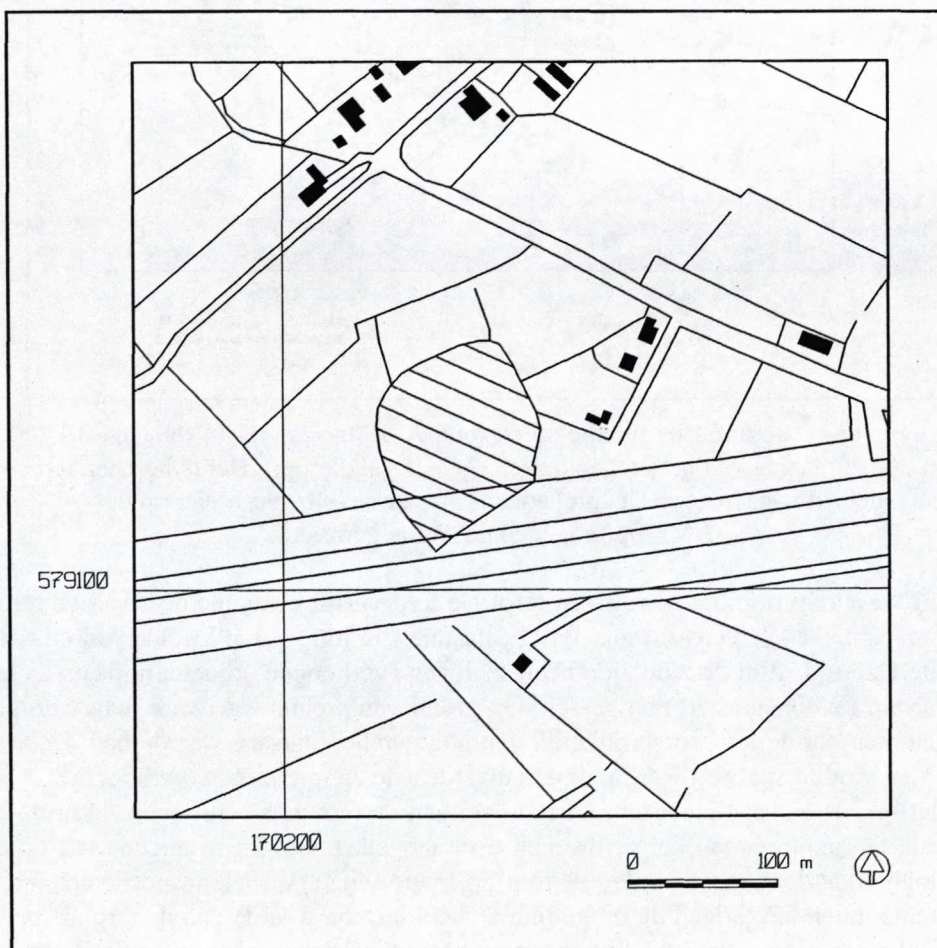
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan voor het Buitengebied van de gemeente Franekeradeel uit 1968. Het terrein staat echter niet op de plankaart aangegeven. In het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming ‘agrarisch gebied’ en tevens de aanduiding ‘cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol’. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein geniet geen planologische bescherming. In de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein onjuist op de plankaart staat aangegeven. Aanbevolen wordt het terrein in omvang aan te passen en het naast de aanduiding ‘cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol’ ook de aanduiding ‘archeologisch waardevol’ te geven. Tevens wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor ‘archeologisch waardevolle’ gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor ‘grondbewerkingen dieper dan 40 cm’.

3.9 CATALOGUSNUMMER: 9 (5H-14)

3.9.1 Algemeen

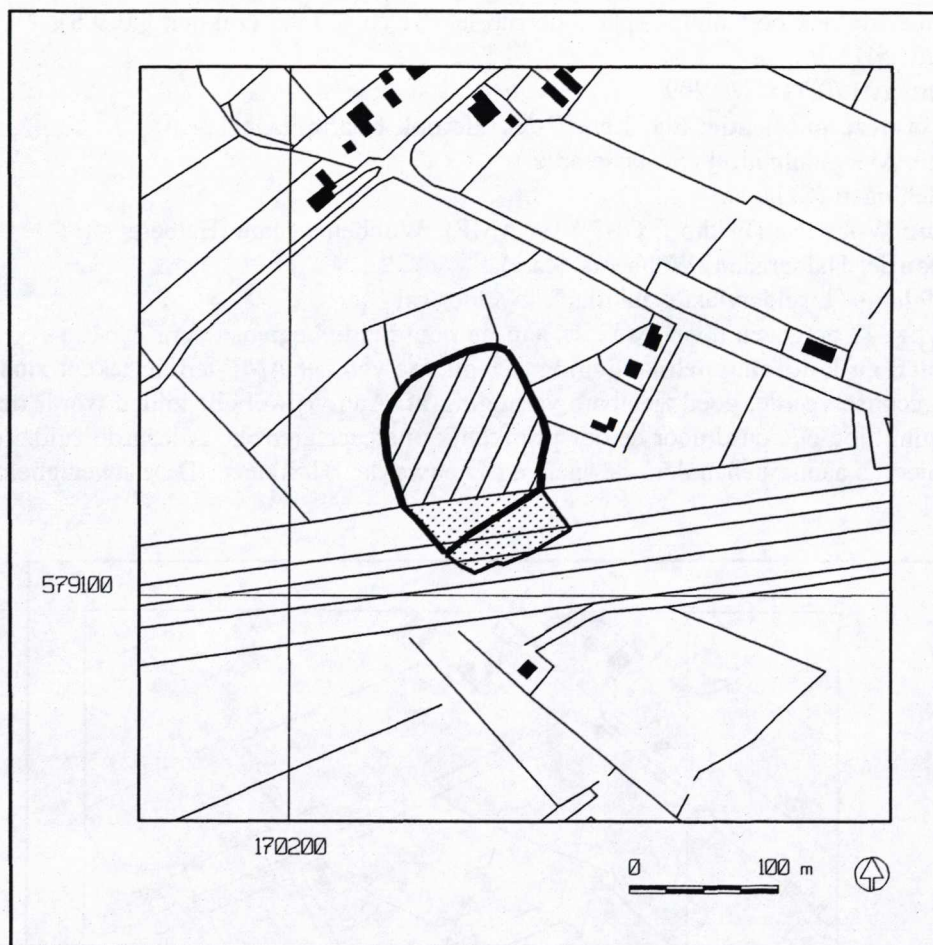
1. **Objectnummer:** 5H-14
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding M-ch. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 57. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.9.7 (zie ook § 3.9.6).
3. **Kaartblad:** 5H
4. **Coördinaten:** 170.315/579.209
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 57-63 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Menaldumadeel (Menameradiel)
7. **Plaats:** Schingen (Skingen)
8. **Toponiem:** Wobbema (Eekhoff, GHPA en AMF), Wobbema State (Halbertsma)
9. **Concordantie:** Halbertsma (Wobbema State)
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, zuidflank kwelderwal
11. **Bodemtype:** T, omgeven door gMn25C, aan de noordzijde begrensd door Mn15a
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een goed geconserveerde, goed zichtbare verhoging af. Aan vrijwel alle zijden wordt de verhoging nog begrensd door de oorspronkelijke perceelsgrenzen. Alleen de zuidzijde van het object is aangesneden door de snelweg Leeuwarden-Harlingen. De aanwezigheid van

Figuur 57: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5H-14 volgens de AMF.

deze weg doet afbreuk aan de landschappelijke waarde van het object. Het object ligt waarschijnlijk op een zuidwest-noordoost georiënteerde rug. In het huidige landschap zijn hiervoor echter geen duidelijke aanwijzingen (meer) waarneembaar

13. **NAP-hoogte:** 0,90 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland (januari 1995)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp)
16. **Datering object:** Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 58

Figuur 58: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5H-14 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.

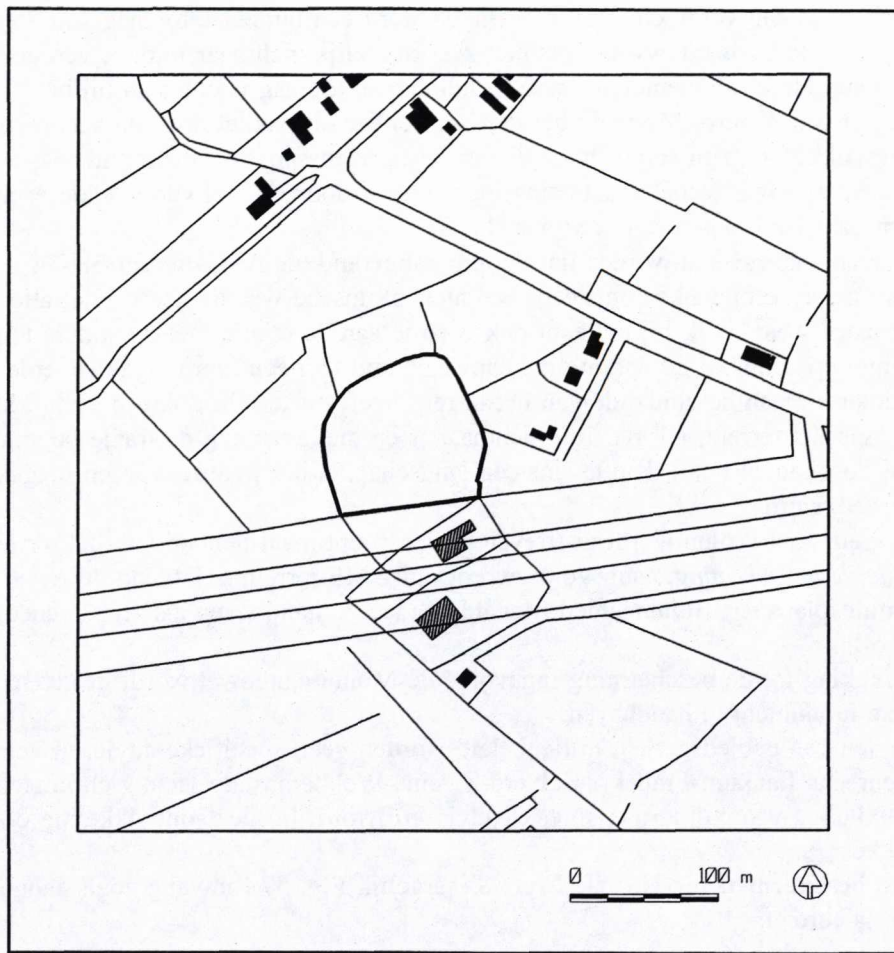
18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate die ligt op een kwelderwal en dateert uit de Late IJzertijd. Aan de zuidzijde heeft zich een (verhoogde?) boerderijplaats en later een stateterrein (Wobbemastate) bevonden. Op grond van archiefonderzoek mag worden aangenomen dat de terp oorspronkelijk een hoge archeologische waarde had. Helaas is bij de aanleg van de snelweg Harlingen-Leeuwarden de aangrenzende (verhoogde) boerderijplaats annex stateterrein en een deel van de terp zelf verdwenen. Daarbij kan de terp ook ten noorden van het verdwenen deel aangetast zijn. De resterende terpsloten zijn van hoge ouderdom en omsluiten de terp op fraaie wijze. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de mogelijke archeologische waarde van de terp alsmede de mogelijke aantasting: de duidelijke en fraai begrensde ophoging is niet alleen aan de zuidzijde aangetast, maar lijkt ook ten noorden van de nieuwe sloot iets aan hoogte te hebben ingeboet. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat de aantasting nog

omvangrijker is dan vermoed: in alle boringen werd een humeuze toplaag van 75 cm aangetroffen. De basis bouwvoor was niet zeer duidelijk zichtbaar in deze verder homogene zavelige laag. Het is aannemelijk dat deze homogene toplaag is ontstaan bij het diepploegen van de terp. Mogelijk bevindt zich onder dit pakket nog een schoon en geband ophogingspakket. Er zijn één of twee dieper ingegraven sporen aangetoond. Voor informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar De Langen & Nierstrasz (1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5H-14 zwaar is aangetast, maar desondanks nog steeds een archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Dankzij de voormalige aanwezigheid van een (verhoogde) boerderijplaats later stateterrein aan de zuidzijde van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Aan het terrein, dat redelijk zichtbaar is en mede dankzij de fraaie begrenzingen een fraai voorkomen heeft, kan tevens een landschappelijke waarde worden toegekend.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen wordt om AMF-terrein 5H-14 op de bestemmingsplankaart Buitengebied Menaldumadeel te handhaven als zijn ‘archeologisch waardevol’.
Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt geadviseerd de status van monument te handhaven.
Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid worden geen specifieke adviezen verstrekt. De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. Geadviseerd wordt bij deze ontwikkeling ook 5H-14 te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 58, vergelijk Fig. 57 (omvang zoals aangegeven op de AMF is correct).

3.9.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 28 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 28 september 1992
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein is direct vanaf de weg als een duidelijke verhoging waarneembaar. De ligging zoals aangegeven op de AMF is correct. Verstoringsen aan het oppervlak zijn niet waargenomen. Op grond van de huidige vorm van de perceelsgrens aan de zuidoostelijke zijde kan verondersteld worden dat bij de aanleg van de snelweg Leeuwarden-Harlingen het terpterrein geschampt of doorsneden is.
Foto: rol 12-3A, naar het noorden.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

Figuur 59: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5H-14.

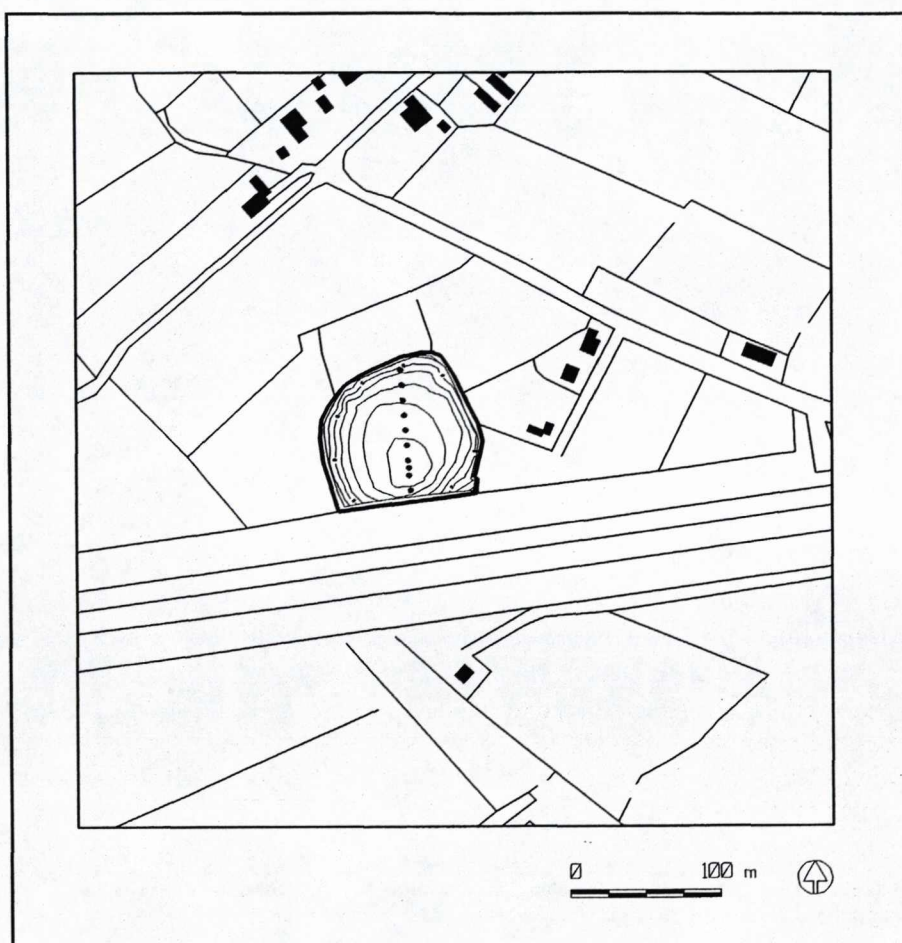
3.9.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 10 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 10 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op de plaats van het AMF-terrein geeft de bodemkaart (Stiboka, 1976) een terp aan, evenals Halbertsma. De overige geraadpleegde kaarten maken geen melding van een verhoging of terp. Het AMF-terrein betreft het gehele oorspronkelijke perceel. Door de aanleg van de rijksweg Harlingen-Leeuwarden is het perceel aan de zuidzijde aangesneden. Het oorspronkelijke perceel was over het geheel genomen rond van vorm. Alleen aan de zuidzijde waren de begrenzingen enigszins gehoekt. De KAF (1823), Eekhoff, de GHPA en de HAF (1929) tonen direct ten zuiden van het AMF-terrein de Wobbema-state (Fig. 59). De GHPA is de enige die de Wobbema-state niet binnen een apart perceel weergeeft. Op een kadastrale uitdraai uit 1977 is op het perceel ten zuiden van de Wobbema-state bebouwing afgebeeld. Of deze bebouwing verband houdt met de voormalige Wobbema-state is niet duidelijk. De vorm van het oorspronkelijke perceel is lange tijd nagenoeg onveranderd gebleven. Van het AMF-terrein is bij de aanleg van de snelweg Harlingen-Leeuwarden begin jaren tachtig aan de zuidelijke

rand aangesneden. Ook de Wobbema-state is onder de snelweg verdwenen. Langs de snelweg is een sloot gegraven die eveneens door de terp is gegaan. Afgaand op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa had het terrein voor de aanleg van de snelweg een hoogte van 1,01 m +NAP. Aan de hand van deze hoogtelijnenkaart wordt duidelijk dat de zuidelijke rand van de oorspronkelijke verhoging inderdaad aangesneden moet zijn.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het gaat om een verhoging die bij de aanleg van de snelweg Harlingen-Leeuwarden aan de zuidkant is aangesneden. De perceelsstructuur is verder onveranderd gebleven. Daarom is aan te nemen dat de terp nog in een goede staat verkeert en dus archeologisch waardevol is. De Wobbema-state, die een historische (toegevoegde) waarde geeft aan de terp, is geheel verdwenen.

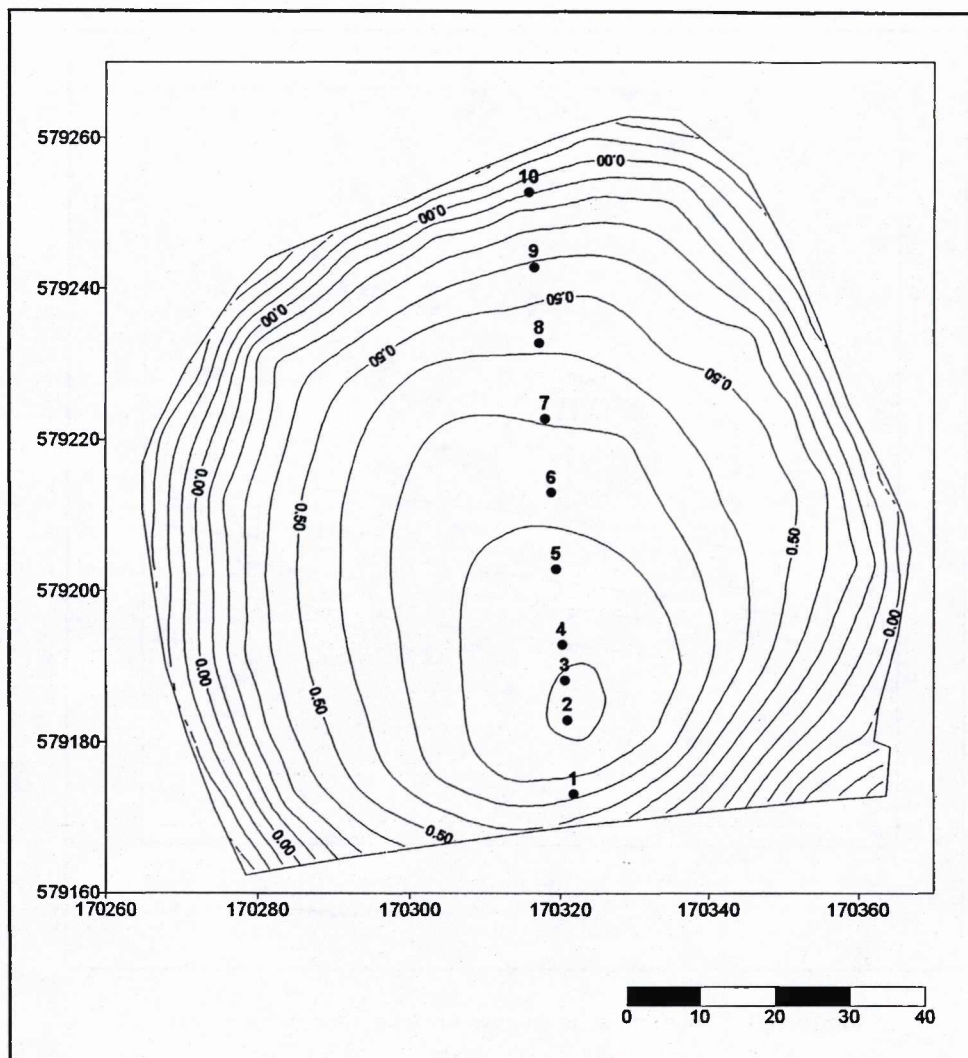

Figuur 60: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5H-14 en de plaats van de boringen.

3.9.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 17 januari 1995
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 26 januari 1995
9. **Grondgebruik:** grasland

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het gehele AMF-terrein is ingemeten (Fig. 60, 61 en 62). Op het terrein is sprake van een duidelijke verhoging, waarvan het hoogste punt (0,90 m +NAP) enigszins excentrisch, op de zuidelijke helft van het perceel ligt. De verhoging zelf is vrijwel rond, met naar het westen, oosten en noorden geleidelijk aflopende hellingen. Alleen aan de zuidzijde worden de hoogtelijnen doorbroken, aangezien zich hier een enigszins steile zijde bevindt. De hoogtekaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970), waarop de autosnelweg Leeuwarden – Harlingen nog ontbreekt, geeft nog een hoogte van 1,01 m +NAP aan. De verhoging heeft tevens een meer rond karakter. De huidige, duidelijke afgeplatte zijde aan de zuidoostelijke zijde is niet zo gepro-
 nonceerd aanwezig. Tevens kan gesteld worden dat de top van het object zich vrijwel op dezelfde lokatie bevindt als tegenwoordig, namelijk in het centrale deel van het toenmalige perceel.

Figuur 61: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5H-14 met daarin de boorpunten.

11. **Vondsten:** –

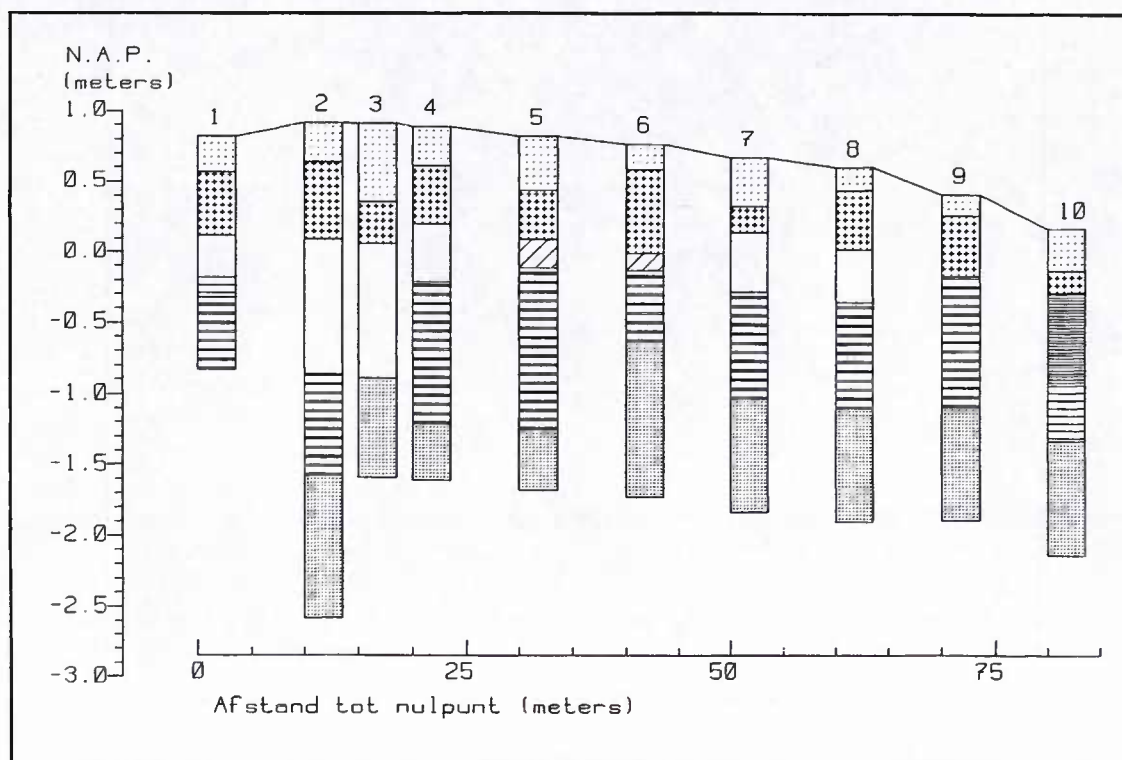
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming bevindt zich ter plaatse van het AMF-terrein een duidelijk begrensde verhoging, die voor het grootste deel een vrij ongeschonden indruk maakt. Op grond van het verloop van de hoogtelijnen kan echter tevens geconstateerd worden dat het terrein bij de aanleg van de snelweg Leeuwarden-Harlingen aan de zuidzijde is aangesneden. Waarschijnlijk is het terrein bij de werkzaamheden die hiermee gepaard gingen al enigszins verlaagd. Met de aanleg van de weg en de perceelswerkzaamheden is niet alleen het eventueel aanwezige archeologische bodem-archief aangetast, maar is tevens de landschappelijke waarde van het terrein verminderd.

3.9.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 17 januari 1995
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 20 januari 1995
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein 5H-14 is één raai van tien boringen over het centrum van de terp (Fig. 63). De ondergrond bestaat uit ongestoord wadzand, waarop een sterk gelaagd pakket van klei afgewisseld met zandlagen ligt. In alle boringen werd een humeuze bovengrond aangetroffen met een gemiddelde dikte van 0,75 m. Deze humeuze bovengrond bestaat uit een zeer homogene zavel. In de meeste boringen was wel een onderbreking te zien binnen dit pakket. Deze onderbreking bestaat uit een dun laagje schone (lichtgrijze) zandinsluitsels. Deze breuklijn binnen het humeuze pakket is waarschijnlijk te interpreteren als de basis van de huidige bouwvoor. Het ligt voor de hand dat de terplagen grotendeels in de bouwvoor opgenomen zijn. Dit blijkt uit de aanwezigheid van scherfjes, verbrande klei, bot en houtskoolfragmenten die in de bovenste 0,75 m werden aangetroffen. Onder het hierboven beschreven pakket werd een rommelig gelaagd pakket aangeboord van zavel om zandlenzen. In de boringen B05 en B06 is dit pakket verrommeld. Gezien de gebandheid van dit pakket is het waarschijnlijk als een ophogingspakket te interpreteren. Deze ophogingslaag heeft een dikte van ongeveer 0,30 m. Een uitzondering hierop vormen de boringen B02 en B03. Omdat het gebande pakket in deze boringen tot ver onder het natuurlijke niveau reikt, zijn hier waarschijnlijk dieper ingegraven sporen aangeboord.
11. **Vondsten:** –

Figuur 63: Profiel van de boorraai op AMF-terrein 5H-14 (zie Bijlage 4).

12. **Conclusie waarneming:** uit de boringen blijkt dat het perceel gediëpploegd is en dat daarom de terplagen zijn gehomogeniseerd tot een humeuze laag van 0,75 m dikte. Onder deze humeuze laag werden in sommige boringen aanwijzingen gevonden voor een nog ongestoorde ophogingslaag. Waarschijnlijk zijn ook de diepere sporen nog ongestoord. Twee van dergelijke sporen werden mogelijk aangetoond.

3.9.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven, ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd/vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien: vermessing, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin- of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden, kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
Het gebied ligt noch in een relatienotagebied, noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.9.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1988 van de gemeente Menaldumadeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarische doeleinden' tevens de aanduidingen 'archeologisch waardevol' en 'landschappelijk waardevol'. De aanduiding 'archeologisch waardevol' houdt in dat er een aanlegvergunning nodig is voor de aanleg van leidingen, het bebossen van gronden, het ontgronden, egaliseren en ophogen van het terrein en het graven, dempen of verleggen van sloten en andere watergangen. Tevens mag er slechts gebouwd worden na overleg met de ROB. Voor de aanduiding 'landschappelijk waardevol' is een aanlegvergunning nodig voor de bovenstaande werkzaamheden, alsmede voor het vellen, rooien of snoeien van houtgewas. Het terrein is een wettelijk beschermd archeologisch monument, maar dat wordt niet in het bestemmingsplan aangegeven. De status van monument betekent dat voor het uitvoeren van schadelijke activiteiten een vergunning via de Monumentenwet vereist is. Bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening is niet van toepassing, omdat het terrein al via de Monumentenwet beschermd is.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** omdat het terrein een wettelijk beschermd monument is, is het van belang om het terrein op de plankaart te zetten, zodat bij raadpleging van de plankaart kan worden vastgesteld dat het terrein de status van monument heeft. Het terrein staat wat betreft omvang onjuist op de plankaart. Aanbevolen het terrein in omvang aan te passen en het de toevoeging 'AM' (archeologisch monument) te geven. Het in het bestemmingsplan opgenomen aanlegvergunningstelsel is voor het onderhavige terrein niet van toepassing. Bij een eventuele vergunningaanvraag treedt de Monumentenwet in werking en zal een vergunning op basis van deze wet verleend moeten worden. Deze vergunning wordt door het rijk verleend (ministerie van OC en W), waarbij in de regel advies gevraagd wordt aan de ROB.

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

4.1 ALGEMEEN

In dit hoofdstuk worden de conclusies en aanbevelingen aangaande de waarde en de bescherming van de negen onderzochte terreinen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate samengevat. Alle negen onderzochte (AMF-)terreinen zijn terpen of terpdelen. AMF-terrein 5G-103 omvat tevens een verhoogde akker. De meeste terreinen of althans de oorspronkelijke, volledige terpen zijn deels ook verhoogde boerderijplaats (5G-103, 5G-106 en 5G-109) of daarmee te associëren (naastgelegen) zoals 5G-105, 5G-F en 5H-14. Eén terrein is ook dorpsgebied (5G-103). Naast drie terreinen (5G-103, 5G-106 en 5H-14) heeft een stins en/of state gestaan. Het onderzoek heeft uitgewezen dat alle onderzochte terreinen archeologisch waardevol zijn, met uitzondering van terrein 5G-109. Voor deze acht waardevolle terreinen wordt aanbevolen te streven naar een optimaal behoud, door alle denkbare vormen van aantasting tot een minimum te beperken of te voorkomen. De waarde van deze acht terreinen is dusdanig hoog, dat aan hun bescherming een hoge prioriteit dient te worden gegeven, zeker wanneer hun kwetsbaarheid wordt verdisconteerd. Om hun grote kwetsbaarheid moeten met name worden genoemd 5G-104, 5G-105, 5G-106, 5G-108, 5G-F en 5G-G. Deze terreinen zijn als akkerland in gebruik en aantoonbaar onderhevig (geweest) aan aantasting. Met name de reeds uitgevoerde dan wel onverhoopte toekomstige schaalvergroting zal grote nadelige gevolgen (kunnen) hebben.

De bescherming van de onderzochte terreinen is thans niet optimaal en behoeft verbetering. Per terrein worden daartoe specifieke aanbevelingen gedaan in de catalogus (Hoofdstuk 3). Maatregelen voor een beter behoud en beheer zouden overigens niet alleen gericht moeten zijn op de afzonderlijke terreinen, maar ook op hun omgeving: de waarde van het geheel is groter dan de som der delen. Zo is elk archeologisch terrein onderdeel van een groter geheel: de terreinen vormen samen de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate. Breder gezien is de archeologie slechts één van de componenten die het gebied vormen. Naast archeologische aspecten bepalen ook (cultuur-)landschappelijke en cultuurhistorische elementen (zoals karakteristieke verkaveling, een enkele verhoogde akker, boerderijplaatsen, voormalige stins- en/of stateterreinen, het dorp Zweins en de stad Franeker) het beeld van de omgeving. Het is daarom belangrijk om bij de ontwikkeling en praktische uitvoering van beleid en bij het geven van voorlichting een integrale aanpak voor te staan. Onderstaande conclusies en aanbevelingen hebben daarom niet alleen betrekking op de afzonderlijke terreinen, maar ook op hun omgeving. Alle onderstreepte begrippen (dat wil zeggen de gecursiveerde kopjes) worden toegelicht in RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

4.2 CONCLUSIES

Karakterisering van de terreinen

Alle negen onderzochte (AMF-)terreinen zijn terpen of terpdelen. AMF-terrein 5G-103 omvat tevens een verhoogde akker. De meeste terreinen of althans de oorspronkelijke, volledige terpen zijn deels ook verhoogde boerderijplaats (5G-103, 5G-106 en 5G-109) of daarmee te associëren (naastgelegen) zoals 5G-105 5G-F en 5H-14. Eén terrein is ook dorpsgebied (5G-103). Naast drie terreinen (5G-103, 5G-106 en 5H-14) heeft een stins en/of state gestaan.

Datering van de terreinen

De terpen dateren uit de Late IJzertijd.

Kader 1: omvang van de archeologische gebieden waarbinnen de terreinen liggen

Van de omvang van het archeologische gebied waarbinnen de onderzochte terreinen liggen, is een goede indruk verkregen, tenminste wanneer het de oorspronkelijke, totale omvang van de desbetreffende terpen betreft. Vanzelfsprekend is de omvang van de archeologische gebieden waarbinnen geen veldwerk is verricht onder voorbehoud. Aangetekend moet worden dat met de begrenzing van de onderzochte terreinen niet gelijk ook het gehele archeologische gebied van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate bepaald is. Zo kunnen enkele (mogelijke en/of verdwenen) terpen worden aangewezen die ook tot deze groep behoren. Deze terreinen verdienen nader onderzoek. Ook het stadsgebied van Franeker (ook dat buiten de stadsterp) verdient nader onderzoek.

Kader 2: plaats van de terreinen binnen de archeologische omgeving

De onderzochte terreinen vormen samen de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate. Vervolgens zijn zij te plaatsen in terpengroep 16 die dateert uit de Late IJzertijd/het begin van de jaartelling en waartoe ook de groepen 16A en 16B behoren (RAAP-rapporten 208 en 238; resp. De Langen e.a., 1999a & 1999b). Groep 16 ligt ten zuiden van de terpenreeks Wijnaldum-Berlikum (groep 15: RAAP-rapporten 182, 183 en 187; resp. De Langen e.a., 1997a, 1997b & 1997c), waarvan de meeste terpen uit de 2^e eeuw na Chr. dateren. Het intensieve archeologische onderzoek op terp 5G-71A van de terpencluster van Wijnaldum verschaft deze cluster (net als overigens zijn ruimere omgeving, zo niet geheel noordelijk Westergo) een belangrijke plaats binnen het vroeg-middeleeuwse Friese koninkrijk, waarvan de studie van nationaal en internationaal belang is. Aangezien de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate in de Vroege Middeleeuwen eveneens bewoond werd, ligt de reeks als onderdeel van groep 16 in het directe 'achterland' van Wijnaldum. Als zodanig verdient groep 16C nader onderzocht te worden.

Kader 3: landschappelijke aspecten van de nabije omgeving

Geomorfologische en bodemkundige aspecten van de natuurlijke ondergrond onder en rond de terpen van de reeks zijn van wezenlijke invloed geweest op de archeologie van de onderzochte terreinen. De terpen van groep 16C liggen waarschijnlijk op een kwelderwal.

Kader 4: cultuurlandschappelijke aspecten van de nabije omgeving

Voor de terpen van de reeks geldt dat hun afzonderlijke vorm niet zo duidelijk uit de verkaveling naar voren komt als dat bij sommige andere terpenreeksen het geval is. Door het minder vaak voorkomen van de karakteristieke terpsloot komen de gebogen sloten op enige afstand van de terpen meer in beeld. Deze lopen slechts over een beperkte afstand door. Hierdoor en door hun richting lijken ook deze sloten te wijzen op een opdeling van de terpenreeks (groep 16C). Hoewel enkele fraaie verkavelingspatronen tot op heden zijn bewaard, is zoals elders al eerder moest worden vastgesteld, ook hier sprake van voortschrijdende schaalvergroting. Het verlies is met name in de uitbreiding van Franeker groot.

Kader 5: cultuurhistorische aspecten van de nabije omgeving

In de nabijheid van de onderzochte terreinen bevinden zich ook elementen die de mens aanbracht na de eigenlijke terpentijd, toen men minder afhankelijk was van de natuurlijke omstandigheden. De historisch meest belangrijke elementen zijn een aantal boerderijplaatsen, enkele voormalige stins- en/of stateterreinen, het dorp Zweins en (op enige afstand van de onderzochte terreinen) de stad Franeker.

Waarde 1: de archeologische waarde van de terreinen

Acht van de onderzochte terreinen zijn archeologisch waardevol, niet alleen om hun archeologische sporen, maar ook vanwege het feit dat zij samen de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate vormen. Het betreft de terreinen 5G-103, 5G-104, 5G-105, 5G-106, 5G-108, 5G-F 5G-G en 5H-14. Voor deze terreinen is aanbevolen te streven naar een optimaal behoud.

Terrein 5G-109 heeft geen archeologische waarde (meer) of een dusdanig geringe waarde dat bescherming niet zinvol is en dat niet langer hoeft te worden gestreefd naar een optimaal behoud van de terreinen, althans voor zover het de archeologische waarde betreft.

Waarde 2: landschappelijke waarde van de terreinen

Alle terreinen hebben een landschappelijke waarde gezien hun ligging op een kwelderwal. Aangenomen mag worden dat de meeste terreinen belangrijke informatie over het (ontstaan van het) landschap hebben geconserveerd. Deze informatie is juist zo waardevol omdat de indruk bestaat dat de directe omgeving buiten de terpen danig is aangetast. De landschappelijke waarde van de terreinen verdient nadere studie.

Waarde 3: cultuurlandschappelijke waarde van de terreinen

Dankzij hun zichtbaarheid hebben de onderzochte terreinen een cultuurlandschappelijke waarde. AMF-terrein 5G-103 omvat tevens een verhoogde akker.

Waarde 4: cultuurhistorische waarde van de terreinen

Dankzij de aanwezigheid van boerderijplaatsen, de voormalige stins- en/of stateterreinen en het dorp Zweins is een cultuurhistorische waarde expliciet toe te kennen aan alle onderzochte terreinen met uitzondering van 5G-104 en 5G-105.

Specifieke bedreiging van de terreinen

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat ploegen op een archeologisch terrein, zeker wanneer het een verhoging betreft waarvan de oorspronkelijke begrenzingen recentelijk zijn opgeheven, schadelijk is voor het bodemarchief (zie De Langen & Hommes, 1998 en De Langen & Nierstrasz, 1998). Diepe ontwatering is op termijn eveneens bijzonder nadelig. Deze *algemene vormen* van bedreiging dienen dus zoveel mogelijk te worden beperkt of voorkomen. Dat geldt ook voor nieuwbouw, schaalvergroting, egalisatie en diepploegen, waarvan in zekere zin een constante dreiging uitgaat. *Specifieke vormen* van bedreiging zijn in geval van groep 16C in zoverre geconstateerd dat de onderzochte terreinen bijzonder kwetsbaar zijn voor ploegen dan wel egalisatie en nieuwbouw.

4.3

AANBEVELINGEN

Prioriteiten behoud

Het onderzoek heeft uitgewezen dat alle onderzochte terreinen archeologisch waardevol zijn, met uitzondering van terrein 5G-109. Voor deze acht waardevolle terreinen wordt aanbevolen te streven naar een optimaal behoud, door alle denkbare vormen van aantasting tot een minimum te beperken of te voorkomen. De waarde van deze acht terreinen is dusdanig hoog, dat aan hun bescherming een hoge prioriteit dient te worden gegeven, zeker wanneer hun kwetsbaarheid wordt verdisconteerd. Om hun grote kwetsbaarheid moeten met name worden genoemd de terreinen 5G-104, 5G-105, 5G-106, 5G-108, 5G-F en 5G-G. Deze terreinen zijn als akkerland in gebruik en aantoonbaar onderhevig (geweest) aan aantasting. Met name de reeds uitgevoerde dan wel onverhoopte toekomstige schaalvergroting zal grote nadelige gevolgen (kunnen) hebben. Mogelijke andere terreinen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate verdienen nader onderzoek.

Omvang te beschermen terreinen

Van de terreinen 5G-108 en 5H-14 is de omvang zoals weergegeven op de AMF correct. Van 5G-103, 5G-104 en 5G-106 is voorgesteld de omvang van het te beschermen terrein te vergroten, van 5G-106 om het te verkleinen. Van 5G-109 is voorgesteld het terrein van de AMF te verwijderen. Van 5G-F en 5G-G is de omvang van het te beschermen terrein (voor het eerst) vastgesteld.

Voorlichting

Het is raadzaam om de gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel voor te lichten met betrekking tot de archeologische waarden in hun grondgebied en de beschermende werking die van hun bestemmingsplannen kan uitgaan. Voorlichting en communicatie met betrokkenen kan het draagvlak voor de archeologie vergroten. Deze voorlichting dient bij voorkeur niet eenmalig te zijn. Met betrekking tot de gemeente Franekeradeel zijn de eerste stappen overigens al gezet (De Langen e.a., 1996). Tevens wordt aanbevolen ook de provincie en andere instanties die van invloed (kunnen) zijn op de bescherming van groep 16C voor te lichten. Behalve dat beleidmakers goed op de hoogte gebracht moeten worden, dienen ook de eigenaren en grondgebruikers nader geïnformeerd te worden.

Voorgestelde bestemming

Voor de onderzochte terreinen in Franekeradeel is met uitzondering van de AMF-terrein 5G-109 aanbevolen (De Langen e.a., 1996: 153-163) om ze op de Bestemmingsplankaart Franekeradeel Buitengebied te plaatsen als 'archeologisch waardevol'. Voor het onderzochte terrein in de gemeente Menaldumadeel (5H-14) wordt aanbevolen het op de Bestemmingsplankaart Buitengebied van de gemeente Menaldumadeel te handhaven als zijnde 'archeologisch waardevol'. Terrein 5H-109 heeft niet door middel van een gemeentelijk bestemmingsplan te worden beschermd.

Monumentenwet

Met betrekking tot bescherming ingevolge de Monumentenwet wordt voor de terreinen 5G-103, 5G-104, 5G-105, 5G-106 en 5G-108 geadviseerd de status van monument te verlenen. Met betrekking tot terrein 5H-14 wordt geadviseerd de status van monument te handhaven. Met betrekking tot de terreinen 5G-F en 5G-G wordt geadviseerd ze op de nieuwe AMF te plaatsen als zijnde terreinen van archeologische betekenis. AMF-terrein 5G-109 kan worden afgevoerd.

Gebiedsgericht Milieubeleid

Ten aanzien van Gebiedsgericht Milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het mogelijk is om op de terreinen beheersplannen van kracht te laten worden die een betere bescherming van het bodemarchief bewerkstelligen. Naast het in beheersplannen opnemen van beschermende maatregelen ten aanzien van beheer en grondgebruik, zouden (indien mogelijk) tevens restauratiemogelijkheden bestudeerd moeten worden. Deze aanbevelingen gelden voor alle onderzochte terreinen behalve 5G-109 en 5H-14. Voor de terreinen 5G-109 en 5H-14 worden geen specifieke adviezen gedaan. Onder restauratiemaatregelen kunnen worden begrepen:

1. het in oude staat terugbrengen van de oudst bekende begrenzingsen;
2. het door ophoging ongedaan maken van recente egalisatie;
3. het verhogen van de grondwaterstand.

Beheersmaatregelen kunnen gericht zijn op het (zoveel mogelijk) voorkomen van:

1. diepe doorworteling;
2. ploegen;
3. grondbewerkingen die dieper gaan dan de bouwvoor;
4. elke vorm van verzuring (t.g.v. bijv. mestinjectie) en verdroging;
5. het aanbrengen van draignage of andere ondergrondse leidingen.

Ten aanzien van het grondgebruik, wordt (indien het haalbaar is) geadviseerd:

1. het terrein permanent als grasland in gebruik te nemen/te houden;
2. en het te laten beweiden door schapen.

De maatregelen die ten behoeve van de restauratie nodig zijn, zijn in principe eenmalig. Voorkomen moet worden dat deze restauratiemaatregelen na uitvoering ongedaan gemaakt worden. Dit kan in het beheersplan worden opgenomen en eventueel tevens via het

gemeentelijke bestemmingsplan worden geregeld. Ook de beheersmaatregelen kunnen in zowel het beheersplan als het bestemmingsplan worden geregeld. Het specifieke grondgebruik kan alleen door middel van het beheersplan worden vastgelegd. Een beheersplan heeft alleen zin en kan bij hoge kosten alleen dan verantwoord worden, wanneer het plan gedurende een lange periode van kracht is. Opgemerkt dient te worden dat de meeste terreinen als akkerland in gebruik zijn dan wel elk moment weer als akkerland in gebruik genomen kunnen worden, zodat aan de uitvoering van optimale beheersplannen hoge structurele kosten verbonden zijn.

In verband met het onderzoek naar de mogelijkheden van bescherming via beheersplannen kunnen nog de volgende aanbevelingen worden gedaan:

1. bij de uitvoering van de beheersplannen dient de vrijwillige medewerking van de huidige eigenaar/gebruiker voorop te staan;
2. het project Bescherming op Maat zou gekoppeld kunnen worden aan het onderzoek met betrekking tot aangepaste bedrijfsvoering op Groninger wierden, zoals dat uitgevoerd wordt door de provincie Groningen en de ROB;
3. onderzocht zou moeten worden of het feit dat de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C) ook een (cultuur-)landschappelijke en cultuurhistorische betekenis heeft, de archeologische bescherming kan ondersteunen en de financiële middelen die nodig zijn voor de bescherming kan verruimen;
4. onderzocht zou moeten worden in hoeverre aankoop van de terpen een oplossing kan bieden wanneer een structurele uitvoering van de beheersplannen in de huidige situatie niet haalbaar is.

Cultuurhistorische en (cultuur-)landschappelijke waarden

Ten behoeve van de bescherming van de archeologische objecten is het raadzaam te verduidelijken dat deze ook een cultuurhistorische en een (cultuur-)landschappelijke waarde (kunnen) hebben. Om deze reden wordt geadviseerd de cultuurhistorische en (cultuur-)landschappelijke waarde van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate nader te laten bepalen. Vooruitlopend op dit onderzoek kan, mede gezien het bovenvermelde, het vermoeden worden uitgesproken dat de meeste terpen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate deze toegevoegde waarden kunnen worden toegekend dankzij de aanwezigheid van een kwelderwal, oude sloten, een verhoogde akker, historische boerderijplaatsen, voormalige stins- en/of stateterreinen, een historisch terpdorp en de stad Franeker. Geadviseerd wordt ten aanzien van deze objecten archeologisch beleid te ontwikkelen met als doel de belangrijkste objecten te beschermen. Tevens wordt aangeraden bij onverhoopte onomkeerbare ingrepen op objecten met een cultuurhistorische en/of (cultuur-)landschappelijke waarde archeologische waarnemingen uit te voeren. Meer specifiek kan het volgende worden opgemerkt:

1. bepaalde *kwelderwallen*, waaronder overigens niet de kwelderwal in het gebied van groep 16C, worden door de provincie reeds beschermd om hun landschappelijke waarde. Geadviseerd wordt aansluiting te zoeken bij deze bescherming. De ontwikkeling en opbouw van kwelderwallen behoeft overigens nadere studie;
2. hoewel karakteristieke *sloten* hoofdzakelijk van cultuurlandschappelijke waarde zijn, zijn bepaalde sloten ook van archeologische betekenis. Het betreft sloten die langs hoogteverschillen lopen en deze zodoende conserveren. Te denken valt aan de oorspronkelijk terpsloten. Een relatief groot aantal terreinen van groep 16C heeft delen van de oorspronkelijke begrenzingsen verloren. Het opheffen van dergelijke sloten is nadelig voor het bodemarchief. Om deze reden wordt geadviseerd archeologisch beleid te ontwikkelen met betrekking tot karakteristieke sloten. Dit beleid zou gericht kunnen worden op de conservering of restauratie van de belangrijkste sloten, waaronder in ieder geval de (oorspronkelijke) terpsloten;
3. in de Middeleeuwen werden naast de terpen *verhoogde akkers* aangelegd, zowel op de top van de kwelderwal als ten zuiden daarvan. Verhoogde akkers hebben een landschappelijke waarde gezien hun directe relatie met het natuurlijke reliëf, een cultuurlandschappelijke waarde omdat zij een onmisbaar onderdeel zijn van het oude

boerenland, en een archeologische waarde wanneer zij informatie herbergen over de bestaansmiddelen van de terpbewoners. In een enkel geval herbergt een verhoogde akker zelfs nederzettingssporen (zie De Langen e.a., 1999a). Er zijn niet veel verhoogde akkers beschermd. Verhoogde akkers vormden (of liever gezegd hun restanten vormen) een gering onderdeel van terpengroep 16C (5G-103 omvat behalve de dorpsterp van Zweins tevens een verhoogde akker);

4. *historische boerderijplaatsen* die op en/of naast terpen liggen, herbergen veelal een schat aan archeologische en cultuurhistorische gegevens. Wanneer zij op de terp liggen, dekken zij informatie over de eigenlijke terpentijd af (zie bijv. De Langen e.a., 1993 & 1994). Bovendien bevatten deze plaatsen vanzelfsprekend informatie over het boerenbedrijf zelf. Deze gegevens zijn van groot belang voor de studie naar de laatste fase van de terpentijd (toen boerenbedrijven naar de terpranden verschoven of zelfs buiten de terpen kwamen te liggen), de ontwikkeling en de gebruiksmogelijkheden van het landschap. Het onderzoek naar deze boerderijplaatsen kan licht laten schijnen op de ontwikkeling van het enkelvoudige boerenbedrijf uit de oorspronkelijke samengestelde boerennederzettingen (vgl. ook De Langen & Noomen, 1996b). Ondanks de archeologische en cultuurhistorische waarde zijn boerderijplaatsen veelal niet beschermd. Boerderijplaatsen bevinden zich (waarschijnlijk) op en/of naast 5G-103, 5G-105, 5G-106, 5G-109, 5G-F, 5G-G en 5H-14). In de nabijheid van de van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate bevinden zich nog andere boerderijplaatsen met een archeologische potentie en een cultuurhistorische waarde. Het is raadzaam archeologisch onderzoek naar historische boerderijplaatsen te stimuleren en de resultaten van dit onderzoek te integreren met nader historisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de laat-middeleeuwse bewoners van de boerderijplaatsen (vgl. Noomen, 1994, 1996a, 1996b & 1996c);
5. veel Friese boerderijplaatsen werden in de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd uitgebreid tot *stins- en/of stateterreinen* (zie De Langen e.a., 2000k). Dergelijke plaatsen kunnen van groot belang zijn voor het begrip van de sociaal-economische ontwikkelingen na de eigenlijke terpentijd. Hoewel ze als type terreinen geenszins op de AMF ontbreken, zijn veel stins- en stateterreinen onbeschermd. Dit is duidelijk een gemis wanneer het terreinen betreft die te associëren zijn met een archeologisch complex. Op en/of naast 5G-103, 5G-106 en 5H-14 hebben stinsen en/of staten gestaan. Het is raadzaam archeologisch onderzoek naar stins-/stateterreinen te stimuleren en de resultaten van dit onderzoek te integreren met nader historisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de laat-middeleeuwse bewoners (vgl. Noomen, 1994, 1996a, 1996b & 1996c);
6. onder veel *historische terpdorpen* ligt niet alleen het bodemarchief van het dorp, maar tevens een uitgestrekte terp die ouder is dan het dorp zelf. De dorpsterpen zijn uiterst belangrijk voor het begrip van het ontstaan van verzorgende centra, maar ze zijn in de praktijk vaak onbeschermd (De Langen, 1996a; vgl. De Langen e.a., 1996c). Een dergelijke dorp (Zweins) heeft zich ook ontwikkeld binnen de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate. Het is een gelukkige omstandigheid dat het grootste deel (5G-103) van de terp op de AMF geregistreerd staat. Het is zinvol archeologisch onderzoek naar historische terpdorpen te stimuleren. Het is raadzaam de resultaten van dit onderzoek te integreren met nader historisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de laat-middeleeuwse bewoners (zie 5);
7. van grote invloed op de sociaal-economische en daarmee ook de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate zijn het ontstaan en de verdere uitbouw van *de stad Franeker* geweest. Aanvankelijk een gewone terpnederzetting ontwikkelde Franeker zich sinds de stichting van de kerk tot een verzorgend dorp en in de Late Middeleeuwen zelfs tot stad. Zowel de archeologie van Franeker zelf als de invloed van de stad op haar directe omgeving verdienen nader onderzoek.

Erfgoedplanning/cultuurtoerisme

Het bodemarchief kan een economisch nut hebben. Duidelijk zichtbare terpen kunnen bijvoorbeeld cultuurtoerisme aantrekken, wanneer zij daartoe op de juiste wijze worden aangewend. Erfgoedplanning biedt in dit geval een theoretisch en inmiddels ook steeds meer praktisch kader (vgl. De Langen, 1996b). Een archeologisch terrein is met name van waarde voor erfgoedplanning/cultuurtoerisme wanneer het vanaf de openbare weg goed zichtbaar is en een (visueel) verband met andere terreinen heeft. De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate is als geheel geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen goed zichtbaar en goed bereikbaar. Bovendien zijn in de nabijheid van de groep andere objecten met een cultuurtoeristische waarde aanwezig. Geadviseerd wordt door de ROB een fietsroute uit te zetten die behalve langs groep 16C tevens langs een deel van groep 16A (eveneens geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme) en door de stad Franeker voert.

LITERATUUR

- BOELES, P.C.J.A., 1951 (2e druk). *Friesland tot de elfde eeuw*. Den Haag.
- ECKHOFF, W., 1851. Gemeente Hennaarderadeel. Kaartblad uit: *Nieuwe atlas van de provincie Friesland*. Uitgave 1859, Leeuwarden.
- ECKHOFF, W., 1852. Gemeente Barradeel. Kaartblad uit: *Nieuwe atlas van de provincie Friesland*. Uitgave 1859, Leeuwarden.
- FRIES MUSEUM/ROB, 1984. *Archeologische Monumenten in Friesland*. Leeuwarden/Amersfoort.
- HALBERTSMA, H., 1955. Barradeels oudste historie. In: *Barradeel. Rapport betreffende het onderzoek van het Lânskip-genetysk Wurkforbân fan de Fryske Akademy*. pag. 58-141. Drachten.
- HALBERTSMA, H., 1963. *Terpen tussen Vlie en Eems*. Groningen.
- KNOL, E., 1993. *De Noordnederlandse kustlanden in de Vroege Middeleeuwen*. Groningen.
- LANGEN, G.J. DE, 1996a. Terpzolen, dorpsterpen en een actieplan. *Fryslân II* (3): 14-16.
- LANGEN, G.J. DE, 1996b. Enkele akkers bij Dongjum: erfgoedplanning in het Friese koninkrijk. *Fryslân II* (4): 17-19.
- LANGEN, G.J. DE, 1996c. Stiens, gemeente Leeuwarderadeel. Archeologisch onderzoek naar de kerkterp. *RAAP-rapport 218*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, H. HOMMES, E. TAAYKE & M.H. WISPPELWEY, 1993. Een korte verkenning te Hempens-Zuiderburen (Fr.). *Paleo-aktueel* 4: 111-115.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, W. PRUMMEL, J. SCHELVIS, E. TAAYKE, J. WILLEMSSEN & M.H. WISPPELWEY, 1994. Een korte verkenning te Bolland bij Lions (Fr.). *Paleo-aktueel* 5: 74-79.
- LANGEN, G.J. DE, & P.N. NOOMEN, 1996a. Begraafplaatsen, kerken en oud-kerkhoven. In: G.J. DE LANGEN, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgten Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: pag. 24-25. Leeuwarden.
- LANGEN, G.J. DE, & P.N. NOOMEN, 1996b. Het boerenbedrijf. In: G.J. DE LANGEN, J.A. Mol, P.N. Noomen & L. Oldersma (RED.); *Verborgten Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: pag. 6-7. Leeuwarden.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1996. Gemeente Franekeradeel. Archeologisch onderzoek ten behoeve van het Bestemmingsplan Buitengebied 1995. *RAAP-rapport 145*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1997a. Provincie Fryslân. De terpencluster van Wijnaldum (groep 15A), gemeenten Harlingen en Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 182* (BOM-rapport 2). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1997b. Provincie Fryslân. De terpencluster van Dongjum (groep 15B), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 183* (BOM-rapport 3). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1997c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Boer-Ried-Berlikum (groep 15C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 187* (BOM-rapport 4). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1998a. Toelichting bij de rapporten van het Project 'Bescherming op Maat'. Archeologisch project in het kader van de bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden Friesland. *RAAP-rapport 75* (BOM-rapport 1). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1999a. Provincie Fryslân. De terpenreeks Westerend-Schalsum-Peins-Slappeterp (groep 16A), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 208* (BOM-rapport 8). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 1999b. Provincie Fryslân. De terpengroep van Schingen (groep 16B), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 238* (BOM-rapport 9). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPPELWEY, 2000k. Provincie Fryslân. Stinsen, states en versterkingen (groep 9): terreinen onderzocht in 1992-1996; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 260* (BOM-rapport 20). Stichting RAAP, Amsterdam.

- LANGEN, G.J. DE, & H.W. HOMMES, 1998. Metaaldetectie Noord-Westergo 1992-1996. *RAAP-rapport 298* (BOM-rapport 22). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, & E.F. NIERSTRASZ, 1998. Veldkarteringen Westergo 1992-1996. *RAAP-rapport 299* (BOM-rapport 23). Stichting RAAP, Amsterdam.
- NOOMEN, P.N., 1994. Consolidatie van familiebezit en status in laat-middeleeuws Friesland. In: J.A. Mol (red.); *Zorgen voor zekerheid. Studies over Friese testamenten in de 15de en 16de eeuw*: 73-174. Leeuwarden.
- NOOMEN, P.N., 1996a. Tjitsma geen eliteterp. In: G.J. DE LANGEN, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgen Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*, p. 10-11. Leeuwarden.
- NOOMEN, P.N., 1996b. De historische naam: Goslinga. In: G.J. de Langen, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgen Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: 48-49. Leeuwarden.
- NOOMEN, P.N., 1996c. Liauckemastate bij Sexbierum. In: G.J. de Langen, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgen Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: 50-53. Leeuwarden.
- RYKSARGYF YN FRYSLÂN, ca. 1830. *Kadastrale Atlas Friesland, opname ca. 1830*.
- ROBAS/TOPOGRAFISCHE DIENST, 1989. *Foto-atlas van Friesland, schaal 1:14.000*. Den IJp/Emmen.
- ROBAS, 1990. *Chromotopografische Kaart des Rijks schaal 1:25.000* (ca. 1920). Den IJp.
- SCHOTANUS, B., 1718. *Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland*. Leeuwarden.
- STIBOKA, 1976. *Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000), blad 5 West Harlingen (gedeeltelijk) en 5 Oost Harlingen*. Stiboka, Wageningen.
- TAAYKE, E., 1990. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr.: Vorbericht. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr., Teil 1: Westergo (Friesland). *BROB 40*. ROB, Amersfoort.
- TOPOGRAFISCHE DIENST, 1980-1985. *Topografische kaart van Friesland (1:10.000, opname ca. 1980-1985)*. Emmen.
- TOPOGRAPHISCHE EN MILITAIRE KAART VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN, SCHAAL 1:50.000, 1864 (heruitgave 1973). Bussum.
- WOLTERS-NOORDHOFF, 1991. *Grote Provincie Atlas 1:25.000, Friesland*. Wolters-Noordhoff Producties, Groningen.
- WOLTERS-NOORDHOFF, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas Friesland 1853-1856*. Wolters-Noordhoff Producties, Groningen.
- ZIJLSTRA, J., 1990-94. *Friese bodemvondsten 1 e.v.*, Leeuwarden (sinds 1990).

BOM-RAPPORTEN

- RAAP-rapport 75 (BOM 1): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998a. Toelichting bij de rapporten van het Project 'Bescherming op Maat'. Archeologisch project in het kader van de bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden Friesland.
- RAAP-rapport 182 (BOM 2): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1997a. Provincie Fryslân. De terpencluster van Wijnaldum (groep 15A), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 183 (BOM 3): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1997b. Provincie Fryslân. De terpencluster van Dongjum (groep 15B), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 187 (BOM 4): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1997c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Boer-Ried-Berlikum (groep 15C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 190 (BOM 5): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998b. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lidlum-Tzummarum-Minnertsga (groep 14A), gemeenten Franekeradeel en Het Bildt; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 191 (BOM 6): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lidlum-Tzummarum-Minnertsga (groep 14B), gemeenten Franekeradeel en Het Bildt; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 200 (BOM 21): LANGEN, G.J. DE, P.J. ORBONS, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000a. Provincie Fryslân: de resterende terreinen onderzocht in 1992-1995; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 202 (BOM 7): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998d. Provincie Fryslân. De terpenreeks Oosterbierum-Firdgum (groep 14C), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 208 (BOM 8): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999a. Provincie Fryslân. De terpenreeks Westerend-Schalsum-Peins-Slappeterp (groep 16A), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 238 (BOM 9): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999b. Provincie Fryslân. De terpengroep van Schingen (groep 16B), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 239 (BOM 10): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 240 (BOM 11): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000b. Provincie Fryslân. De terpengroep van Herbayum en Lutjelollum (groep 17C), gemeenten Harlingen, Franekeradeel en Littenseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 241 (BOM 12): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000c. Provincie Fryslân. De terpencluster van Welsrijp (groep 17A), gemeenten Franekeradeel, Littenseradiel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 245 (BOM 13): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000d. Provincie Fryslân. De terpenreeks van Hitzum (groep 18D), gemeenten Harlingen en Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 246 (BOM 14): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000e. Provincie Fryslân. De terpencluster op de kwelderwallen op en even ten noorden van de lijn Achlum-Spannum (groep 18A), gemeenten Harlingen, Franekeradeel en Littenseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 247 (BOM 15): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000f. Provincie Fryslân. De terpen in het Westergose knipkleigebied van Noord- en Midden-Wûnseradiel (groep 20A), gemeente Wûnseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 248 (BOM 16): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000g. Provincie Fryslân. De terpen in het Westergose knipkleigebied rondom Wommels (groep 20D), gemeenten Franekeradeel, Littenseradiel en Wûnseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.

- RAAP-rapport 249 (BOM 17): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000h. Provincie Fryslân. De terpen in het Westergose knipkleigebied van Littenseradiel-Oost en Menaldumadeel (groep 20E), gemeenten Littenseradiel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 251 (BOM 18): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000i. Provincie Fryslân. Middeleeuwse uitbreidings- en kolonisationsnederzettingen (groep 5): terreinen onderzocht in 1992-1996; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 252 (BOM 19): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000j. Provincie Fryslân. Kloosters (groep 8): terreinen onderzocht in 1992-1995; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 260 (BOM 20): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000k. Provincie Fryslân. Stinsen, states en versterkingen (groep 9): terreinen onderzocht in 1992-1996; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 298 (BOM 22): LANGEN, G.J. DE, & H.W. HOMMES, 1998. Metaaldetectie Noord-Westergo 1992-1996.
- RAAP-rapport 299 (BOM 23): LANGEN, G.J. DE, & E.F. NIERSTRASZ, 1998. Veldkarteringen Westergo 1992-1996.
- RAAP-rapport 500 (BOM 24): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 2000l. De terpen in het Westergose knipkleigebied rondom Bolsward (groep 20B), gemeenten Bolsward en Wûnseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

antropogeen	ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/veroorzaakt).
dobbe	al of niet kunstmatige depressie in gebruik als bijv. veedrinkplaats in buitendijks land of als reservoir voor bluswater.
erosie	verzamelnaam voor geologische processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren. Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water.
estuarium	trechtersvormige riviermonding met eb- en vloedwerking.
kwelderwal	min of meer parallel aan een waddenkust gelegen wal welke is opgebouwd uit zavelig, van de kust geërodeerd materiaal, ontstaan tijdens één van de Duinkerke-afzettingen.
sceatta	kleine, in haut-reliëf tweezijdig gestempelde dikke zilveren munt met mythologische voorstellingen uit Friesland. Wijd verspreid geraakt in vroeg-middeleeuws West-Europa (6 ^e -8 ^e eeuw); de beeldenaars gaan terug op Romeinse voorbeelden.
sediment	afzetting gevormd door het bijeenbrengen van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen. Soms in iets te ruime zin ook gebruikt voor sedentaat.
slatgrond	slootbagger, schoonsel.

OVERZICHT VAN FIGUREN

- Figuur 1: Ligging van de terreinen van de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C: zwarte stippen) binnen groep 16; inzet: ligging in Nederland (zwart blokje).
- Figuur 2: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-103 volgens de AMF.
- Figuur 3: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-103 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.
- Figuur 4: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-103.
- Figuur 5: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-103 en de plaats van de boringen.
- Figuur 6: Topografische situatie en de nummers van de percelen en perceelsdelen zoals genoemd bij de beschrijving van het booronderzoek op AMF-terrein 5G-103.
- Figuur 7: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-103 met daarin de boorpunten.
- Figuur 8: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-103, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 9: Profielen van de boorraai 1 en 2 op AMF-terrein 5G-103 (zie Bijlage 3).
- Figuur 10: Profielen van de boorraai 3 en 4 op AMF-terrein 5G-103 (zie Bijlage 3).
- Figuur 11: Profiel van boorraai 5 op AMF-terrein 5G-103 (zie Bijlage 3).
- Figuur 12: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-104 volgens de AMF.
- Figuur 13: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-104 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.
- Figuur 14: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-104.
- Figuur 15: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-104 en de plaats van de boringen.
- Figuur 16: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-104 met daarin de boorpunten.
- Figuur 17: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-104, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 18: Profielen van de boorraai 1 en 2 op AMF-terrein 5G-104 (zie Bijlage 3).
- Figuur 19: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-105 volgens de AMF.
- Figuur 20: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-105 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.
- Figuur 21: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-105.
- Figuur 22: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-105 en de plaats van de boringen.
- Figuur 23: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-105 met daarin de boorpunten.
- Figuur 24: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-105, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 25: Profielen van de boorraai 1 en 2 op AMF-terrein 5G-105 (zie Bijlage 3).
- Figuur 26: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-106 volgens de AMF.

- Figuur 27: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-106 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.
- Figuur 28: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-106.
- Figuur 29: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-106 en de plaats van de boringen.
- Figuur 30: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-106 met daarin de boorpunten.
- Figuur 31: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-106, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 32: Profiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-106 (zie Bijlage 3).
- Figuur 33: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-108 volgens de AMF.
- Figuur 34: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-108 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.
- Figuur 35: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-108.
- Figuur 36: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-108 en de plaats van de boringen.
- Figuur 37: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-108 met daarin de boorpunten.
- Figuur 38: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-108, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 39: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op AMF-terrein 5G-108 (zie Bijlage 3).
- Figuur 40: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-109 volgens de AMF.
- Figuur 41: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-109 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gerasterd.
- Figuur 42: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-109.
- Figuur 43: Topografische situatie op AMF-terrein 5G-109 en de plaats van de boringen.
- Figuur 44: Profiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-109 (zie Bijlage 3).
- Figuur 45: Topografische situatie (opname 1979) op en rond terrein 5G-F.
- Figuur 46: Topografische situatie op en rond terrein 5G-F (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.
- Figuur 47: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-F.
- Figuur 48: Topografische situatie op terrein 5G-F en de plaats van de boringen.
- Figuur 49: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op terrein 5G-F (zie Bijlage 3).
- Figuur 50: Topografische situatie (opname 1979) op en rond terrein 5G-G.
- Figuur 51: Topografische situatie op en rond terrein 5G-G (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.
- Figuur 52: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-G.
- Figuur 53: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van terrein 5G-G en de plaats van de boringen.
- Figuur 54: Hoogtelijnenkaart van terrein 5G-G met daarin de boorpunten.
- Figuur 55: Drie-dimensionale hoogtekaart van terrein 5G-G, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 56: Profielen van de boorraaien 1 en 2 op terrein 5G-G (zie Bijlage 3).
- Figuur 57: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5H-14 volgens de AMF.

- Figuur 58: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5H-14 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet op de AMF op te nemen gebied is gerasterd.
- Figuur 59: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5H-14.
- Figuur 60: Topografische situatie op en de hoogtelijnen van AMF-terrein 5H-14 en de plaats van de boringen.
- Figuur 61: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5H-14 met daarin de boorpunten.
- Figuur 62: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5H-14, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 63: Profiel van de boorraai op AMF-terrein 5H-14 (zie Bijlage 4).

OVERZICHT VAN (KAART-) BIJLAGEN

- Bijlage 1. Verantwoording.
- Bijlage 2. Archeologische tijdschaal.
- Bijlage 3. Legenda bij de boorprofielen.
- Bijlage 4. Lijst van gebruikte afkortingen.

In dit rapport wordt verwezen naar Kaartbijlage 1; deze bijlage betreft geheel groep 16 en is als losse bijlage bij dit rapport gevoegd.

BIJLAGE 1: VERANTWOORDING

Aan het onderzoek betreffende groep 16C (zie ook de RAAP-rapporten 298 en 299) werkten mee:

drs. A.F.H. Haarhuis	veldwerk
drs. C.C. Hom	wetenschappelijke begeleiding
H.W. Hommes	veldwerk, vondstverwerking
dr. G.J. de Langen	bureau-onderzoek, veldwerk, vondstverwerking, rapportage
K. van der Meulen	veldwerk, vondstverwerking
ir. E.F. Nierstrasz	veldwerk, vondstverwerking
F.A. Perk	redactie, vormgeving
T.M. Perger	bureau-onderzoek, veldwerk, dataverwerking, computerwerk, rapportage
drs. S. Wentink	archief- en bureau-onderzoek, rapportage
L. Wiersma	dataverwerking, computerwerk
drs. M.H. Wispelwey	bureau-onderzoek, veldwerk, dataverwerking, computerwerk
drs. M. Zijlema	redactie, computerwerk

BIJLAGE 2: ARCHEOLOGISCHE TIJDSCHAAL

IJzertijd	800 – 12 voor Chr.
Vroege IJzertijd	800 – 500 voor Chr.
Midden IJzertijd	500 – 250 voor Chr.
Late IJzertijd	250 – 12 voor Chr.
Romeinse tijd	12 voor Chr. – 350 na Chr.
Vroeg Romeinse tijd	12 voor Chr. – 70 na Chr.
Vroeg Romeinse tijd A	12 voor Chr. – 25 na Chr.
Vroeg Romeinse tijd B	25 – 70 na Chr.
Midden Romeinse tijd	70 – 270 na Chr.
Midden Romeinse tijd A	70 – 150 na Chr.
Midden Romeinse tijd B	150 – 270 na Chr.
Laat Romeinse tijd A	270 – 350 na Chr.
Volksverhuizingstijd	350 – 525 na Chr.
Laat Romeinse tijd B	350 – 450 na Chr.
Vroege Middeleeuwen A	450 – 525 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	525 – 900 na Chr.
Vroege Middeleeuwen B (Merovingische tijd)	525 – 725 na Chr.
Vroege Middeleeuwen C (Karolingische tijd)	725 – 900 na Chr.
Volle Middeleeuwen	900 – 1250 na Chr.
Vroege Middeleeuwen D	900 – 1050 na Chr.
Late Middeleeuwen A	1050 – 1250 na Chr.
Late Middeleeuwen	1250 – 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen B	1250 – 1500 na Chr.
Nieuwe tijd	1500 – heden

BIJLAGE 3: LEGENDA BIJ DE PROFIELEN VAN DE BOORRAAIEN

	bouwvoor
	terplaag, duidelijk gelaagd, donker getint en vondstrijk
	terplaag, licht getint, vondstarm tot vondstloos, soms duidelijke plagenstructuur ('ophogingslaag')
	spoorvulling
	archeologische laag: geen duidelijke terplaag, dan wel een sterk gehomogeniseerde laag
	verrommelde laag
	ondoordringbaar puin
	laag gemengd met puin
	klei
	zavel
	gelaagd complex
	zand
	grind

BIJLAGE 4: LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

AMF	Archeologische Monumentenkaart Friesland (Museum/ROB, 1984)
ARCHIS	ARCHEologisch Informatie Systeem
BOM	Bescherming Op Maat
FF	Foto-atlas van Friesland (Robas/Topografische Dienst, 1989)
GHPA	Grote Historische Provincie Atlas (Wolters-Noordhoff, 1992)
gMn25C	kalkarme, knippige poldervaaggronden (zwarte zavel, profielverloop 5)
GPA	Grote Provincie Atlas (Wolters-Noordhoff, 1991)
HAF	Historische Atlas Friesland (Robas, 1990)
KAF	Kadastrale Atlas Friesland (Ryksargyf yn Fryslân, ca. 1830)
M-ch-cl-Z	M = beschermd ingevolge de Monumentenwet 1988 (bij gelegenheid voor te dragen voor bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988; ch = aanvullende cultuurhistorische betekenis; cl = aanvullende cultuurlandschappelijke betekenis; Z = zichtbaar
Mn15A	Kalkrijke poldervaaggronden (lichte zavel, profielverloop 5)
Mn25A	kalkrijke poldervaaggrond (zwarte zavel, profielverloop 5)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
OC&W	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
T	oude bewoningsplaats (terpen)
TMK	Topografische en Militaire Kaart (1864, heruitgave 1973)